

Лемківський календар
на 2001 рік

ФУНДАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ

Бібліотека Лемківщини ч. 22

ЛЕМКІВСЬКИЙ КАЛЕНДАР
на 2001 рік

Львів — 2000

ББК 92
Л44

Упорядник: Іван Красовський
Редактор: Петро Когут

Правління Фондації дослідження Лемківщини (ФДЛ) у Львові, Комітет церкви святих Володимира і Ольги (Шевченківський гай), упорядник і редактор «Лемківського календаря — 2001» складають сердечну подяку колективові Львівської кондитерської фірми «Світоч», як також генеральному директорові п. Андрію Тавпашу за фінансову підтримку у виданні цього календаря.

*На обкладинці: Лемко Михайло Костик впевнено вітає III-є тисячоліття...
Кольорове фото П. Стефанівського*

Л 5001000000-44 Без оголошення
2000

ISBN 5-7745-0855-2

© Іван Красовський, 2000

*...І немає більшої вірності, ніж
вірність власному народові.*

ДОРОГИЙ ЧИТАЧУ

Сьогодні віддаємо Тобі на руки «Лемківський календар» 2001 року. Редакційна колегія і упорядник з великим хвилюванням і надією на успіх готували це видання для лемківських громад Львівщини, України та поза її межами. Сподіваємось, що наш читач буде доброзичливим і не надто вимогливим, адже календар готується на громадських засадах. А тому хочемо висловити всім причетним до видання велику вдячність і низько поклонитися від Твого, читачу, імені.

Дорогі країни! Проминуло понад півстоліття, як лемків, що століттями склали велику, дружну, єдину родину, брутально позбавлено Батьківщини, розкидано по світах. Напрошується питання: А що далі? Що чекає їх у майбутньому? Чи відродиться Лемківщина? Десятки сіл зникли з лиця землі, десятки опустіли. Цвинтарі розорені, позаростали бур'янами, церкви спалені чи розібрані. Наші недоброзичливці здійснили все для того, щоб знищити сліди культури лемків на їхніх прадідівських землях. Чи не впишуть лемків і Лемківщину до «Червоної Книги» тих пам'яток історії, які безповоротно зникають?

Неможливо погодитися з ситуацією, що подібно як власті Польщі принципово не бажають засудити операцію «Вісла», в Україні урядові кола не бажають визнати лемків депортованими. Тривалий час зволікається вирішення питання про видання лемкам, народженим у Польщі, закордонних паспортів на пільгових умовах.

Та тішить те, що серед лемків в Україні відсутні антагонізм, поважні протиріччя. Лемки об'єднуються в громадські організації, успішно розвивають свою культуру. Фондація дослідження Лемківщини у Львові збудувала лемківську церкву, видала 22 лемкознавчі книжки (в тому числі 8 календарів), здійснюються заходи для відкриття у Львові Архіву і Бібліотеки Лемківщини.

З нагоди нового тисячоліття, хочемо побажати всім нашим країнам суспільної злагоди та щасливого довголіття, щоб спільними зусиллями зберегти і розвинути кращі традиції наших предків!

Голова Фондації дослідження Лемківщини

Я. Швягла

ПАСХАЛІЯ ДО 2010 року
(за новим стилем)

Роки	Неділя Митаря і Фарисея	Початок Великого Посту	ПАСХА	П'ятидесятниця	Початок Петрівки
2001	4 лютого	26 лютого	15 квітня	3 червня	11 червня
2002	24 лютого	18 березня	5 травня	23 червня	1 липня
2003	16 лютого	10 березня	27 квітня	15 червня	23 червня
2004	1 лютого	23 лютого	11 квітня	30 травня	7 червня
2005	20 лютого	14 березня	1 травня	19 червня	27 червня
2006	12 лютого	6 березня	23 квітня	11 червня	19 червня
2007	28 січня	19 лютого	8 квітня	27 травня	4 червня
2008	17 лютого	10 березня	27 квітня	15 червня	23 червня
2009	8 лютого	2 березня	19 квітня	7 червня	15 червня
2010	24 січня	15 лютого	4 квітня	23 травня	31 травня

† СІЧЕНЬ

1	19 Пн	Боніфатія мч.
2	20 Вт	Свщнмч. Ігнатія Богоносця, (передпр. Різдва Христового)
3	21 Ср	Юліяни мчц.
4	22 Чт	Анастасії вклмчцо
5	23 Пт	10-ти мучеників у Криті.
6	24 Сб	Надвечір'я Різдва Христового (піст), Євгенії мчц.
7	25 Нд	РІЗДВО ХРИСТОВЕ 29 Гл. 4, Єв. 7*
8	26 Пн	Собор Пресв. Богородиці, Євтимія свмчч.
9	27 Вт	Стефана св. ап. первомоч. й архидияк, Теодора прп.
10	28 Ср	20000 мчч. у Нікодимії
11	29 Чт	14000 дітей, убитих у Вифлеємі, Маркела прп.
12	30 Пт	Сильвестра св., (передпр. Богоявлення)
13	31 Сб	Меланії прп., (віддання Р. Хр.)
14	1 Нд	По Різді, пер. Богоявл. Обріз. Г.Н.І.Х., Василя 30 Гл. 5 Єв. 8
15	2 Пн	Сильвестра св., (передпр. Богоявлення)
16	3 Вт	Малахії прор., Гордія мч.
17	4 Ср	Собор 70 апостолів, Теоктиста прп.
18	5 Чт	Надвечір'я Богоявл. (піст), Теопемпта й Теони мчч.
19	6 Пт	БОГОЯВЛЕННЯ ГОСПОДНЕ
20	7 Сб	†Собор св. Йоана Хрестителя
21	8 Нд	По Богоявл. Юрія Хозев., Єміліяна, Домніки 31 Гл. 6, Єв. 9
22	9 Пн	Полієвкта мч.
23	10 Вт	Григорія Ниського св., Маркіяна прп., Пратулинських мчч.
24	11 Ср	†Теодосія Великого прп.
25	12 Чт	Татіяни мчц.
26	13 Пт	Єрміла і Стратоніка мчч.
27	14 Сб	Отців, убитих у Синаї і Раїті, Ніни, (віддан. Богоявл.)
28	15 Нд	Закхєя, Павла Тив., Йоана Кущника прпц, 32 Гл. 7 Єв. 10
29	16 Пн	Поклін оковам св. ап. Петра
30	17 Вт	Антонія Великого прп.
31	18 Ср	Атанасія і Кирила свв.

† Л Ю Т И Й

1	19	Чт	Макарія Єгипетського прп.
2	20	Пт	†Євтимія Великого прп.
3	21	Сб	Максима ісп. прп., Євгенія, Валеріяна й ін. мчч.
4	22	Нд	Митаря і фарисея, Тимотея ап., Анастасія Гл. 8, Єв. 11
5	23	Пн	Климентя свщмч., Агатангела мч.
6	24	Вт	Ксенії Римлянки прп.
7	25	Ср	†Григорія Богослова св.
8	26	Чт	Ксенофонта, Марії, Аркадія, Йоана прпп.
9	27	Пт	†Перен. мощів св. Йоана Золотоустого
10	28	Сб	Єфрема Сирійця прп.
11	29	Нд	Блудного сина, Перен. мощ. Ігнатія Богоносця Гл. 1, Єв. 1
12	30	Пн	Тр. Свят. Вас. Вел., Григор. Богосл., Йоана Золотоуст..
13	31	Вт	Кира і Йоана свв. безсрібників
14	1	Ср	Трифона мч., (передпр. Стрітєння)
15	2	Чт	СТРІТЄННЯ ГОСПОДНЄ
16	3	Пт	Симеона прав. й Анни прор.
17	4	Сб	Заупокійна субота. Ісидора Пелусіотського прп.
18	5	Нд	М'ясопусна, Агафії мчч. Гл. 2, Єв. 2
19	6	Пн	Вукола прп., Сілвана свщмч.
20	7	Вт	Партенія прп., (відання Стрітєння)
21	8	Ср	Теодора Стратилата, Захарії прор.
22	9	Чт	Никифора мч.
23	10	Пт	Харлампія мч.
24	11	Сб	Власія свщмч.
25	12	Нд	Сиропусна, Мелетія св. Гл. 3, Єв. 3
26	13	Пн	Поч. Великого посту. Мартіяна прп.
27	14	Вт	†Кирила рівноап., Авксентія прп.
28	15	Ср	Онисима ап.

† Б Е Р Е З Е Н Ї

1	16	Чт	Памфіла ерея й Порфирія мчч.
2	17	Пт	Теодора Тирона, Маріяни мчч.
3	18	Сб	Льва св., папи Римського
4	19	Нд	1 посту. Православія, Архипа ап. Гл. 4, Єв. 4
5	20	Пн	Льва прп., еп. Катанського
6	21	Вт	Тимотея і Євстатія прпп.
7	22	Ср	Знайдєння мощів мчч. в Євгенії
8	23	Чт	Полікарпасвщмч. еп. Смирнського
9	24	Пт	†1-ше і 2-ге знайдєння голови св. Йоана Хрестителя
10	25	Сб	Заупокійна субота. Тарасія св. архиеп. Царгородського
11	26	Нд	2 посту Порфирія св. еп. Газського Гл. 5, Єв. 5
12	27	Пн	Прокопія Декаполіта прп. ісп.
13	28	Вт	Василія прп. ісп.
14	1	Ср	Євдокії прпмчц.
15	2	Чт	Теодота свщмч. еп. Киринейського
16	3	Пт	Євтропія, Клеоніка й Васииска мчч.
17	4	Сб	Заупокійна субота, Герасима прп., Павла і Юліянії.
18	5	Нд	3 посту, Хрестопоклонна, Конона мч. Гл. 6, Єв. 6
19	6	Пн	42 мчч. Аморійських
20	7	Вт	Василія, Єфрема, Євгенія, й ін. свщмчч.
21	8	Ср	Теофілакта прп. ісп.
22	9	Чт	40 мчч., замучених у Севастійському озері
23	10	Пт	Кондрата мч. і тих, що з ним
24	11	Сб	Заупокійна субота, Софронія св.,
25	12	Нд	4 посту, Теофана прп., Григорія св. Гл. 7, Єв. 7
26	13	Пн	Перенесєння мощів св. Никифора
27	14	Вт	Венедикта прп.
28	15	Ср	Агалія й ін. мчч., (поклони)
29	16	Чт	Савини і Папи мчч.
30	17	Пт	Олексія прп.
31	18	Сб	Акафістова субота. Кирила св. архиеп. Єрусалимського

✠ К В І Т Е Н Ь

1	19	Нд	5 посту, Хрисанта і Дарії мчч.	Гл. 8, Єв. 8
2	20	Пн	Препмчч. убитих у монастирі св. Сави	
3	21	Вт	Якова прп. эп. Катанського	
4	22	Ср	Василія свщмч.	
5	23	Чт	Нікона прпмч. і його учнів	
6	24	Пт	Захарії прп., (передпразд. Благовіщення)	
7	25	Сб	БЛАГОВІЩЕННЯ ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ, Лазарева суб.	
8	26	Нд	КВІТНА НЕД. ВХІД ГОСПОДНІЙ У ЄРУСАЛИМ Гл.1, Єв. 9	
9	27	Пн	Матрони Солунської	
10	28	Вт	Іларіона Нового прп., Стефана Чудотворця прп.	
11	29	Ср	Марка прп., Кирила й ін. мчч.	
12	30	Чт	Великий четвер (страсті), Йоана Ліствичника прп.	
13	31	Пт	Велика субота, Марії Єгипетської	
14	1	Сб	Велика субота, Марії Єгипетської	
15	2	Нд	ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ, ПАСХА	
16	3	Пн	Світлий понеділок, Микити прп. ісп.	
17	4	Вт	Світлий вівторок, Йосифа і Юрія прпп.	
18	5	Ср	Теодула, Агатопода й ін. мчч.	
19	6	Чт	†Методія рівноап., Євтихія св.	
20	7	Пт	Юрія прп. еп. Мітилинського	
21	8	Сб	Іродіона, Агава, Руфа, Асинкрита, Флеганта і Єрма	
22	9	Нд	Томина, Євсихія мч. Гл. 1, Єв. 1	
23	10	Пн	Терентія, Максима, зенона й ін. мчч.	
24	11	Вт	Антили свщмч.	
25	12	Ср	Василія прп. ісп. еп. Парійського	
26	13	Чт	Артемона свщмч. й ін.	
27	14	Пт	Мартина ісп., папи Римського	
28	15	Сб	Аристарха, Пуда і Трофима	
29	16	Нд	Мироносиць, Агалії, Ірини, хіонії мчц. Гл. 2, Єв. 3	
30	17	Пн	Симеона прп., Акакія прп.	

✠ Т Р А В Е Н Ь

1	18	Вт	Йоана уч. св. Григорія Декаполіта	
2	19	Ср	Йоана ветхопечерника прп.	
3	20	Чт	Теодора Трихіни прп.	
4	21	Пт	Януарія свщмч. та ін мчч.	
5	22	Сб	Теодора Сикеота прп.	
6	23	Нд	Розслабленого, Св. Юрія Побідоносця Гл. 3, Єв. 4	
7	24	Пн	Сави Стратилата мч.	
8	25	Вт	†Марка апостола і євангелиста	
9	26	Ср	Василія свщмч., (середя переполовинення)	
10	27	Чт	Симеона родича Господнього свщмч., Стефана прп.	
11	28	Пт	Кирила св. еп. Турківського, Ясона і Сосіпатра св. ап. й ін. мчч.	
12	29	Сб	9 мчч. у Кізіці, Мемнона прп.	
13	30	Нд	Самарянки, Апостола Якова Гл. 4, Єв. 7	
14	1	Пн	Єремії прор.	
15	2	Вт	Атанасія Великого прп.	
16	3	Ср	†Теодосія Печерського, (віддан. переполовинення)	
17	4	Чт	Пелагії мчц.	
18	5	Пт	Св. і славної мчц. Ірини, Никифора прп.	
19	6	Сб	Йова Многострадального св.	
20	7	Нд	Сліпородж., Явління Чесн. Хреста в Єрусал. Гл. 5, Єв. 8	
21	8	Пн	†Св. Йоана Богослова, Арсенія Великого прп.	
22	9	Вт	†Перенесення мощів св. Миколая Чудотворця	
23	10	Ср	†Симона Зилота ап., (віддан. Воскресення)	
24	11	Чт	ВОЗНЕСЕННЯ ГОСПОДНЄ	
25	12	Пт	Епіфанія і Германа свв.	
26	13	Сб	Гликерії мчц.	
27	14	Нд	Св. Отців, Ісидора мч. Гл. 6, Єв. 10	
28	15	Пн	Пахомія Великого прп. Ісаї еп. Ростовського	
29	16	Вт	Теодора Освященного прп.	
30	17	Ср	Андроніка ап. й ін.	
31	18	Чт	Теодота, петра, Діонісія мчч. і тих, що з ними	

† Ч Е Р В Е Н Ь

1	19	Пт	Патрікія свщмч. й ін., (віддан. Вознесення)	
2	20	Сб	Заупокійна субота. Талалея мч.	
3	21	Нд	ЗІСЛАННЯ СВ. ДУХА, П'ЯТДИСЯТНИЦЯ Гл. 7, Єв. 9	
4	22	Пн	Святого Духа, Василиска мч.	
5	23	Вт	Михаїла прп. ісп.	
6	24	Ср	Симеона Дивногорця прп.	
7	25	Чт	3-те знайд. голови св. Йоана Хрестителя	
8	26	Пт	Карпа ап.	
9	27	Сб	Терапонта свщмч., (віддан. П'ятдесятниці)	
10	28	Нд	Всіх святих, Микити прп. 1 Гл. 8, Єв. 1	
11	29	Пн	Поч. Петрового посту, Теодосії прпмчц.	
12	30	Вт	Ісаакія Далматського прп.	
13	31	Ср	Єрмія ап. Єрмея мч.	
14	1	Чт	†Пресвятої Євхаристії (на нед.), Юстини мч. і ін.	
15	2	Пт	Никифора ісп. св.	
16	3	Сб	Лукиліяна мч. і ін.	
17	4	Нд	Митрофана св. 2 Гл. 1, Єв. 2	
18	5	Пн	Доротія свщмч., еп. Тирського	
19	6	Вт	Висаріона й Іларіона прп.	
20	7	Ср	Теодота свщмч. еп. Анкирського	
21	8	Чт	Перен. мощ. Теодора Стратилата (віддан. Пресв. Євх.)	
22	9	Пт	†Христа Чоловіколюбця (на нед.)	
23	10	Сб	Сострадання Пресвятої Богородиці	
24	11	Нд	†Вартоломея і Варнави апп. 3 Гл. 2, Єв. 3	
25	12	Пн	Онуфрія Великого прп., Атонського	
26	13	Вт	Акилини мчц., Трифілія св.	
27	14	Ср	Єлисея прор., Методія св. патр. Царгород.	
28	15	Чт	Амоса прор., Єроніма прп.	
29	16	Пт	Тихона св.	
30	17	Сб	Мануїла й ін. мчц., Іпатія прп.	

† Л И П Е Н Ь

1	18	Нд	Всіх святих українського народу	4 Гл. 3, Єв. 4
2	19	Пн	†Юди Тадея ап. брата Господнього	
3	20	Вт	Методія свщмч., еп. Патарського	
4	21	Ср	Юліяна мч.	
5	22	Чт	Євсевія еп. Самосатського	
6	23	Пт	Агрипіни мчц.	
7	24	Сб	Різдво св. Йоана Хрестителя	
8	25	Нд	Февронії прпмчц.	5 Гл. 4, Єв. 5
9	26	Пн	Давида Слунського прп.	
10	27	Вт	Самсона прп.	
11	28	Ср	Перенесення мощів Кира і Йоана чуд. і безсрібників	
12	29	Чт	Святих Верховних апостолів Петра і Павла	
13	30	Пт	†Собор 12-х апостолів	
14	1	Сб	Косми і Дам'яна чуд. і безсрібників	
15	2	Нд	Положення чесної ризи Пресв. Богородиці 6 Гл. 5, Єв. 6	
16	3	Пн	Якинта мч.	
17	4	Вт	Андрея св. архiep. Критського, Марти прп.	
18	5	Ср	†Атанасія Атонського прп.	
19	6	Чт	Сисоя Великого прп.	
20	7	Пт	Томиз Малєї прп., Акакія прп.	
21	8	Сб	Прокопія влкмч.	
22	9	Нд	Панкратія свщмч. 7 Гл. 6, Єв. 7	
23	10	Пн	†Антонія Печерського прп.	
24	11	Вт	†Блаженної кн. Ольги, Євфимії мчц.	
25	12	Ср	Прокла й Іларія мчц.	
26	13	Чт	Собор арх. Гавриїла, Стефана прп.	
27	14	Пт	Акили ап., Онисима прп.	
28	15	Сб	†Св. кн. Володимира Вел., у хрещ. Василя	
29	16	Нд	Атеногена свщмч. і 10-х його учнів 8 Гл. 7, Єв. 8	
30	17	Пн	Марини вклмчц.	
31	18	Вт	Якинта й Еміліяна мчц.	

✠ С Е Р П Е Н Ь

1	19	Ср	Макрини прп., сестри св. Василя Вел., Дія прп.
2	20	Чт	†Св. пророка Іллі
3	21	Пт	Симеона і Йоана прпп., Єзекиїла прор.
4	22	Сб	Марії Магдалини св. і рівноап., поверн. мощів Фоки свщнмч.
5	23	Нд	Трофима, Теофіла й ін. мчч. <u>9 Гл. 8, Єв. 9</u>
6	24	Пн	†Св. мчч. Бориса і Гліба. Христини мчч.
7	25	Вт	†Успення св. Анни, матері Пресв. Богородиці
8	26	Ср	Єрмолая свщнмч., Параскеви прпмчц.
9	27	Чт	Пантелеймона вклмч., Климента архиеп. Охридського
10	28	Пт	Прохора Никанора й ін. апп.
11	29	Сб	Каленика мч.
12	30	Нд	Сили і Силуана й ін. апп. <u>10 Гл. 1, Єв. 10</u>
13	31	Пн	Євдокима прав., (передпр. Пох. Ч. Хр.)
14	1	Вт	Поч. Усп. посту, Похід із др. Чесн. Хр., Макавеїв мчч.
15	2	Ср	Перен. моц. Стефана первомч.
16	3	Чт	Ісаакія, Далмата, Фавста прпп.
17	4	Пт	7 мчч. Ефеських, Євдокії прпмчц.
18	5	Сб	Євсигнія мч., (передпр. Преображення)
19	6	Нд	ПРЕОБРАЖЕННЯ ГОСПОДНЕ <u>11 Гл. 2, Єв. 11</u>
20	7	Пн	Дометія прпмч.
21	8	Вт	Еміліяна ісп.
22	9	Ср	Матія ап.
23	10	Чт	Лаврентія архидиякона мч.
24	11	Пт	Євпла архидиякона мч., Сусанни мчч.
25	12	Сб	Фотія і Аникити мчч.
26	13	Нд	Максима ісп. прп. (віддан. Преображ.) <u>12 Гл. 3, Єв. 1</u>
27	14	Пн	†Прен. моц. Печ., (передпр. Усп.)
28	15	Вт	УСПЕННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ
29	16	Ср	Перенесення Нерукотв. образу Г. Н.І.Х.
30	17	Чт	Мирона мч.
31	18	Пт	Флора і Лавра мчч.

✠ В Е Р Е С Е Н Ь

1	19	Сб	Андрея Стратилата мч.
2	20	Нд	Самуїла прор. <u>13 Гл. 4, Єв. 2</u>
3	21	Пн	Тадея ап., Васси мчц.
4	22	Вт	Агатоніка, Северіяна й ін. мчч.
5	23	Ср	Луппа мч., (відання Успення Пресв. Богородиці)
6	24	Чт	Євтихія свщнмч.
7	25	Пт	Повернення мощів ап. Вартоломея, Тита ап.
8	26	Сб	Андріяна і Наталії мчч.
9	27	Нд	Пімена прп. <u>14 Гл. 5, Єв. 3</u>
10	28	Пн	Августина еп. Гіпонського, Мойсея Мурина, отців Печерських
11	29	Вт	†Усікновення чесної голови св. Йоана Хрестителя, (піст)
12	30	Ср	Олександра, Йоана, Павла свв. патріархів Царгородських
13	31	Чт	†Полож. Чесн. Пояса Пресв. Богородиці
14	1	Пт	†Поч. церковного року, Симеона Стовпника прп.
15	2	Сб	Маманта мч., Йоана Посника прп.
16	3	Нд	Антима свщнмч., Теоктиста прп. <u>15 Гл. 6, Єв. 4</u>
17	4	Пн	Вавили свщнмч., Мойсея прор.
18	5	Вт	Захарії прор. отця Йоана Предтечі і Єлисавети прав.
19	6	Ср	Пам'ять про чудо арх. Михаїла Колосах
20	7	Чт	Созонта мч., (передпр. Різдва Пресв. Богородиці)
21	8	Пт	РІЗДВО ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ
22	9	Сб	Йоакима й Анни св. прав. богоотців, Северіяна мч.
23	10	Нд	Перед Воздвиж., Минодори й ін. мчц. <u>16 Гл. 7, Єв. 5</u>
24	11	Пн	Теодори прп.
25	12	Вт	Автонома свщнмч. (віддан. Різдва Пресв. Богородиці)
26	13	Ср	Корнилія сотн., (передпр. Воздвиж.)
27	14	Чт	ВОЗДВИЖЕННЯ ЧЕСНОГО ХРЕСТА (піст)
28	15	Пт	Микити влкмч.
29	16	Сб	Євфимії влкмчц.
30	17	Нд	По Воздвиж.; Софії, Віри, Надії, Любові мчц. <u>17 Гл. 8, Єв. 6</u>

† Ж О В Т Е Н Ь

† Л И С Т О П А Д

1 18 Пн Євменія прп.
 2 19 Вт Трофима і Савватія, Доримедонта мчч.
 3 20 Ср Євстахія вклмч. і тих що з ним.
 4 21 Чт Кондрата ап., (віддан. Воздвиж.)
 5 22 Пт Фоки свщмч., Йони св. прор.
 6 23 Сб Зачаття св. Йоана Хрестителя
 7 24 Нд **Теклі первомчч.**
 8 25 Пн Євфросинії прп.
 9 26 Вт Св. апостола Йоана Богослова
 10 27 Ср Калістрата мч. і тих що з ним
 11 28 Чт Харитона прп., Собор Отців Печерських
 12 29 Пт Киріяка Самітника прп.
 13 30 Сб Григорія свщмч.
 14 1 Нд **† Покров Пресвятої Богородиці**
 15 2 Пн Кипріяна свщмч., Юстини мчч.
 16 3 Вт Діонісія Аеропагіта свщмч.
 17 4 Ср Єротія свщмч.
 18 5 Чт Харитини мчч.
 19 6 Пт Ап. Томи
 20 7 Сб Сергія і Вакха мчч.
 21 8 Нд **Св. Отців VII Собору, Пелагії прп.**
 22 9 Пн † Якова Алфеевого ап.
 23 10 Вт Євлампія і Євлампії мчч.
 24 11 Ср Филипа ап., Теофана прп.
 25 12 Чт Прова й ін. мчч., Косми прп., Мартина св.
 26 13 Пт Карпа та ін. мчч.
 27 14 Сб Назарія й ін. мчч, Параскеві Терн. прп.
 28 15 Нд **Євтимія прп., Лукіяна прпмч.**
 29 16 Пн Лонгіна сотника мч.
 30 17 Вт Осії прор., Андрея Критського прпмч.
 31 18 Ср Св. Апостола і євангелиста Луки

18Гл 1, Єв. 7

19Гл 2, Єв. 8

20Гл 3, Єв. 9

21Гл 4, Єв. 10

1 19 Чт Йоїла прор., Уара мч.
 2 20 Пт Артемія вклмч.
 3 21 Сб Іларіона Великого прп.
 4 22 Нд **Аверкія рівноап., св. 7-х отр. в Ефесі**
 5 23 Пн Якова ап. брата Господнього
 6 24 Вт Арети та ін. мчч.
 7 25 Ср Маркіяна й Мартирія мчч.
 8 26 Чт Св. вклмч. Димитрія Мироточця
 9 27 Пт Нестора мч. й ін. мчч
 10 28 Сб † Параскеви П'ятниці мчч., Терентія мч. й ін.
 11 29 Нд **Анастасії Римлянки прпмчч.**
 12 30 Пн Зиновія і иновії мчч.
 13 31 Вт Стахія, Амплія й ін. апп.
 14 1 Ср Косми і Дам'яна безсрібників.
 15 2 Чт Акиндина та ін. мчч.
 16 3 Пт Акепсима, Йосифа мчч.
 17 4 Сб Йоаникія вел. прп., Никандра мч.
 18 5 Нд **Галактіона й Спістими мчч.**
 19 6 Пн Павла ісп. патр. Царгородського
 20 7 Вт 33-х мчч. в Мелітині, Лазаря прп.
 21 8 Ср Собор Архистратига Михаїла і ін. безпл. сил
 22 9 Чт Онисима і Порфирія мчч.
 23 10 Пт Ераста, Олімпа, Родіона та ін. апп
 24 11 Сб Теодора Студита, Віктора й ін. мчч.
 25 12 Нд **† Св. свщмч. Йосафата**
 26 13 Пн † Св. Йоана Золотоустого архиеп. Царгородського
 27 14 Вт Св. апостола Филипа
 28 15 Ср **Поч. Різв'яного посту.** Гурія й ін. мчч.
 29 16 Чт † Св. ап. і єв. Матея
 30 17 Пт Григорія Неокесарійського Чудотворця

22Гл. 5, Єв. 11

23Гл. 6, Єв. 1

24Гл. 7, Єв. 2

25Гл 8, Єв. 3

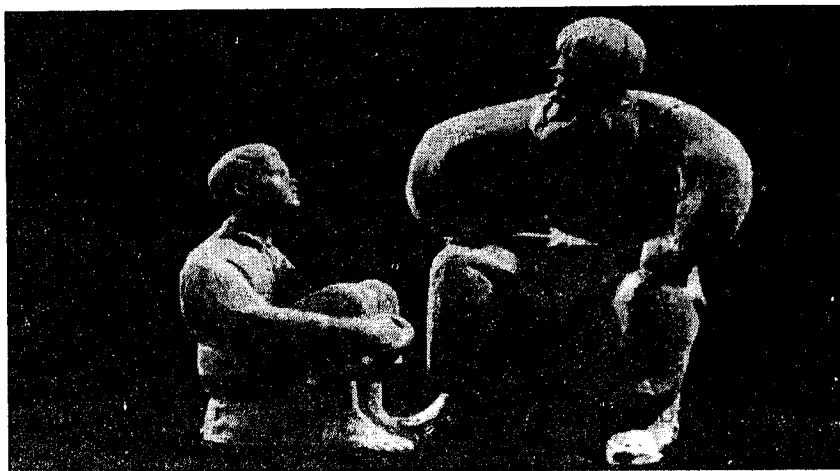

✠ Г Р У Д Е Н І І С і ч е н ь

				6.01.1846	— Засновано Кирило-Мефодіївське Братство в Києві.	
1	18	Сб	Платона і Романа мчч.			
2	19	Нд	Авдія прор., Варлаама мч.	26 Гл. 1, Єв.	16.01.1936	— Народився в с. Крапнина Ясельського повіту Анатолій Кобеляк — редакційний працівник, педагог, громадський діяч.
3	20	Пн	Григорія Декап., (передпр: Введення)			
4	21	Вт	ВВЕДЕННЯ У ХРАМ ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ		23.01.1946	— Польські нападники оточили село Ратнавице (пов. Сянік). Солдати по-звірячому замордували селян Н. Мазура і М. Котика. Багатьох арентували і жорстоко мучили.
5	22	Ср	Филимона ап.			
6	23	Чт	Амфілохія і Григорія свв.			
7	24	Пт	Катерини влкмч., Меркурія влкмч.		24.01.1946	— І-й батальйон 31-го полку з Сянока напав на с. Завадку Морохівську. Замордовано 56 українських селян, спалено 27 хат.
8	25	Сб	Климента папи, Петра свщмч., (віддан. Введення)	27 Гл. 2, Єв.		
9	26	Нд	Аліпія Стовпника прп.			
10	27	Пн	Якова Персіянина, Палладія прп.		26.01.1946	— Здійснено напад польських військових формувань на с. Карликів (пов. Сянік). Замордовано 17 осіб, в т. ч. старенького священика з сунругою і 4-річною внучкою.
11	28	Вт	Стефана Нов. прпмч., Іринарха мч.			
12	29	Ср	Парамона, Філумена мчч., Акакія прп.			
13	30	Чт	†Св. ап. Андрея Первозванного		29.01.1871	— Народився в с. Ліштя Сяніцького повіту Іван Филипчак — письменник, автор численних праць про лемків (†21.10.1945, Сибір)
14	1	Пт	Наума прор.			
15	2	Сб	Аввакума прор.	28 Гл. 3, Єв.		
16	3	Нд	Софонії прор.			
17	4	Пн	Варвари влкмч., Йоана Дамаскина прп.			
18	5	Вт	†Сави Освященного прп.			
19	6	Ср	†Св. Миколая Чудотворця архиеп. Мир Лікійських			
20	7	Чт	Амвросія св. еп. Медіоланського		9.02.1921	— Народився в с. Дошино Сяніцького повіту Іван Тибляк — освітній, громадський і культурний діяч (†1943, кощгабір, Німеччина).
21	8	Пт	Паталія прп.			
22	9	Сб	Зачаття Пресвятої Богородиці св. Анною			
23	10	Нд	Мини, Ермогена, Євграфа мчч.	29 Гл. 4, Єв.	18.02.1921	— Народився в с. Вілька Сяніцького повіту Василь Одрехівський — скульптор, заслужений діяч мистецтв України.
24	11	Пн	Даниїла Стовпника прп.			
25	12	Вт	Спиридона Чудотворця прп.			
26	13	Ср	†Ореста, Авксентія, Євгенія, й ін. мчч.		20.02.1936	— Народився в с. Курів Бардіївського округу (Словаччина) Микола Мушинка — український вчений-фольклорист.
27	14	Чт	Филимона, Левкія, Аполлонія й ін. мчч.			
28	15	Пт	Єлевтерія свщмч., Павла прп.		25.02.1871	— Народилася Леся Українка — видатна українська поетеса (†1.08.1913).
29	16	Сб	Аггея прор.	30 Гл. 5, Єв.		
30	17	Нд	Св. Праотців, Даниїла прор.			
31	18	Пн	Севастіяна мч. й ін.			

II Лютий

- 9.02.1921 — Народився в с. Дошино Сяніцького повіту **Іван Тибляк** — освітній, громадський і культурний діяч (†1943, кощгабір, Німеччина).
- 18.02.1921 — Народився в с. Вілька Сяніцького повіту **Василь Одрехівський** — скульптор, заслужений діяч мистецтв України.
- 20.02.1936 — Народився в с. Курів Бардіївського округу (Словаччина) **Микола Мушинка** — український вчений-фольклорист.
- 25.02.1871 — Народилася **Леся Українка** — видатна українська поетеса (†1.08.1913).

Іван Гончар (нар. 27.01.1911 р. в с. Лип'янка на Черкащині —
«Розповідь дідуся про Коліївщину» 1766 р.

III Березень

- 2.03.1861 — В Україні (під Росією) скасовано кріпацтво.
- 2.03.1931 — Народився в с. Долина б. Сянока **Орест Чабан** — учений в ділянці енергетики, суспільний діяч.
- 5.03.1911 — Народився в с. Стежниця Ліського повіту **Михайло Черешньовський** — видатний скульптор і різьбяр (†20.07.1994, Нью-Йорк).
- 10.03.1861 — Помер **Тарас Шевченко**.
- 11.03.1931 — Народилася в с. Яблониця поблизу Коросна **Марія Байко** — співачка, Народна артистка України, Лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка.
- 17.03.1946 — Помер у с. Гутисько на Тернопільщині **Михайло Ористик** — відомий лемківський різьбяр (нар. 26.09.1885 с. Вілька).
- 23.03.1946 — Черговий напад польського війська на с. Завадку Морохівську. Розстріляно 11 мужчин.

IV Квітень

- 04.1991 — Патріарх УГКЦ Мирослав Іван кардинал Любачівський та архієпископ Володимир Стернюк освятили місце під будівництво Лемківської церкви у Шевченківському гаю (Львів).
- 3.04.1946 — Черговий напад на с. Завадку Морохівську. Розстріляно кількох селян. Ще один напад здійснено 30.04.1946.
- 8.04.1896 — Народився у с. Вороблик Королівський Сяніцького повіту композитор **Орест Турковський** (†28.12.1973, США).
- 1.04.1946 — Біля 100 бандитів із застави напали на село Вислік Долішній (пов. Сянік). Село розграбовано, спалено 33 хати, замордовано 7 осіб.
- 6.04.1846 — Народився у Белзі **Іван Верхратський** — дослідник фольклору лемків (†29.11.1919).

V Травень

- 9.05.1871 — Народився в с. Велеспів на Тернопільщині **Володимир Гнатюк** — учений, етнограф, фольклорист, дослідник культури лемків (†6.10.1926).
- 4.05.1871 — Народився український письменник **Василь Стефаник**.
- 2.05.1926 — Помер **Василь Яворський** — відомий громадський і культурний діяч на Лемківщині.
- 8.05.1916 — Помер **Іван Франко**.
- 9.05.1946 — Польські бандитські формування напали на с. Улюч. Спалили 193 господарства, замордували 7 осіб, багато українських селян арештовано.

VI Червень

- 5.06.1911 — Народився в с. Рудльов (Словаччина) **Іван Гриць-Дуда** — український письменник, театральний діяч.

- 6.06.1936.** — Відбувся I з'їзд Організації Оборони Лемківщини (Філадельфія, США).
- 15.06.1956** — У Варшаві почав виходити український тижневик «На слово» з Лемківською сторінкою.
- 17.06.1956** — У Варшаві відбувся I з'їзд представників українського населення в Польщі. Створено Українське суспільство культурне Товариство (УСКТ).
- 18.06.1651** — Лемківські та польські збійники (під керівництвом А. Савки і К. Нанерського) для боротьби з польською шляхтою захопили Чорштинський замок на Підгаллі.
- 29.06.1651** — 7.07.1651 — Бій під Берестечком.
- 08.1926** — Народився у с. Фльоринька **Олександр Дубець** — Перемисько-Новосанчівський архієпископ Адам.
- 08.1921** — Народився в с. Вілька Сяніцького повіту **Іван Красівський** — лемківський різьбяр (†13.04.1989 м. Трускавець).
- 08.1991** — Український парламент прийняв Акт про державну незалежність України.
- 08.1921** — Народився у с. Богуша (пов. Н. Санч) **Любомир Олесевич** — вчений, громадський діяч (†17.06.1983, м. Львів).
- 08.1856** — Народився у с. Нагуєвичі біля Дрогобича **Іван Франко** — великий український письменник, автор матеріалів про Лемківщину.

VII Липень

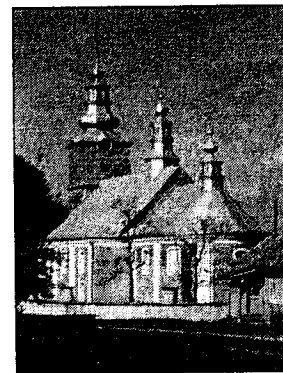
- 8.07.1901** — Народився в с. Балутянка Сяніцького повіту **Іван Кищак** — народний лемківський різьбяр (†3.10.1968, Львів).
- 14.07.1976** — Помер **Орест Зілинський** — вчений-філолог, дослідник Лемківщини (нар. 12.04.1923).
- 17.07.1871** — Народився в с. Ходовичі Стрийського повіту **Філар Колесса** — композитор, музикознавець, фольклорист, академік, автор збірки «Пісні галицьких лемків» (Львів 1929).
- 19.07.1846** — Народився в с. Лінинці Малі Старосамбірського району **Петро Лінинський** — громадський діяч на Західній Лемківщині (†18.08.1914).

VIII Серпень

- 7.08.1906** — Народився в с. Кийов (Словаччина) **Дизидерій Мил** — видатний український художник (†1.09.1971).
- 14.08.1886** — Народився в с. Костарівці Сяніцького повіту **Михайло Соболевський** — збирач фольклору лемків, автор збірки «Лемківські співанки, К. 1967 (†12.02.1969).

IX Вересень

- 09.1851** — Народився у с. Кам'яна Новосанчівського повіту **Микола Малиняк** — письменник.
- 09.1811** — Народився у с. Ясенів **Іван Вагилевич** — член «Руської Трійці», автор нарисів «Лемки — мешканці Західних Карпат», 1841 (†10.06.1866).
- 09.1941** — Народився в с. Волівець Горлицького повіту **Микола Горбаль** — поет, композитор.

Церква XIX ст. в с. Маластові

X Жовтень

- 4.10.1861 — Народився у с. Перегримці Ясельського повіту **Т. Мишковський** — професор, церковний діяч.
- 15.10.1916 — Померла у Львові **Клавдія Алексович** — письменниця (нар. 20.11.1830, с. Красна).
- 16.10.1921 — Народився у с. Пінківці (Словаччина) **Степан Гапак** — живописець, мистецтвознавець, педагог.
- 28.10.1751 — Народився в м. Глухів (Україна) **Дмитро Бортнянський** — співак, композитор лемківського походження.
- 29.10.1936 — Народився в с. Убля (Словаччина) **Йосиф Сірка** — учений, педагог, суспільний діяч, автор праць про Лемківщину.

XI Листопад

- 7.11.1981 — У м. Стемфорді (США) відкрито Український Лемківський музей.
- 8.11.1821 — Народився у с. Крилиці **Йосиф Сембратович** — церковний діяч, Галицький митрополит (†1896).

Пам'ятний знак Т. Шевченкові при вході у Шевченківський гай (Львів)

XII Грудень

- 1.12.1991 — Відбувся Всеукраїнський референдум, за результатами якого Україна стала незалежною державою.
- 16.12.1971 — Помер у Кракові **Лев Гец** — український художник, колишній директор музею «Лемківщина» в Сяноці.
- 20.12.1891 — Народився в с. Стоянів на Львівщині **Степан Батюк** — довголітній педагог на Лемківщині, різьбяр (†10.03.1965).
- 25.12.1991 — Створено у Львові Фундацію дослідження Лемківщини (ФДЛ).
- 29.12.1921 — Народився у с. Пчолине (Словаччина) **Василь Латта** — український учений, громадський діяч (†27.06.1965).

Василь Хомик

БЛАЖЕННИЙ ТОЙ

Блажен, хто любить рідний край,
Народ свій, мову і культуру,
Хто засіває на врожай
Красу й добро, а не халтуру.

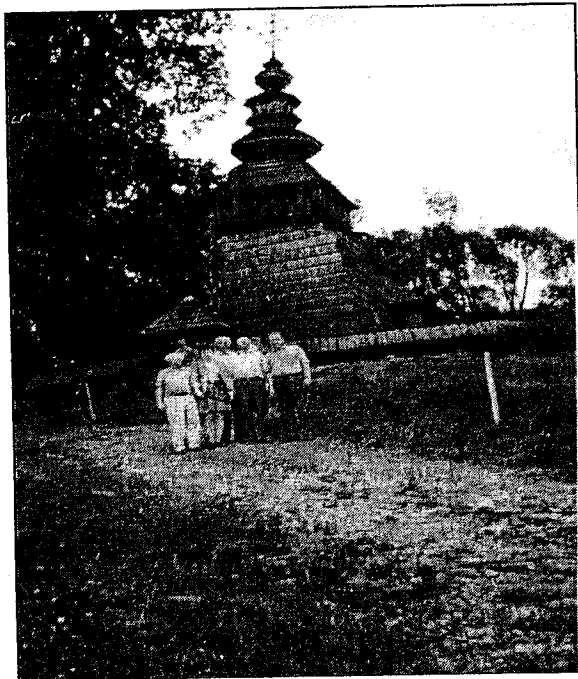
Блаженний вічно той народ,
Що захища свого Пророка,
Йде з ним до зоряних висот
Крізь муки й терня в ніч глибоку.

Благословен незламний край,
Що на своїм стражденнім полі
Підняв свій стяг й буде рай
В народів дружнім й щедрім колі.

21.IV.2000.

Роман Вархол

Літо в дугах медових.
 Бджоли торкають струни.
 Понад світи шовкові
 йде золоте відлуння:
 до кам'яної баби,
 давніх епох поганських,
 аж до Дунаю, Лаби,
 вотчин старих слов'янських.
 Котиться те відлуння
 вічності сторінками ...
 Бджоли торкають струни, —
 і оживає камінь.

Група членів правління ФДЛ коло церкви в с. Котань.
 Фото Ю. Тапаша

Іван Красовський

НАРОДНЕ СВІТОРОЗУМІННЯ (міфологія) У ЛЕМКІВ

Давні мешканці Західних Карпат (предки лемків) відзначилися великою прив'язаністю до традицій, вірувань. Вони створили цікаву систему дохристиянського світорозуміння, базуючись на філософії східних слов'ян та власних спостереженнях.

На землях теперішньої Лемківщини тривалий час зберігалися натуральні господарські устої, низький рівень продуктивних сил, тоталітарні відносини у сімейному та громадському побуті, що зумовляло існування архаїчних світоглядних понять і уявлень в розумінні форми навколишнього світу, походження і суті явищ природи, місцезнаходження людини та й усіх живих істот. Консерватизм у світогляді, міцна залежність свідомості людини від навколишньої природи в значній мірі позначилися на формі і змісті її духовного життя. Це сприяло існуванню на протязі довгого часу давніх світоглядних уявлень в поглядах на «творіння» світу, примітивних релігійних уявлень, забобонів.

Якогось єдиного погляду на навколишній світ у предків лемків не існувало. Переважним поглядом був такий, що земля плоска і плаває на безкрайному океані, створена винадковими силами, духами, птицями з матеріалу морського дна. Свої погляди на це питання пояснювали собі простим способом у легендах, переказах, народних колядках. У колядці «Коли не було спочатку світа» читаємо:

*Коли не було спочатку світа,
 Втоди не було неба ні землі.
 Неба ні землі, лем синє море,
 А серед моря та два дубойки,
 Сіли упали два голубойки
 Зачали собі раду радити,
 Раду радити і гуркотати:
 Як ми маємо світ основати?
 Спустиме ми ся на дно до моря,
 Внесеме сі дрібного піску,
 Дрібного піску, синього камінця.
 Дрібний пісочок посієме ми,
 Синій камінець подунеме ми.
 З дрібного піску чорна земляця
 Студена водиця, зелена травиця.
 З синього камінця синєє небо,
 Синєє небо, світле сонейко,
 Світле сонейко, ясен місячок,
 Ясен місячок і всі звіздойки*

(с. Кам'янка).

Загальнопоширеним пережитком давнього світогляду різних народів відповідають традиційні уособлення сонця, місяця, зірок, дощу, вітру та інших явищ природи.

Значну роль у віруваннях предків лемків відіграв культ сонця, яке дарувало людям світло й тепло, що необхідні для життя.

Давні мешканці Західних Карпат, подібно іншим східнослов'янським племенам, вірили, що навколишній світ, земля й небо заповнені богами й духами. Поступово у слов'янських племен сформувалися релігійні вірування в існування богів природи, творців і керівників світу з арсеналом шижчих божеств та демонів. Певними надприродними властивостями наділялися також окремі люди.

Верховним божеством предки лемків признавали Перуна — бога громів і війни. На території теперішньої Лемківщини існує село Перунка. За пародними переказами тут стояв ідол цього божества. Популярність Перуна була настільки великою, що лемки до цього часу блискавку називають «перуном». Призначення блискавки трактують не інакше, як «вогняні стріли», що їх Перун випускає проти злих сил. На честь Перуна, піччю з 6 на 7 липня, до 1944 р. лемки розпалювали по горах ритуальні вогнища — «собітки».

Поруч з Перуном мешканці Західних Карпат визнавали також інші здебільша менш «могутні» божества, серед яких значилися Даждьбог — бог Сонця, Велес — бог тваринництва, Стрибог — бог вітрів, злої погоди, Лада — богиня весни, кохання, щастя, Купала — бог річок і озер. Менш популярними були божества Рамон і Мамона. Легенди розповідають, що святиня Рамона стояла на місці теперішнього містечка Риманів, а на близькій горі Мамоні була святиня Мамони — ошуканки. До цього часу словом «мамонник» трактують ошуканця.

Крім арсеналу головних божеств мешканці Західних Карпат вірили в існування багатьох менш важливих таємничих надприродних істот — духів як добрих так і злих. Серед злих сил природи провідне місце займали чорти (біси, дияволи, сатана і ін.), як також лісовики, блуди. В уяві предків лемків існували духи домашні — домовики.

Чорт — один з найдавніших (в уяві людей) злих, недобрый дух. За легендами існував він ще до створення світу і завжди робив шкоду богам і потім людям. Боги пібито скинули чортів з неба. Відповідно до того, де вони впали, стали водяниками, лісовиками, болотняниками. На думку людей, первісні чорти товпилися в багнах, печерах, петрях, де вони затягували необережних, зокрема підпивших нічних мандрівників.

Легенди про хуліганські дії нечистої сили — духів боліт і потоків, побутують також в наші дні. Ось що розповіла Анна Мишковська, жителька села Поляни поблизу Дуклі:

«Літом 1959 або 1960 року десь о півночі поверталися з вечорниць Теодор Бугель і Петро Мишковський. Напроти хати Сенчака, біля річки, берег якої був зарослий лозиною, закричав Петро:

— Тримай мя, Фецю, бо штосик мя тягне до потока...

Саме тоді якась сила жбурнула Петра у зарослі...»

Злі духи — чорти (біс, фрас, пек, дябов) мали неабиякий вплив на життя людей. Виступали в різних видах як чорна людина з хвостом і рогами, копитами замість ступнів, або як чорний пес, кіт, порося. З'являлися, як правило, опівночі, вдосвіта, опівдні.

Було поширеним повір'я, що у злих духів-чортенят могли перетворюватися діти, що вмирають неохрещені. Під час здійснення обряду хрещення злий дух втрачав свої властивості і перетворювався на добру силу. Ось що розповіла А. Мишковська: «Здавня селяни вірили, що біля потока, напроти господарства Сенчаків щось страшило. Навколо дерев серед ночі бігало порося і пицало. Були впевнені, що це чорт у вигляді поросяти. Один господар розпочав сам тут над потоком будувати хату. Але кілька раз якась невідома сила розкидала каміння і дерево. Господар вирішив вислідити винуватця. Серед ночі його розбудив плач дитини і крик: «Хочу хсту (охрещення)! «Це був чорт. Газда викрикнув:

— Я хрецу тебе во ім'я Отця і Сина і Духа святого. Як ти хлопец — буд Адам, як дівча — то Ева...

Після того випадку нечиста сила не з'являлася».

Однією з різновидностей міфічного чорта були домашні духи (домовики). Це могли бути добродушною вдачі гноми (у лемків «гурбоші») — маленькі чоловічки у червоних штанях, високій шапці. Ці духи кормили почами худобу, деколи навмисне заплітали коням гриви, забавляли малих дітей. Вірили також у домовиків — волохатих чортів. Якщо власною кров'ю з мізинця записати йому душу, домовик приносив багатство, удачу. В противному разі остаточно розорив господаря і його родину.

Люди вірили, що домовика можна було виховати власними зусиллями. Потрібно зносок молодій курки (перше маленьке яйце) прив'язати під ліву пахву і посити дев'ять діб, причому за той час не можна було ні митися, ні дивитися на образи, ні хреститися ні молитися. По дев'яти добах зі зноска вилупиться малий домовик, який, взамін за душу газди, забезпечує йому прижиттєве багатство.

Західні Карпати багаті лісами, а тому предки лемків здавна вірили в існування лісовиків-духів, що жили в лісах, турбувалися про безпеку лісових тварин, птахів, комах. Духів лісів люди уявляли низькорослими, оброслими волоссям дідусями. Вважалося, що лісові духи неохоче контактувалися з людьми, радше перед ними ховалися в зарослях, петрях. Лісовики належать до родини духів злих, що нерідко затягали людей в болота, непрохідні петрі.

З лісовиками часто пов'язували духів блуду, з тією різницею, що лісовики перебували лише у лісах, патомість духи блуду — в різних місцях. Вони могли несподівано з'являтися у вигляді тварини чи птиці і позбавляти людей можливості орієнтуватися у просторі. Ось розповіді довгожителів сіл Дошно, Волтушова, Вислочок на Лемківщині: «Он де гора Дів, жив у давнину дух Дів. Він не був западто злим і мстивим. Лише зрідка робив людям шкоду. Переважно керував вітрами, загапав дощ, хоч не завжди там, де він був потрібним. Любив гудіти серед дерев, свистіти на полях, лякаючи подорожних.

Іноді любив познуватися над поодинокими прохожими, особливо підвипившими на весіллях чи хрестинах.

Водив таких людей полями, петрями сусіднього лісу з глибокими ярами, непрохідними зарослями. Не рідко ці нещасні люди губилися в петрях, так і не знайшовши виходу. І лише ті, які пообіцяли принести духові блуду Діву щедру жертву, визволялися від його чарів. Ті що кінець-кінцем змогли вибратися з володінь Діва, обов'язково приносили у жертву овечку, козлика чи курку або кролика і випускали у лісі.

Не дивно, що мешканці навколишніх сіл віддавна називали гору — Дів, а поблизький ліс — Губин. Це на підтвердження того, що дух Дів губив тут людей...»

В околицях рік Сяну та Попраду з Дунайцем побутовали вірування в існування водяних русалок (їх лемки називали з польського «сирени»). Це істоти, які від голови і до спини мали тіло гарної дівчини, а далі воно завершалося риб'ячим хвостом. Русалки ці (на відміну від душ утопельниць) були пешкідливими і хіба зрідка заманювали ніччю у річку своїм чудовим співом необережних хлопців.

Різпорідний арсенал вірувань створився навколо питання про місце знаходження самої людини у світі. Вважалося, що дитина народжується з безсмертною душею. Але якої форми душа і де вона перебувала до народження дитини представлялося у дуже туманному світлі. Вважаючи душу людини безсмертною вірили, таким чином, у загробне життя. Віра ця складалася з численних легенд. Також були впевнені, що кожна

людина має власну зірку, яка спалахує при народженні і «падає з неба» зі смертю людини. Люди вірили, що після смерті людини душа покійника може навідуватися до родини, до знайомих, до боржників. З цього приводу А. Мишковська розповіла: «Один чоловік з нашого села перед війною виїхав на заробітки до Франції. Його жінку в 1945 р. виселили в Україну. Повернувшись з Франції, чоловік не отримав дозволу на виїзд до жінки і у 1956 р. отримав дозвіл на виклик жінки до Польщі. Згодом він тяжко захворів.

Глибокої ночі жінка не могла заснути і вдивлялася у вікно. Була зима, світив місяць. Нараз побачила свого чоловіка, який відкрив браму і попрямував до вхідних дверей. Перед дверима зник. Уранці жінку повідомили, що її муж помер уночі...»

Саму смерть давні мешканці Західних Карпат трактували як дію богині Марени, яка з'являється з косою в руках у вигляді людського кістяка, загорненого у біле простирало. Смерть могла пробратися на спину людини і спитати: «Чи тяжка я?» Як людина підтвердить, що смерть «тяжка», то мусить уже вмирати, а як не злякається і скаже «легка», то смерть стане ще легшою і може залишити людину на певний час живою і піти геть.

Деколи смерть з'являється також у вигляді гарної молодої жінки, переважно у довгій білій сукні. З цього приводу А. Мишковська розповіла: «У 50-х роках селянка с. Поляни Смереканич, десь о лівночі сиділа біля вікна. Ніч була місячна. Добре бачила, що над річкою вийшли дві високі пані, ступаючи вище рівня поверхні землі. Їх сукні розвівав вітер. Одна з них подалася уверх селом, друга приблизилася під вікно Марії. Господиня почула голос ніби м'явкотіння kota. Бачив це також її 14-річний син. З садиби, куди пішла перша пані, до року померли чоловік і жінка, а там де пішла друга пані, незабаром померла жінка. У формі пань була смерть».

Що стосується посмертного життя, то у предків лемків склалася думка, що життя після смерті є повторенням земного життя: хто панував на цьому світі, той пануватиме й надалі, а хто був заможним — таким і залишиться.

Ласку вищих і нижчих божеств здобували мешканці Західних Карпат подібно іншим русинам — молитвами, обітницями, жертвами. Жертвували худобу, птицю, зерно. Приносили жертви, як правило, під великі розлогі дерева, здебільша, це були липи. Дерев заступали місця храмів. Дерев — священний символ життя, під ними ставили

ідол божества, бо храмів у язичеських общинах ще не було. Відсутні відомості про можливе приношення у жертву людей, подібно іншим народам.

Існували переконання, що у навколишній природі існують різні сили, духи, пов'язані з самою людиною, її поступками. Наприклад, людина, яка навмисне (або й ненавмисне) втопилася, дала початок (властиво її душа) виникненню нової сили природи — потопільця. Такий дух міг бути чоловічого роду (втоплений хлопець, мужчина), або жіночого (утоплена дівчина). Потопільці серед ночі, або опівдні замашовали людей чи худобу й топили їх у річці. Потопільці могли показуватися людям у різних постатях: гарних дівчат у білому одянні, оброслих волоссям мужчини, малих дітей.

Повсюдно поширеною була віра в існування «чарівниць» (відьом), якими були жінки, що завдяки допомозі злих духів вміли відбирати молоко від чужих коров, накликати бурю, посуху тощо. Чарівниці пібито могли перетворюватися на жабу чи вужа і висосувати у корів молоко.

У 1678 р. була звичувачена у відьомстві і зв'язках з дияволом селянка-лемкиня Ганна Дуда. Її піддано тортурам та спалено на ринку в містечку Мушині.

Існувала віра у знахарів, які засобом відповідних заклинань з використанням різних рослин, уміли лікувати всякі хвороби у тварин і людей. Мешканці Карпат вірили у надприродно і лікувальну силу (не без підстав) окремих рослин. До наших днів освячують різні рослини і як лікувальне зілля використовують для одимлювання приміщень, тварин, лікування різних хворіб, а також як допоміжний засіб від граду, бурі, повені, пожежі.

Різні форми сучасних календарних святкувань походять від давніх легенд, як також природних явищ, зокрема річного обороту сонця. За «коротуном» (найкоротший день року) настає зимовий поворот сонця — свято нового астрономічного сонячного року («відродження сонця»). Давні колядки, що залишили багаті сліди в сучасному святкуванні, злилися з християнським Різдвом. Свята ці мали господарський характер.

Прихід весни вітали весняними іграми, піснями (веснянки, гагілки) на честь богині Весни — Лади. «Воскресіння» природи від теплого весняного дощу злилося з воскресінням Христа, що супроводжується давнім звичаєм — поливанням водою.

Петро Козут

ІСТОРІЯ І КУЛЬТУРА ЛЕМКІВ КОРОСНЯНСЬКОГО «ОСТРІВЦЯ»

Про лемків написано чимало книжок, статей на історичні, наукові та етнографічні теми, про далеке минуле і сьогодення, автори яких (здебільша не лемки) намагались довести походження, національну приналежність лемків, їх культуру та звичаї.

Кожна праця заслуговує уваги, бо присвячена народу, історія якого сягає глибини віків, народу який був складовою частиною Київської Русі та Галицько-Волинського князівства, як географічно, так духовно і релігійно. Відірвані від матері-вітчизни ще в середині XIV ст., лемки свято зберегли віру, культуру, традиції та звичаї своїх предків до наших днів.

На жаль, не всі праці об'єктивно та історично правдиво висвітлюють як минуле так і сучасне Лемківщини, нерідко носять суб'єктивний характер окремих вчених та виражають волю і політику діячів панівних держав. Коли іде мова про далеке минуле, то посилаємось на документи, де описані ті чи інші події, вказані дати, тобто в такому то році була збудована церква, надано поле священику, згоріло село або бушувала епідемія, яка була причиною смерті великої маси людей. Свідками минулого і величі народу є теж камінні будови: храми, фортеці, замки, які збереглись до наших днів, та підкреслюють багатство і культуру народу чи держави, якою збудовані. Лемківщина не була державою, на її землі не збудовано камінних замків та храмів, а дерев'яні церковці не могли пережити віків.

Однак, немає сумніву, що лемки жили в Карпатах багато століть, а може і тисячі літ до часу, підтвердженого в архівних документах. Історичний початок Лемківщини не можливо випровадити з історичною певністю. Такі вчені, як Шафарик (*Slovianske Starozitnosti*), Войцеховський (*Chrobascja*, 1873) та інші, доводять, що на просторі обох боках Карпат, між джерелами рік Дністер, Сян, Біла, Вісла і притоки Тиси з давен-давня жило слов'янське плем'я хорвати або білохорвати. Літописець Нестор наводить хорватів поміж слов'янськими племенами, що увійшли у склад Київської Русі. Літописець згадує, що в 993 році князь Київський Володимир Великий пішов війною проти хорватів, щоби їх прилучити до своєї держави. Після відібрання Червенських Городів в 981 р., земля хорватів, тобто нинішня

Лемківщина, стояла перед ним отвором. На тій основі учені стверджують, що лемки походять від старослов'янського племені хорватів, які колись жили в малодоступних горах нинішньої Лемківщини. На основі того, що вже є досліджене, можна сказати, що предки нинішніх лемків належали до тих слов'янських племен, у котрих під впливом державної організації за княжої доби в X—XIV ст. (Києва, Галича, Володимира) прийнялась і заховалась руська (тобто нині українська) культура, звичаї і первинна назва Русь, Русин (існувала серед предків лемків у VIII—X ст.), популярна серед лемків ще і сьогодні. Отже, немає сумніву, що лемки на протязі своєї історії були духовно і етнічно частиною великого народу Київської Русі.

Вид на с. Ожинна. Фото І. Опалака.

Там, де бракує нам наукових джерел, може допомогти об'єктивна логіка з врахуванням політики панівних держав та впливи їх культур на життя лемків.

Досліджуючи ту чи іншу тему з життя та культури лемків, автори в основному зупиняються на суцільній смузі Карпат, де компактно живуть лемки, та рідко згадують малий острів (бо всього дев'ять сіл), розташований в гористій місцевості на північ від Кросна, на полудне від Стрижева і схід від Фриштака, а саме: Близнянка, Гвоздянка, Бонарівка, Ванівка, Коростенка, Опарівка, Ріпник, Петруша Воля і Чорноріки. В тих селах до війни проживало 7148 греко-католиків, 32 православних, було сім парохів, 8 церков, з них: 5 мурованих і 3 дерев'яні, що утворили Короснянський деканат.

На перший погляд видається дивним і незрозумілим, звідки взялися лемки в селах, відірваних від суцільної Лемківщини на 40—50 км. в оточенні польського етносу.

Однак, немає сумніву в тому, що в давнину цей острів був у суцільній Лемківщині, лише польська колонізація на родючі низинні землі, які розділяють острів від компактної Лемківщини, спричинилась до такого стану. Лемки залишились жити на гористій, неродючій кам'янистій землі.

На мешканців острова, окруженого польським етносом, значний вплив мала польська культура і звичаї. Однак, потомки первісних лемків заховали таку життєву силу, що не лише зуміли стримувати асиміляцію, але змогли ще засимілювати деяку кількість німецьких, волоських і козацьких поселенців, що знайшли собі захист в недоступних лемківських горах.

Щоб краще висвітлити питання релігії і культури лемків в тому регіоні, зупинюсь на кожному з дев'яти сіл.

Близнянка і Гвоздянка — ці два села знаходяться на самій півночі острова і лише 35 км від Ряшева. В Близнянці дерев'яна церква Усп. Пресв. Богородиці, збудована в 1865 році, а в Гвоздянці — св. Безсм. Косми і Дем'яна, збудована в 1625 році. До парохії належали польські села Малівка, Баричка, Полам'я, Явірник, Гвозниця, Жарнова і Небилець, в яких ще проживало по декілька родин лемків. Всього перед війною в Близнянці проживало греко-католиків 162, римо-католиків 165, в решті польських селах греко-католиків проживало 62.

Тут слід відмітити, що в порівняно з 1913 роком, в Близнянці греко-католиків зменшилось на 120 душ, а в Гвоздянці на 60 душ, що говорить про високі темпи асиміляції. Як в Близнянці, так і в Гвоздянці були однокласові школи з польською мовою навчання. Архівні документи говорять, що греко-католицьку парохію в Близнянці еригували властители місцевих дібр Яків і Михайло Закліки в 1630 році, а в Гвоздянці — місцевий дідич Степан Миховський в 1625 р. В парохіальних актах в Близнянці знаходилася списана ще на пергаменті і восковою печаткою на шнурку заосмотрена оригінальна грамота ерекції парохії в Близнянці в 1630 р. В цих селах до 1947 р. не було ні кооперативи, ні читальні, тому асиміляція просувалась дуже швидким темпом. В церкву ходило мало людей, які переважно користались польськими молитовниками, священник проповідь виголошував польською мовою. Це класичний примір асиміляції лемків, оточених зі всіх сторін польським етносом, які не мали своїх народних інституцій.

Бонарівка належала до пайсвідоміших сіл на Лемківщині. Дерев'яна церква Покр. Пр. Богородиці збудована в 1841 році. В Бонарівці

проживало 1136 греко-католиків і в сполонізованих Бережанці, Жизнові і Будах Висоцьких ще 39, а всього парохія налічувала 1185 віруючих.

Згідно актів, які збереглись, Бонарівка згадується ще у 1439 році.

Історик Денис Зубрицький у своєму творі: «Gраницie między guskim a polskim narodem w Galicji», твердить, що самі поляки уважали в XIV і XV столітті околиці Бонарівки за руську землю, яка тяглася аж до місцевостей Бжостек і Чудец. Шараневич каже, що в відтятих від суцільної Русі селах Короснянського деканату, поселено взятих у полон козаків. В Бонарівці до війни діяла 2 класова двомовна школа, кооперативи «Згода», «Ошадність», «Рідна школа», «Районова молочарня», читальня «Просвіта», гуртки «Рідної школи», «Сільського господаря», «Союзу Українок», т-во «Луг».

З Бонарівки вийшли оо. Василь Опарівський (помер в 1919 р.), Юрій Падох (помер в 1932 р.), народні вчителі Андрій Падох, Роман Сосновський, Михайло Голей, Василь Шуфлат, др. прав. Василь Падох, інженер-архітектор Микола Шуфлат та багато інших, які проживають як на американському континенті, так і в Україні.

Завдяки народним інституціям, в Бонарівці була висока національна українська свідомість, при читальні «Просвіта» працював художній колектив і театральний гурток, відмічались національні свята.

Село Ванівка належить до найбагатших сіл Лемківщини. Вже від 1880 року в селі датуються копальні нафтової ропи, які дали можливість заробітку селянам. В 1898 році збудовано величаву муровану церкву Різдва Пресвятої Богородиці. В селі діяла 3-класна двомовна школа. До війни проживало 1203 греко-католиків, 3 православних і 53 римо-католиків. Кооператива «Єдність», читальня ім. Качковського, парохіальна бібліотека і Народний дім сприяли культурному росту села, національній свідомості русинського напрямку.

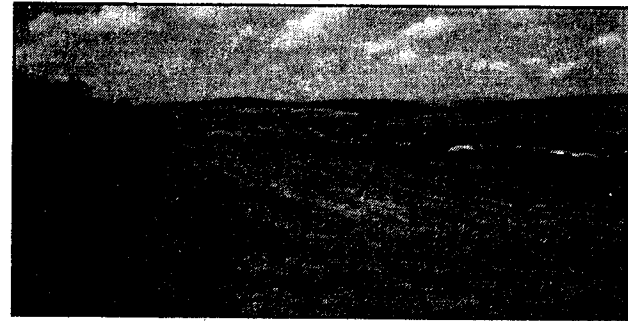
Документи стверджують, що село існувало вже в XIV столітті, а сама назва повстала правдоподібно від імені Іоан (Вань). У Ванівці поселились взяті до неволі козаки, про що свідчать козацькі прізвища та вдача людей. Хоча церква має лише 90 років, по старезних дубах біля неї можна пізнати, що на тому місці вже давно стояла церква. Один з дубів має 7 м обводу. Перед церквою стоїть пам'ятник, поставлений в честь англійського адмірала Нельсона Кіта, що загинув тут 24 квітня 1898 року.

В концтаборі Талегроф загинули о. Кирил Пустановський, Григорій Шуфлат старий, Григорій Шуфлат молодий, Петро Мотовиляк, Григорій Мотовиляк.

Починаючи з 1900 року, ванівчани емігрують у Америку і там беруть активну участь в релігійному та культурному житті лемків в еміграції.

Опарівка — невелике лемківське село, зі сходу, півночі та заходу оточене польським етносом, однак, наявність у них по декілька лемківських родин свідчить про те, що в давнину то були лемківські села, які згодом через поселення поляків та асиміляцію, стали польськими. До війни в Опарівці проживало 504 греко-католиків, в сусідній Голівці — 33, Беретонці — 28, Високі — 5, Кіздівку — 6, Неводні — 3 і Стритеві — 9.

Вид на с. Граб. Фото І. Опалака.

Перший документ про існування парохій в Опарівці — це оригінальна ерекційна грамота з 1513 року, якою монастир Цистерсів «Pokrzywicki» надає «popowi Hnatowi cerkiew przez niego zbudowana w Oparowce з ланом поля як також «200 zł. polskich grzywien».

Згідно парохіальних записів, стара дерев'яна церква була збудована в 1700 р. на місці ще старшої. Сьогоднішня мурована церква Рожд. Пресв. Богородиці збудована в 1912 році. В Опарівці була 1 кл. школа з польською мовою навчання, кооператива «Єдність», читальня «Просвіта», діяв театральний гурток і хор.

Опарівка належить до національно свідомого села української орієнтації.

Красна або Коростенка знаходиться на самій східній частині острова. Мурована церква св. Арх. Михаїла збудована в 1914 році, в селі проживало до війни 1766 греко-католиків та 98-римо-католиків, була 3 кл. двомовна школа, читальня «Просвіта», кооп. «Наш кооператив» та Народний дім. В національному розумінні Коростенка була поділена на українську і русинську орієнтацію. Однак, конфліктів на національному полі не проходило.

Історичні печатки Красной неznані, бо під час пожежі приходських будинків 6 грудня 1773 року парохіальні акти минулих століть згоріли.

Найстаршим документом, що зберігся, є грамота Замштинского старости Северина Бопара з дня 20 серпня 1571 р., якою надав поле і привілеї, прибувшому тут з Жерниці, о. Іоану Баніковському та його наслідникам в Красній.

З Красної вийшли письменниця Клавдія Алексович (народилася 20 листопада 1830 року), о. Лев Шавинський, письменник Іван Русенко та ряд інших заслужених осіб.

Перу Клавдії Алексович належить «Пісня Ольдини» (1860), «Запаморочення» (п'еса), «Народні повір'я», для дітей казки «Медвідь», «Дві сестрички», «Арендар» та ін. Клавдія Алексович була засновником товариства «Руських дам» та пансіонату для дівчат у Львові, активним членом т-ва «Муза» та М. Качковського.

Іван Русенко — вчитель, відомий художник і поет. Писав виключно лемківським діалектом, його перу належать сотні віршів, байок, прозових творів, друкованих в лемківських календарях та газетах як в краю, так і в Америці, а також сценічна праця «Вертеп в Карпатах». Художник-самоук малював лемківські пейзажі, побутові картинки, карикатури, які збагатили не лише культурні надбання лемків, але і України. У концтаборі Талергоф з Красної були о. Александр Прислоспський, Симеон Вархолик, Павло Газдайка, Олексій Яблонський, Петро Возняк, Єміль Налісник.

На самім заході острова знаходяться села Ріпник, Петруша Воля, що утворили одну парохію. Мурована церква Преп. Параскевії в Ріпнику була збудована в 1914 р. До парохії в Ріпнику належать поблизькі польські села, де проживає ще кілька лемківських родин. Це Братківка, Стодолина, Ленки, Лончки, Поляна, Едліче, Модерівка, Бросток, Колачиці, Фриштак, Відач, Прибівка, Войтківка, Потік і Шебні. Можна припустити, що ці села колись були заселені лемками. В парохії до війни налічувалось 1549 греко-католиків, 61 римо-католиків. В Ріпнику була 1-класна двомовна школа, в Петрушій Волі — 2-класна двомовна школа, а на хуторі Завада — 1 кл. двомовна школа. В Ріпнику діяли кооператива «Єдність», чит. ім. М. Качковського, в Петрушій Волі — кооперативи «Господарська Спілка» і «Згода», читальня ім. М. Качковського, при церкві «Братство Св. Миколая».

В 1589 р. вже існувала парохія в Ріпнику, про що говорить грамота властителя Ріпника Войтіха Камінського з дня 24 січня 1581 р., якою він дозволив: «Nobili Domiano Bankowski et filio eius proprio Thomal et

susse» закупити від його брата Павла Баньковського, солтиса в Ріпнику, 1/4 лану поля за 30 золотих — з тим, що в його родині має на все залишитися уряд священника. Коли збудовано першу церкву в Ріпнику невідомо. Однак, з факту, що вже в 1581 році був в Ріпнику священник, можна заключити, що була і церква, згадка про дерев'яну церкву походить з 1701 року. Натомість в Петрушій Волі оповідали, і навіть показували місце, де колись була церква, дім священника, цвинтар. Говорили, що в давнину була велика епідемія холери і майже всі мешканці вимерли і почали користуватись одною церквою в Ріпнику. На скільки це відповідає дійсності трудно сказати, але про те, що колись тут жило дуже багато людей, свідчать сліди обробки полів, залишені на найнепридатніших ґрунтах.

В часі війни 1914 р. австрійські власті арештували і вивезли у концтабір Талергоф Теодора Марену, Михаїла Папайлу, Йосифа Камінського, Василя Яскілку, Корнелія Макуха, Михаїла Трамбу, Степана Камінського.

В Ріпнику і Петрушій Волі поселено чимало козаків, забраних поляками у полон, що підтверджується козацькими прізвищами Хруняк, Жмінка, Сірко, Макух, Гадро, Свищ, Каплун, Трамба та авантурний і мандрівний характер людей.

На старому цвинтарі в Ріпнику захоронений Модест Гумецький — лемко, який народився 3 квітня 1842 року в селі Токарня біля Сяюка в родині священника. Студював медицину в Кракові, а потім у Відні. Як лікар, 25 років працював в Кросні, де обирався бургомістром. На зароблені гроші купив село Ріпник, де його батько був священником, помер в 1890 році. Модест Гумецький писав по-руськи, польськи і німецьки, віршами і прозою, друкувався в галицьких виданнях «Боян», «Бесіда», «Временник», «Листок», а також в Ужгороді під псевдонімом «Марія от Сіона». До кращих творів слід віднести «Думи і думки», поему «Сіон», «Руська пісня», «Poezyje przez nieznanego», «Jasło» (1876), «Aforyzmy na tle przygody» — Львів (1877), «Darwinizm» — Львів (1878). З Ріпника вийшли Миколай Бік — викладач гімназії в Ярославі, Микола Колодійчик — викладач гімназії в Кросні, Михаїло Каплун — директор гімназії у Тернополі, з Петрушій Волі Степан Барна — директор школи у Вороблику Королівським.

Останнім найближчим до Кросна селом є Чорноріки. Мурована церква Св. В. муч. Димитрія, збудована в 1921 р., греко-католиків — 364, римо-католиків — 325, дві школи (одна 2-класна, двомовна і одна з польською мовою навчання), кооператива «Труд».

На думку О. Володислава Сарни, Чорноріки вже існували на початку XV століття, приблизно в той час, коли Ванівка і Красна. Першими властителями села були: Войтіх і Іоан Камінецькі, опісля Скотницькі, Фірлеї, Яблоновські, Скрижинські та Орбішевські. Лише з 1578 року село виступає під назвою Чорноріки, а до того було під назвою «Чорний Потік». Метричні записи ведуться з 1600 року.

В часі війни 1914 р. австрійські власті арештували і вивезли у концтабір Талергоф о. Івана Войтовича, Григорія Сенчака, Фадея Сенчака, Дмитрія Возняка, Степана Возняка і Михаїла Возняка.

З Чорнорік вийшов др. Симеон Возняк — адвокат в Кросні. При його допомозі в 1921 році відбудовано в Чорноріках муровану церкву, а в 1933 році закуплено різьблений іконостас.

Такий стан на острові був до війни, а вірніше до 1945 року, тобто до початку переселення в Україну. Слід відмітити, що більше 90 відсотків мешканців переселились в Україну, а решта в 1947 році акцією «Вісла» виселено на західні і північні понімецькі землі.

І так на острові до війни проживало 7148 греко-католиків та 23 православних. В селах з русинською орієнтацією Ванівці, Коростенці, Ріпнику і Петрушій Волі, Чорноріках проживало 4104 чол., в селах з українською орієнтацією Бонарівці, Опарівці і половині Коростенки — 2563 чол., з пропольською орієнтацією в Близнянці і Гвоздянці — 504 чол. В селах русинської орієнтації діяло 6 кооперативів, підпорядкованих Ревізійному Союзу Руських Кооперативів, 3 читальні ім. М. Качковського, 1 Народний дім і 1 бібліотека. В селах української орієнтації діяло 5 кооперативів, в тому 4 в Бонарівці, підпорядкованих Ревізійному Союзу Українських Кооперативів, 3 читальні «Просвіти» і 1 Народний дім.

Значний вплив на національну орієнтацію мали священики. Однак, антагонізмів між ними не існувало. На кермеш, фестини або інші урочистості, організовані в одному з сіл, приходили з цілого острова і разом молились та забавлялись.

Однією з суттєвих відмін, слід врахувати, мало вживане слово «лем», натомість всі решта характерні для лемківського діалекту слова, вживались всюди, хоча кожне село мало свої відтінки в говорі. Це можна пояснити тим, що по-перше, саме в них поселено значну кількість взятих у полон козаків, і друге — територіальну віддаленість від суцільної смуги проживання лемків.

Про те, що острів належить до лемківського етносу свідчить діалект, назва гір — Кичера, Магура, Діви. З Коростенки вийшов чи не

найвидатніший художник-карикатурист і поет Лемківщини Іван Юрієвич Русенко, який писав лемківським діалектом. Про суміш козацької крові свідчить те, що люди острова авантурної вдачі, мандрівного характеру, тобто непосидючі.

З наведених джерел виходить, що в кінці XIV на початку XV століття у всіх селах вже були церкви, парохії. Одиноким прибувшим елементом були взяті в полон козаки, які без сумніву селились там, де вже проживали русини і були церкви.

Причиною того, що перед війною в тих селах не поширилось православ'я, можна завдячувати старшим священикам, які дотримувались чистоти східного обряду і вживали у відправах слова «Православні християни».

Характерною рисою спільноти було святкування народних свят «Русалії», до якого старанно готовились лемки. Хлопці ставили на дорозі брами з галузок липи і берізки та прикрашали квітами, пастухам давали в поле запечений сир «гомівки», дівчата плели віночки, співали русальські пісні, а вечором хлопці і дівчата збирались біля річки, співали і кидали вінки у воду.

На острові мало випасали овець, це можна пояснити відсутністю полонин. Господарства у своїй більшості були бідні, мали по три, дві, а то і одній корові, рідко коня. Одягались скромно — на щодень у одяг, пошитий руками з домотканного льняного полотна, а на неділю — із купленого.

Урочисто святкували «кермеш» — храмові свята, до яких старанно готувались і після урочистої служби в церкві запрошували гостей з інших сіл, прибувших на свято.

В основному пісні співали лемківські, народні українські і польські. Відносини між лемками і поляками були доброзичливими. На великі свята як Різдво, Йордан, Великдень і Кермеш поляки приходили до церкви, а лемки до костела на «відпусти». Молодь спільно бавилась на фестинах, весіллях та інших народних святах.

Острів в релігійному плані був одностайним греко-католицьким, а в культурному — лемківським зі специфічними відтінками.

В даний час на острові крім польських, проживають декілька змішаних лемківсько-польських родин. З виселених на західні землі повернулися лише поодинокі лемки.

Іван Красовський

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕТНОГРАФІЧНІ МЕЖІ УКРАЇНЦІВ КАРПАТ

Українські Карпати відзначаються красою своїх краєвидів, багатством флори і фауни, недрами природно-лікувальних джерел. Вони незрівняно цікаві культурно-побутовими особливостями мешканців. Українське населення Карпат поділяється на три етнографічні групи. Це (із заходу на схід): лемки, бойки і гуцули (див. карту-схему).

Найдалі на захід висунену українську групу горян називаємо лемками (в Закарпатській області «лемаками»). Назва ця походить від мовної частки «лем», що її повсюдно вживають лемки в розумінні «лише», «тільки».

Відзначається цікавими особливостями народне будівництво лемків. Лемківські «хижі» — довгі споруди, в яких під одним дахом розташовано житло і всі господарські забудування. На північній (галицькій) частині ці споруди дворядні за планом: хата з хатиною — сіни — комора зі стайнею — боїще — возівня (шопа). У південній частині будівлі однорядні: хата — сіни — комора — стайня — боїще (нелевня). Такий тип забудови вигідний тим, що будівля займала меншу ділянку землі, аніж кількабудинкова садиба, давала економію матеріалу (спільні стіни), зимою забезпечувалося природне опілення стайні.

У центральній і східній частині північної Лемківщини вінці зрубу малювали на чорно нафтою (ропою), або цегляною фарбою, а щілини між вінцями замазували глиною і забілювали. Хата набувала нарядного смугастого вигляду. У південній Сянїччині (села Вислік, Команча і ін.) на воротах і дверях вимальовували додатково різні візерунки з ліній крапок, хрестиків, «лапок», а також «Дерево життя». Характерною ознакою житла лемків є велика повздожжня піч у хаті. Оригінальним і самобутнім був одяг лемків, виготовлений з домашнього полотна (сорочки, штани) та сукна (лейбики, сердаки, гуньки, чугані). Одяг прикрашали вишивкою (мережка, стібнування). На хустках, горсетах, козупках вишивали букети квітів.

За своєю багатомітовою історією лемки зазнали помітних впливів з боку поляків і словаків. Це стосується їх мови і культури. Проте основа культури лемків — загальноукраїнська. Лемківська говірка, хоч і зазнала впливу сусідніх мов, є діалектом української мови. Це переконливо

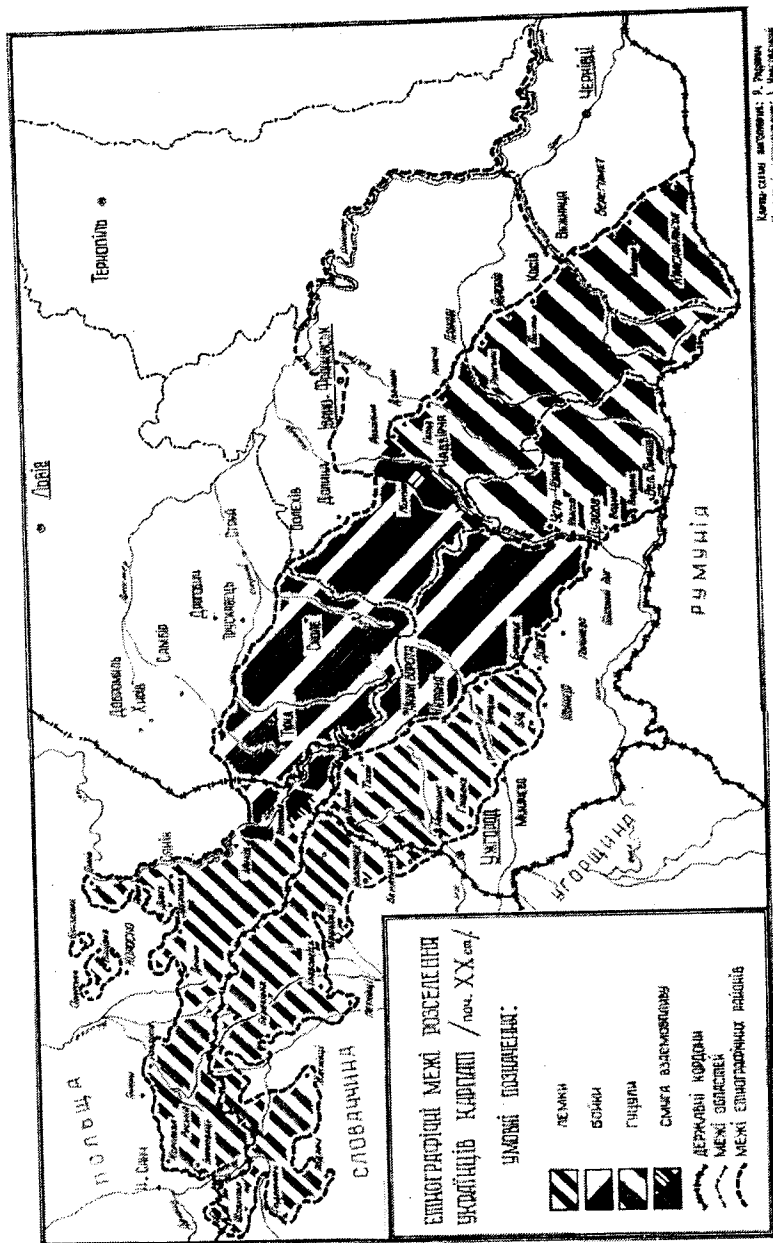
довів західноукраїнський письменник, мовознавець та етнограф Я. Головацький у праці «Розправа о язичі южноруськім і его нарїчіях», виданій у Львові в 1849 році. Сукупність історичних, мовно-літературних і культурних чинників характеризує лемків як частину українського народу.

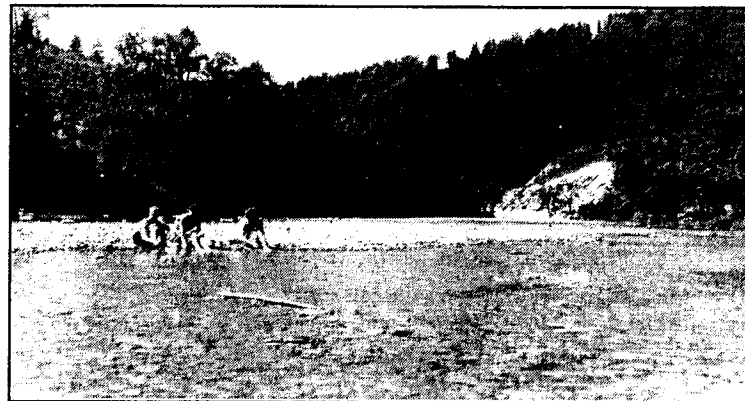
Лемківські чуги: 1. с. Чорна (Н. Санч), 2. с. Бортне (Горлиці),
3. с. Смільник (Сянїк).

Південні та північні схили західних Карпат були споконвіку заселені східнослов'янськими племенами. Об'єднання східнослов'янських земель у складі Київської Русі було завершено князем Володимиром Святославовичем (978—1015). Значна частина земель теперішньої Лемківщини входила потім до складу Галицько-Волинського князівства. Важливим адміністративним і оборонним осередком гірського краю став Сянїк, збудований у XI ст., навколо якого вже тоді виникли руські села Терепча, Межибрід, Дубрівка Руська, Заболотці, Улюч (початково Улич), Лодина, Гломча, Тирява Сільна, Вільхівці, Сторожі Великі, Сторожі Малі, Костарівці, Сянїчок, Половці, Чертеж, Прусик та інші, що існували на руській праві (А. Фастнахт. Осадництво земі Саноцкей. Вроцлав, 1962).

В силу історичної ситуації, етнографічна територія «Лемківщина» залишилася поділена між трьома державами. Після другої світової війни галицька частина Лемківщини відійшла до КП. Це гірська смуга південно-східної Польщі від рік Солинки і Сяну на сході до Попраду з Дунайцем на заході. Південна частина Лемківщини (Пряшівщина) відійшла до ЧССР. Це гірська смуга південно-східної Словаччини від

державного кордону з Україною на сході до р. Попрад на заході. Частина південної етнографічної Лемківщини входить до складу Закарпатської області України. Це трикутник від с. Ужок і м. Ужгорода до р. Боржави, що обіймає Великоберезнянський, Перечинський райони, частково Свалявський, Іршавський, Мукачівський та Ужгородський району Закарпатської області.

Село Лосє. Над рікою Ропою. Фото І. Майчака.

Більшу частину лемків виселено з Польщі в Україну. Тут лемки поселилися в основному у Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях. У 1947 р. решту лемків польські власті депортували на західні землі Польщі, звідки невелика їх частина, після 1956 року, повернулася на Лемківщину.

Що стосується можливості остаточного і найбільш точного визначення межі розселення лемків, то північна, західна і південна межі між лемками і поляками та між лемками і словаками не викликали суперечок серед дослідників, як також серед самих лемків і їх сусідів.

Посилаючись на неоднакову популярність етнографічної назви «лемки», деякі дослідники поняттям «Лемківщина» обмежували лише галицьку (польську) частину етнографічної території лемків. Це правда, що етнографічна назва набула найбільшої популярності саме на галицькій частині Лемківщини. Цьому, як не дивно, сприяли польські буржуазні дослідники, які намагалися переконати громадськість, що лемки не українці, а зукраїнічені румуни, або колишні поляки.

З метою заперечення приналежності лемків до українського народу, окремі польські та румунські історики другої половини XIX ст. використали факт локалізації лемківських сіл на волоському звичаєвому

праві для створення пенаукової теорії про «волоську колонізацію» західних Карпат у XV–XVIII ст. Абсурдність і неспроможність цієї теорії очевидна. Ряд вчених відкидали її як антинаукову і засуджували. За цією теорією виходить, що волохи (румуні) в умовах Польщі самі зукраїнізувалися і зукраїнізували сусідів — поляків. Але чомусь не залишили в культурі лемків ніяких румунських слідів.

У міжвоєнній Польщі розгорілася кампанія за «врятування лемків перед «українізацією» і приєднання їх до поляків. Польська преса (напр. «Кур'єр Краковскі» № 143, 160. — 1933 р.) виступала з «доводами», що діалект лемків є польським, а лемки — етнографічна група польського народу. У трактаті «Лемковщина» (зберігається у Центральному державному історичному архіві у Львові) ксьондз Ч. Войтисьяк обурювався на українців з приводу «незаконного привласнення лемків», які, мовляв «зовсім не українці, а польське плем'я». Автор вважав, що негайна полонізація лемків була б вельми корисною для політики і католицької церкви, а лемкам «дала б відпорність на пропаганду українську».

Націоналістичні польські елементи здавна вороже відносилися до національної назви етнічних груп на території Польщі. Їх дратувала назва «русини», а тим більше «українці». Етнографічна назва «лемки», поруч з польськими етнографічними назвами як «гуралі», «кашуби» і т. д., не викликала таких сильних емоцій. Саме тому серед лемків, що жили в оточенні поляків, етнографічна назва набула популярності, як єдина легальна назва, що відмежовувала русинів (українців) від поляків. У межах теперішньої Словаччини, в сусідстві зі словаками, вільно побутувала давня національна назва «русини» і новіша «українці», поруч із етнографічною назвою, яка вживалася рідше.

Найбільше суперечок серед дослідників викликали межі між лемками і бойками (галицька частина), лемками, бойками і долинянами (лишачами) на Закарпатті. Межі ці становлять доволі широку смугу взаємовпливів. Наприклад, декоративне малювання лемками вінців зрубу (назовні) чорною ропою, або цегляною фарбою поширилося на частину західної Бойківщини поза Сяном (Старосамбірський район). В той же час більш простий у виготовленні і дешевий оздобленням бойківський одяг поширився на захід від р. Сян на Ліський й частину Сяницького повіту.

Польські етнографи східно межу між лемками і бойками проводили по р. Ославі — притоці Сяну.

Іван Франко у статті «Етнографічна експедиція на Бойківщину» (журн. «Жовтень» № 9, 1972) твердив, що поселення лемків сягають містечка Лютовиська, чим відсунув межу на схід від р. Сян. Що стосується лемків на Закарпатті, то українські дослідники І. Вагілевич,

О. Торонський, І. Верхратський та інші твердили, що лемки живуть і на південних схилах західних Карпат, але не подали границь їх розселення. Певну ясність у це питання спробував внести український етнограф у Словаччині М. Сополига в праці «Народне житло українців Східної Словаччини» (1983).

Отже, межа розселення лемків у Польщі та Чехословаччині після другої світової війни проходила на сході по р. Солинці і Сяні на північ до Динова. Західніше Динова, в оточенні польських сіл, до 1945 р. збереглися три «острівці» з лемківськими селами: Близнянка, Опарівці, Ванівка і ін. Межа від Динова повертає на південь до Ялина, далі на захід через Риманів, понад Перегримку, Розділля до Королеви Руської і на південь до польсько-словацького державного кордону. До північної Лемківщини ще входять «острівці» з селами Шляхтова, Біла Вода, Чорна Вода, Явірки. У Словаччині межа проходить хвилястою лінією на південний схід через Натківці, Острівці, Грабовець і до словацько-українського кордону в околиці м. Ужгорода.

Вивчення додаткових літературних джерел, польових матеріалів наукових експедицій музеїв народної архітектури і побуту у Львові та Ужгороді, і, врахувавши засяг лемківської народної архітектури житла, промислових споруд і церков, народного лемківського одягу, говірки з часткою «лем», що її вживають лише лемки, дали змогу більш точно визначити межі розселення лемків (лемаків) у Закарпатській області. Межа ця від польсько-українського державного кордону проходить на південний схід через Верховину Бистру, Ужок по Полонинській Долині через Поляну до р. Боржави, включаючи села Кушницю і Броньку. Далі повертає на південний захід через Ільницю, Арданово, Лалово, попри Мукачеве до Іванівців, Середнього, Глибокого і Оноківців біля Ужгорода, де перетинає українсько-словацький кордон.

Лемкиня з с. Лабова (Н. Санч),
1934 р.

Варто мати на увазі, що під етнографічною межею проживання лемків на Закарпатті розуміємо доволі широку смугу взаємовпливів, а тому наведена нами межа може мати дискусійний характер. Ще одна умовність: населення Турянсько-Боржавської долини відрізняється в деякій мірі своєю культурою від сусідів. Це тому, що тут раніше осівся чужий елемент (угорці, чехи, словаки, євреї). Хоч це вплинуло на формування деяких відмінностей, виділяти цю територію із етнографічної лемківської зони не слід.

Бойки. Сусідами зі сходу і північного сходу є українські горяни, яких називаємо бойками. Вони заселяють південну гірську частину Львівської, південно-західну частину Івано-Франківської областей, південно-східний «кут» Польщі. Це гірська і підгірська смуга від притоку Сяну — Солинки на заході до р. Лімниці на сході. В Закарпатській області (верховинці) займають початково вузьку, потім щораз ширшу гірську смугу від с. Лужок до ріки Тересви на сході.

Походження назви остаточно не в'яснене. Можна припускати, що скоріш усього етнографічна назва виникла від мовнодіалектичного слова — частки «бое», що вживається на Бойківщині. Поодинокі дослідники здійснили спробу вивести назву «бойки» від назви давніх кельтських племен «боїв», які проживали на території Центральної і Північно-західної Чехії, Північній Італії. В Італії у 191 р. до н. е. були покорені римлянами. Частина їх близько 60 р. до н. е. переселилась з території Чехії на Балканський півострів. З кінця I ст. до н. е. відомостей про них немає.

Культура і побут бойків, подібно як і лемків, мають деякі особливості, обумовлені історичним минулим, довготривалим іноземним гнітом. Ці особливості збереглися у архітектурі народного будівництва, одязі, мові, побуті.

Народне будівництво бойків має ряд спільних рис з будівництвом сусідів-лемків. На Західній Бойківщині до другої світової війни будували довгі хати, в яких під одним дахом розташоване і житло і всі господарські

Дівчина з с. Гладшова.

споруди. Планування хати однорядне: комора — хата — сіни — боїще — стайня. Довжина такої будівлі доходить до 30 м. Стіни зрубні зі смерекових чи ялицевих протесів (у Старосамбірському і західній частині Турківського районів вінці зрубу малювали чорною ропою, або цегляною фарбою), вікна в 4—12 шибок, дахи високі, покриті сніпками (китицями) з житньої соломи. У Східній Бойківщині (Сколівський район) хати тридільні (комора — хата — сіни) з галереями. На садибі окремі господарські споруди, як стайня, возівня, боїще, оборіг.

Інтер'єр житла скромний, без особливих декоративних прикрас. Піч розташована у поперек хати, а не повздож, як у лемків.

Народний одяг бойки виготовляли з полотна домашнього виробу (сорочки, спідниці, чоловічі штани), сукна (гуньки, сердаки, лайбики). Прикраси до одягу дуже скромні.

Від села Броньки межа засягу бойків проходить на схід до р. Тересви, яка уже є межею між бойками і гуцулами на Закарпатті. Рікою проходить на північ, через Карпатський перевал і рікою Лімницею до с. Міжгір'я. Звідси повертає на захід, попри містечко Долину, підгір'ям Львівщини до українсько-польського кордону.

Таким чином, до етнографічної Бойківщини на галицькій частині входять гірські райони Львівщини (Сколівський, Турківський, південна частина Старосамбірського), як також південна частина Долинянського і Болахівського районів Івано-Франківської області.

Гуцули. Це східна група карпатських українців. Походження назви остаточно не з'ясоване. Найбільш правдоподібно, назва ця походить від румунського «гуцум», що означає «розбійник» чи «весельчак». Гуцули займають гірську частину Івано-Франківської області та північно-східну частину Закарпатської області. Край цей входив у склад Київської Русі, а потім Галицько-Волинського князівства.

Своєрідність історичних і природних умов, культурно-побутові взаємовідносини з сусідніми народами (молдаванами, румунами, угорцями, поляками, словаками) визначили властиві гуцулам особливості в господарстві, побуті, мові і культурі.

Основні заняття гуцулів — тваринництво на полонинах, лісові промисли, народні художні промисли: різьбярство, випалювання і інкрустація на дереві, обробка металу, художнє лиття, гончарство, обробка шкіри, ткацтво, килимарство, вишивання. Сільське господарство мало тут другорядне значення.

Давнє гуцульське село не будувалося за загальноприйнятим плануванням (одноруличне, чи багатуруличне з центром і площею).

Садиби були вільно розкидані по схилах і навіть вершинах гір. Така відособленість від сусідів надавала своєрідності у формуванні садиби і житла.

Житло гуцулів — це переважно зрубна небілена хага з притулами для овець, покрита драпачею. У совокуності з господарськими спорудами (комора, стайня, возівня) складає «гражду» з закритим високою дерев'яною огорожою подвір'ям. Своєю формою нагадує середньовічну дерев'яну оборонну фортецю. Справді, садиба виконувала функцію фортеці перед хижими лісовими тваринами.

Інтер'єр житла дуже багатий художнім декоративним оздобленням: різьбою на дереві, виробами з металу і шкіри, гончарними виробами і художніми кахлями, малювання на склі, виробами з кольорового паперу, вишивання.

Одяг виготовляли з домашнього полотна, сукна, оздоблюючи його численними прикрасами — вишивкою, китицями з фарбованої вовни, кольоровими петлями, гудзиками, бляшками. У гуцулів багатий фольклор.

При визначенні межі між гуцулами та іншими етнографічними і етнічними групами серед дослідників, як правило, не виникали поважні суперечки.

Як було сказано вище, межею між гуцулами і бойками є р. Лімниця на Прикарпатті і р. Тересва на Закарпатті. Від села Дубового на Тересві межа проходить на південний схід до Великого Бичкова і по державному українсько-румунському кордоні поза границею Путильського району Чернівецької області. Далі повертає на південний захід до містечка Вижниці і через Косів, Ланчин, Надвірну, Дзвиняч, до Міжгір'я на р. Лімницю. Таким чином до Гуцульщини входять частина Надвірнянського, Верховинський, Косівський райони Івано-Франківської області, Путилівський район Чернівецької області, Рахівський і частина Тячівського району Закарпатської області. Сусідами гуцулів зі сходу і північного сходу є мешканці Буковини і Покуття.

У життя всіх верховинців (гуцулів, бойків і лемків) останнім часом відбулися помітні зміни. Ліквідована неграмотність, виросла місцева інтелігенція. Розвиваються усно-поетична творчість, народне мистецтво, пісенна культура. Постійно змінюється економіка мешканців українських Карпат.

Роман Вархол

* * *

Я знаю: сплять в землі
із вами ваші тайни.
І коні із полів
не вернуться у стайні.

Не виженуть корів
на луки пастушки...
Чийсь гріх — твердий горіх —
вкотився у віки.

Розколе хто його,
щоб зранитись об суть?
В імлю віків кого
Бескиди понесуть?

Криниця. Колейка на гору Паркову.

відгомін визвольної війни українського народу проти польської шляхти.

Загальнонародне повстання на допомогу Хмельницькому назрівало на всій Лемківщині. Повсюдно оголошувалися універсали українського гетьмана з закликem піднятися на спільну боротьбу.

Визвольний рух на Лемківщині очолив збійницький отаман Андрій Савка, що діяв спільно з польським повстанцем Косткою Наперським. 18 червня 1651 року група повстанців захопила важливий стратегічний пункт — Чорштинський замок на Підгаллі. Це був початок народного антишляхетського здвигу.

І хоч об'єднаним силам Речіпосполитої разом з вищими чинами римо-католицької церкви вдалося приборкати повстання, воно не лише продемонструвало єдність лемків з українським народом, але й було доказом нерозривності цієї єдності.

Більш детально події ці висвітлені у повісті «Андрій Савка», поміщеній у цьому ж календарі.

Петро Корут

СЛАВНИЙ СПІВАК І КОМПОЗИТОР ДМИТРО БОРТНЯНСЬКИЙ (до 250-річчя від дня народження)

Особа Дмитра Бортнянського — одного з найталановитіших композиторів другої половини XVIII та першої чверті XIX ст. — давно зацікавила дослідників співочого мистецтва. У результаті дбайливого вивчення творчості Д. Бортнянського стало відомо, що дід композитора, Василь Бортнянський, був солтисом в с. Бортному на Лемківщині. Його син Степан, постійно відчуваючи гніт польських магнатів та соціальну несправедливість, виїхав у Київ, де закінчив технічну школу та одружився з Мариною Толстою. Місцем проживання обрали містечко Глухів на Київщині. Тут і народився 28 жовтня 1751 року майбутній співак і композитор Дмитро Бортнянський.

З дитинства проявляв неабиякий талант до музики та співу. І коли йому сповнилося лише шість років, батьки віддали його у Глухівську

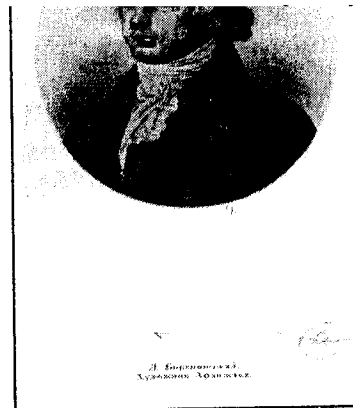
безпрецедентний випадок, коли восьмирічний син лемка був запрошений виступати у найбільш вимогливій на той час в Росії придворній капелі Петербурга. Тут юний Дмитро не лише співав у хорі, але й завдяки дзвінкому голосу з великим успіхом виконав сольні партії у спектаклях опери «Альцеста» та інших. Увесь вільний час присвячував науці, багато читав творів літератури, особливу увагу приділив вивченню музично-теоретичних наук.

У 1769 році, коли Бортнянському сповнилося 18, його послають навчатися до Італії. Там він навчався у Венеції, Болонії, Мілані, Римі, Неаполі, Флоренції. За десять років перебування в Італії познайомився з різними оперними школами, перейняв досвід відомих на той час композиторів, вивчив музикальну культуру італійського народу, його безцінні архітектурні та мистецькі пам'ятники. Там він не лише вчився, а й співав в оперних сценах, написав опери «Креон» (1776), «Алкід» (1778), «Квінт Фабій» (1779). Опери з великим успіхом ставилися на сценах оперних театрів Венеції та інших міст.

Наприкінці 1779 р. директор придворного театру І. Єлагін запропонував Д. Бортнянському повернутися у Петербург. Тут його тепло зустріли і як видатного співака, і як композитора, призначили капельмейстром і педагогом у придворному театрі, а у 1786 р. він став його директором.

Як композитор, продовжував творити. У Петербурзі написав опери «Свято сеньора», «Сокіл» та «Син-соперник», які довго не сходили зі сцени придворного театру. Д. Бортнянський став відомим композитором.

Крім опер, Д. Бортнянський написав понад 400 музичних творів, переважно хорових концертів та композицій різних масштабів. Серед творів багато окремих арій, пісень, які характерні особливим ліризмом, класичною простотою, колоритною якістю. Поряд із світськими у нього

Дмитро БОРТНЯНСЬКИЙ

немало оригінальних літургичних творів (серед них незабутня «Херувимська, 7»).

Для більшості творів Бортнянського характерна задушевна мелодійна теплота. Його музика має народний характер, де помітно виражений зв'язок з українськими піснями та мелодіями лемків.

Дмитро Бортнянський був людиною передового світогляду, високої культури, художником музикально-пісенної культури європейського рівня з яскраво вираженим самостійним творчим мисленням. Він — перший композитор з лемківського роду, що стояв на висоті вимог часу та належним чином реагував на всі події доби. У своїх творах зумів створити благородний стиль власної музики, характерної задушевною слов'янською теплотою та класичною завершеністю. Хоч і не зумів Д. Бортнянський полюбуватися природою далекої батьківщини, він все ж душею любив її. Цікавився життям Галичини, виписував зі Львова газети та літературу.

Помер Д. Бортнянський на 74-му році життя 27 вересня 1825 року. Похований 1 жовтня в Петербурзі на Смоленському цвинтарі. Життєвий і творчий шлях Дмитра Бортнянського — яскраве підтвердження віковичного тяготіння лемків до всього українського народу та братерської єдності з російським народом.

ШЛЯХОМ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ (до 190-річчя від дня народження Івана Вагилевича)

Кінець 20-х рр. XIX ст. позначився початком національного відродження в Галичині, як також на землях Лемківщини. У Львові народні «будителі» Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич і Яків Головацький створюють літературне об'єднання «Руська Трійця». І. Вагилевич брав активну участь у виданні альманаху «Русалка Дністровая» (1837). Ця подія стала першим вогнищем відродження української нації.

Один із найбільш заслужених для Лемківщини діячів «Руської Трійці» І. Вагилевич народився 2 вересня 1811 р. в с. Ясенів, тепер Рожнятівського р-ну Івано-Франківської області.

У результаті мандрівок по Лемківщині, досліджень історії та культури лемків опрацював у 1841 р. нарис «Лемки — мешканці західних Карпат». На жаль, своєчасно не був надрукований, а окремі його розділи опубліковані в журналі «Народна творчість та етнографія» ч. 4, 1965 р.

У цій праці одним із перших увів в літературу етнографічну назву «лемки» та подав декілька похідних її різновидів (лемочко, лемча, лемак, лемчак і ін.). Щоправда, стояв на помилкових позиціях у питанні про походження етнографічної назви.

Цінним у праці є розділ про одяг лемків. Уміння глибоко розкривати самотні риси у побуті горян свідчить про те, що автор добре знав звичаї населення західних Карпат.

Помер І. Вагилевич у Львові 10 червня 1866 року.

Андрій Козюк

НАШІ СЕРЦЯ, НАШІ ПІСНІ — ТАРАСОВІ ШЕВЧЕНКУ

(до 140-річчя від дня смерті поета)

Сто сорок років тому український народ пережив незабутню втрату: назавжди відійшов у вічність великий поет, геніальний мислитель і художник Тарас Шевченко.

Народився майбутній автор «Кобзаря» 9 березня 1814 р. в с. Моринці на Черкащині в родині селянина-кріпака. Після того, як друзі викупили Тараса у поміщика, з 1838 р. вчився в Петербурзькій Академії мистецтв.

Вірші почав писати у 1836—37 рр. У 1840 р. в Петербурзі вийшла перша збірка його поезій — безсмертний «Кобзар», який відкрив нову добу в історії української літератури. У своїх творах рішуче виступив проти панщини, самодержавства, національного гніту («Сон», «Кавказ», «І мертвим, і живим...», «Розрита могила» та ін.), оспівував дружбу слов'янських народів.

У 1846 р. вступив до Кирило-Мефодіївського товариства, а 5 квітня 1847 р. заарештований і засланий «під найсуворіший нагляд» в Оренбурзький солдатський корпус. Лише у серпні 1857 р. поетові було дозволено виїхати з Новоросійська. Наприкінці березня 1858 р. прибув до Петербурга, а 6 травня 1859 р. одержав дозвіл повернутися в Україну. Змучений довгим засланням, хворобою, помер 10 березня 1861 р. у віці 47 років, залишивши нащадкам крім безсмертної поезії, кількох прозових творів, неповторну галерею глибоко-мистецьких художніх творів.

Слава про геніального співиця України долинула до всіх закутків Карпат. На Лемківщині про Шевченка знали, головним чином, з ініціативи філій і товариств «Просвіти». Уперше Шевченківські дні

Василь Одрехівський. Тарас Шевченко. Дерево, 1974

відзначалися в селах Одрехова, Костарівці, Улюч, Вороблик на Сянїччині. Урочисто відзначено 100-річчя від дня народження поета (1914) в Сяноці, Новому Санчі та багатьох селах Лемківщини.

На святі в Сяноці 25 березня 1934 р. виступали хори з Новосілець, Улюча, Володжі та Чертижного. На свято прибули селяни навколишніх сіл. Такого здвигу Сянік не пам'ятав. На Шевченківське свято в Новому Санчі 22 квітня 1934 р. прибули мешканці Криниці, Грибова, Фльоринки, Лабової, Нової Веси, Поворозника. Виступали хори з Криниці, Фльоринки, Нового Санча. Особливо урочисто

пройшов концерт у с. Лосе (Горлиці), на який прибуло понад 300 осіб. Після урочистої доповіді про творчий шлях поета (І. Гомбаль) мішаний хор виконав ряд пісень на твори Шевченка, лемківських народних пісень. Декламувалися вірші Кобзаря.

Заслужене, всенародне визнання здобула творчість Т. Шевченка серед лемків після Другої світової війни. Образ геніального співця України та персонажі його творів є постійним джерелом натхнення лемківських митців. Велике творче піднесення в середовищі митців мало місце напередодні 150-річчя від дня народження поета (1964). Кожний митець — виходець з Лемківщини, чи то професіонал, чи народний різьбяр — вніс посильну дань для увіковічення пам'яті поета. Прекрасний образ Т. Шевченка, а також ряд персонажів його творів створив народний художник України Емануїл Мисько. Заслужений діяч мистецтв України Василь Одрехівський і його син Володимир — автори кількох пам'ятників Т. Шевченкові. Авторами ряду творів, присвячених Т. Шевченкові є митці Лука Біганич, Іван Мердак, брати Мирон та Юрій Амбіцькі.

З особливим ентузіазмом зустріли 150 і 170-річчя народження Т. Шевченка лемківські народні різьбярї по дереву. Ф. Стецяк створив портрет Шевченка і скульптуру «На панщині пшеницю жала», С. Кишак «Малого Тараса з чумаками», брати Андрій і Степан Орисики (сини найвидатнішого різьбяра Михайла Орисика (1885—1946) вирізьбили «Катерину», «Малого Тараса», композиції «Гине шляхта», «Повернення Марка».

Але чи не найбільшу кількість глибокохудожніх образів поета і персонажів його творів створив лемківський різьбяр Андрій Сухорський. Ще у 1951 р. вирізьбив сценку з малим Тарасом п. н. «Мені тринадцятий минало». 150-річчю народження Шевченка присвятив твори «Малий Тарас», «Наймичка», «Ой три шляхи широкії», «Гайдамаки», «Перебендя», кілька варіантів портрета Т. Шевченка. До інших пам'ятних дат народження і смерті поета А. Сухорський і його сини Андрій та Володимир не лише створили цілу галерею портретів Шевченка, але й сини — автори пам'ятника Т. Шевченкові у Львові.

Заслугує похвали той факт, що ряд Шевченківських концертів поставила народна хорова капела «Лемковина», як також лемківські художні колективи Калуша, Борислава, Самбора, Тернопільщини, Івано-Франківська.

Лемки разом з усім українським народом низько схиляють голови перед генієм Великого Кобзаря, віддають належну шану Його пам'яті.

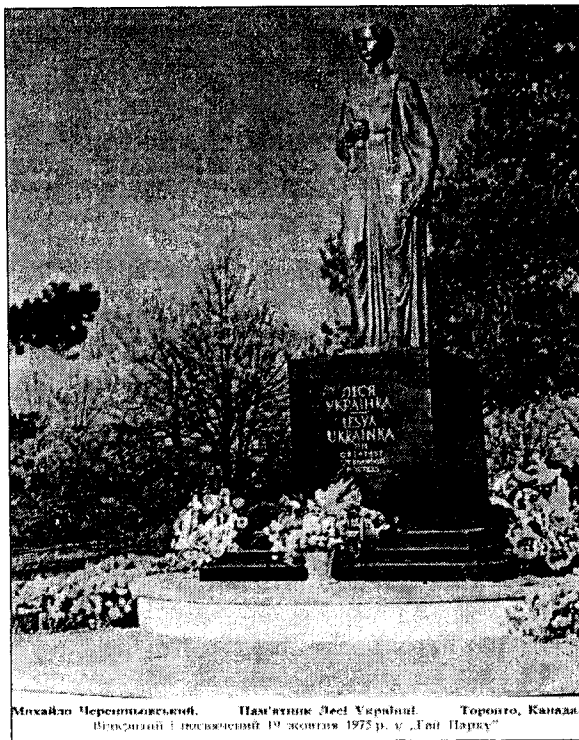

Іван Гончар «Тарас Водоноша», 1964. На звороті напис рукою автора: «На спомин милому Іванові Красовському від щирого серця. Автор»

СЛІДАМИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ (До 130-річчя від дня народження)

Велика українська поетеса, культурний і громадський діяч Лариса Косач-Квітка (Леся Українка) народилася 25 лютого 1871 р. в Новограді-Волинському на Житомирщині. Дитячі роки провела у с. Колодяжному на Волині. Швидко стала широкоосвіченою людиною, оволодівши 10-ма мовами, музикою, мистецтвом малювання, літературою.

Творче і особисте життя Лесі Українки було тісно пов'язане з карпатським краєм. Її зв'язки з Карпатами і Прикарпаттям розпочалися

Михайло Черешньовський. Пам'ятник Лесі Українці. Торонто, Канада.
Відкритий і посвячений 19 жовтня 1975 р. у „Гей Парку“

М. Черешньовський. Пам'ятник Лесі Українці в Торонто.

у 1884 р., коли у Львові в двотижневнику «Зоря» з'явилася перша публікація її віршів, підписана літисевдонімом — Леся Українка. Перша літературна збірка «На крилах пісень» теж вийшла у Львові в 1892 р. Леся Українка приїжджала в Карпати на лікування. Захоплювалася природою Карпат. Незабутніми були її поїздки в Карпати у 1891 і 1901 роках. Немає сумніву в тому, що Леся Українка знала про Лемківщину, культуру лемків, зокрема про піснєне багатство мешканців Західних Карпат. Цьому сприяли її контакти з І. Франком, І. Верхратським, Ф. Колесою, В. Гнатюком, які писали про лемків, досліджували їх історію, етнографію, фольклор.

Про різносторонню зацікавленість Лесі Українки життям карпатських українців свідчить її листування з матір'ю. У листі від 12 липня 1912 р. поетеса просила прислати їй XXII том «Етнографічного збірника НТШ», в якому надруковані західно-українські пісні, опрацьовані С. Людкевичем. У наступному листі від 6 жовтня Леся Українка дякує матері за збірник і захоплено відзначає, що «найцікавіші там пісні — лемківські». Це її признание дає нам право стверджувати, що поетеса не лише любила лемківські пісні, але й, напевно, не один раз їх виконувала.

Померла Леся Українка 1 серпня 1913 року.

Лемківські митці неодноразово зверталися до образу Лесі Українки та персонажів її творів. Видатні митці з Лемківщини Л. Біганич, В. Одрехівський (Україна) та М. Черешньовський (США) були авторами проектів пам'ятників поетесі, народні умільці І. Мерлак, А. Сухорський у своїх творах втілювали міфічні образи персонажів «Лісової пісні». Кілька портретів Лесі Українки створив різьбяр О. Величко.

УКРАЇНСЬКИЙ АКАДЕМІК-ДОСЛІДНИК ЛЕМКІВЩИНИ

(До 130-річчя від дня народження Володимира Гнатюка)

Визначний український етнограф, фольклорист, громадський діяч, член-кореспондент Петербургської АН, академік АН України (1924), член Празької та Віденської академій, який більшу частину своєї наукової діяльності присвятив вивченню етнографії і культури лемків південних схилів Карпат, — це Володимир Гнатюк.

Народився 9 травня 1871 р. в с. Велеснів Монастирського району на Тернопільщині. Ще студентом I курсу філософського факультету

Львівського університету зацікавився фольклором лемків південних схилів Карпат. У 1897 р. видав першу книжку шеститомника «Етнографічні матеріали Угорської Русі». У цілому матеріали охоплюють понад 1700 сторінок друку, містять 485 зразків прозового фольклору (легенди, новели, казки, байки, оповідання, анекдоти) та 583 пісні.

Після закінчення університету (1898) працював у Науковому товаристві ім. Т. Шевченка у Львові. Під керівництвом І. Франка редагував етнографічний збірник «Матеріали до української етнології». Видав ряд наукових праць про лемків закарпатської смуги, а також югославських русинів: «Руські в Бачці» (1898), «Русини в Угорщині» (1899), «Русини Пряшівської епархії і їх говори» (1900), «Словаки чи русини» (1901). Всього видав кілька десятків фольклорних збірників наукових праць. Зібрані ним матеріали відзначаються точністю запису і мають велике значення для дальшого вивчення культури і побуту українців, зокрема лемків.

Помер 6 жовтня 1926 р. у Львові, похований на Личаківському цвинтарі. Надмогильний пам'ятник і пам'ятник у с. Велеснів роботи скульптора-лемка Луки Біганича. У селі, де народився В. Гнатюк творено меморіальний музей. Тут всесторонньо висвітлено багатогранну творчість українського вченого.

Біля пам'ятника на могилі В. Гнатюка (автор Біганич). Зліва І. Майчик, І. Красовський, Магда Мушинка, Микола Мушинка, Василь Хомик.

ФІЛАРЕТ КОЛЕССА

(До 130-річчя від дня народження)

Відомий український фольклорист, музикознавець, композитор, літературознавець, академік АН України Філарет Колесса значну увагу присвятив вивченню, збору, обробці та виданню лемківських пісень.

Народився Ф. Колесса 17 липня 1871 р. в с. Ходовичі Стрийського повіту на Львівщині. У 1891—92 рр. прослухав цикл музичних лекцій у Віденському університеті. Працював з І. Франком, М. Лисенком, Лесею Українкою. Від 1939 р. — професор Львівського університету, від 1940 р. — директор етнографічного музею у Львові.

Учений постійно цікавився Лемківщиною, вивчав пісенну творчість лемків. Записував пісні від селян Закарпаття та галицької частини Лемківщини. Видав збірки «Народні пісні з південного Прикарпаття» (1923), «Народні пісні з Галицької Лемківщини» (1929). Тексти пісень з мелодіями до другого збірника (їх понад 800) записав у таких повітах: Горлицькому (села Бліхнарка, Висова, Ганчова, Квятоп, Маластів, Лосє, Паптна, Ропиця Руська, Устя Руське), Грибівському (Брупари Вижпії, Ставища), Новосанчівському (Андріївка, Поворозник), Сяніцькому (Волтушова, Дошно, Кам'янка, Шкляри, Чистогорб), Ясельському (Ростайне).

Велику увагу надавав питанню слов'янських взаємозв'язків (напр. «Карпатський цикл народних пісень, спілних українцям, словакам, чехам і полякам», (1929).

Помер у Львові 3 березня 1947 року.

«НАШОМУ СЛОВУ» — 45 років!

Минає 45 років з часу появи популярного українського тижневика в Польщі «Нашого слова». Перше його число вийшло з друку 15 червня 1956 року. Тоді ж створено Українське суспільно-культурне товариство (УСКТ) чім органом стало «Наше слово».

Тижневик широко висвітлює громадське і культурне життя українців у РП, друкує численні матеріали про культурне і господарсько-політичне життя в Україні.

Починаючи від 23 червня 1957 р., тижневик виходив з додатком «Лемківське слово», який з липня 1964 р. перейменовано на «Лемківську сторінку». Додаток цей відіграв поважну роль у справі розгортання культурно-освітньої і суспільної праці в лемківському середовищі. На «Лемківській сторінці» постійно друкувалися матеріали таких діячів, як Ярослав Полянський, Петро Трохановський, Петро Шафран, Теодор Кузяк, Федір Гоч, Павло Стефанівський, Григорій Пенух, Микола Мушинка, Іван Желем, Михайло Дзіндзьо, Іван Красовський, Василь Хомик, Степан Кицак, Іван Кириак та інші. У різний час «Лемківську сторінку» редагували Михайло Дзвінка, Анатоль Кобеляк, Анастасія Кравчук. З травня 1958 р. «Наше слово» цілих 30 років виходило з науково-літературним додатком «Наша культура».

Фундація дослідження Лемківщини у Львові, комітет церкви св. Володимира і Ольги, редакція «Лемківського календаря» бажають тижневику «Наше слово» дальшого процвітання.

СВЯТО УКРАЇНСЬКОГО ЛЕМКІВСЬКОГО МУЗЕЮ В США

(До 20-річчя його заснування)

Однією з головних форм діяльності на культурній ниві лемків є, без сумніву, музейництво. Музейні пам'ятки чи не найкраще можуть розповісти про історію та культуру народу. Великим успіхом користуються лемківські музеї в с. Зиндранові, Вільхівцях, Білящі, Комапчі (Польща), м. Свиднику (Словаччина), Монастирських, Бережанах, Львові (Україна). У м. Торонто (Канада) споруджується меморіальний музей Юліана Тарповича. Після Другої світової війни потреба створення лемківського музею ставала щораз більш очевидною і в США. Керівники Організації Оборони Лемківщини (ООЛ) доручили проф. І. Сквіргінянському розпочати збір експонатів. Двадцять років тому, 7 листопада 1981 року, відкрито Український Лемківський музей у м. Стемфорді (США). Крайова Управа ООЛ доручила музейну ділячку мгр. Миколі Дуляку (пізнішим куратором став інж. Степан Гованський). Український Лемківський музей створено поруч із загальним Українським музеєм, що розмістився в епархіальній палаті, за згодою Владики Василя Лостена. У музеї зберігається велика збірка одячу, речей побуту, породного і церковного мистецтва. Лемківський

різьбяр з с. Вілька Андрій Сухорський (живе у Львові) подарував музеєві скульптуру лемка-косаря. З нагоди 20-річчя бажаємо Українському Лемківському музеєві у США творчого процвітання.

Правління Фундації дослідження
Лемківщини у Львові
Комітет Лемківської церкви святих
Володимира і Ольги

Церква Успіння Пресвятої Богородиці в с. Сокильники коло Львова
Архітектор: Іван Трубий з с. Мишана на Лемківщині.
(до 10-річчя початку будівництва).

Будівництво розпочато 24 квітня 1991 року. У спорудженні храму взяли участь і склали пожертвування лемки з сіл: Гирова, Мишана, Тильова, Зиндуранова, Роп'янка, Вільхівець, Поляни, Мисцова, Завадка, Смеречне і ін., як також виселенці з Холмищини.

19 грудня день св. Миколая, 1994 р. у новій церкві відправлена перша Служба Божа. Від редакції: більш обширну інформацію про церкву с. Сокильники підготуємо до «Лемківського календаря – 2002»

РОЗПОВІДАЮТЬ ФОТОДОКУМЕНТИ

10 років тому (15 вересня – 15 жовтня 1991) голова Комітету по будівництву Лемківської церкви у Шевченківському гаю (Львів) Іван Красовський відвідав Канаду (на запрошення Об'єднання Лемків Канади), провівши там низку заходів по збору коштів на будівництво церкви, зміцненні взаємодружби між лемками в Україні і на еміграції.

Нижче подаємо фоторепортаж про цю подію.

17 вересня 1991 р. Перша зустріч з лемківським активом у приміщенні музею Юліана Тарновича. Торонто.

22 вересня 1991 р. Йосиф Сірка, Іван Красовський та Максим Маслей біля музею Василя Курилика (1927–1997).
Ніягара-Фалс, Онт.

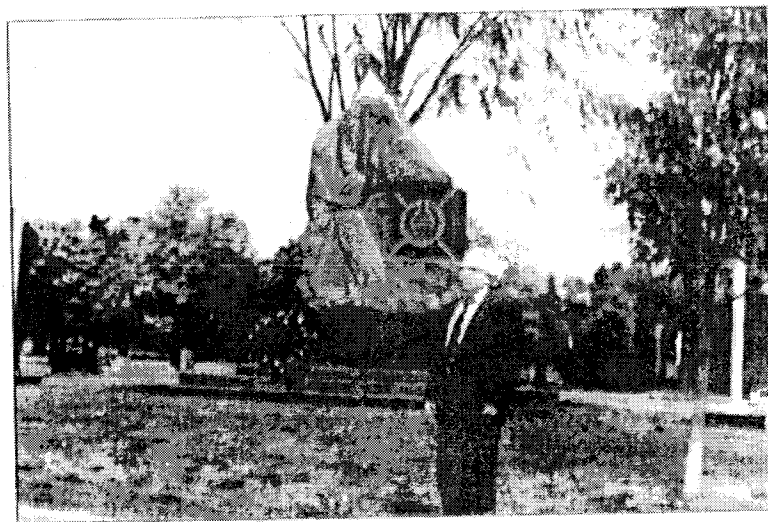
22 вересня 1991 р. На водопаді Ніягара.

23 вересня 1991 р. Славний матю-дежко із Словаччини Павло Лопата
з І. Красовським, Торонто.

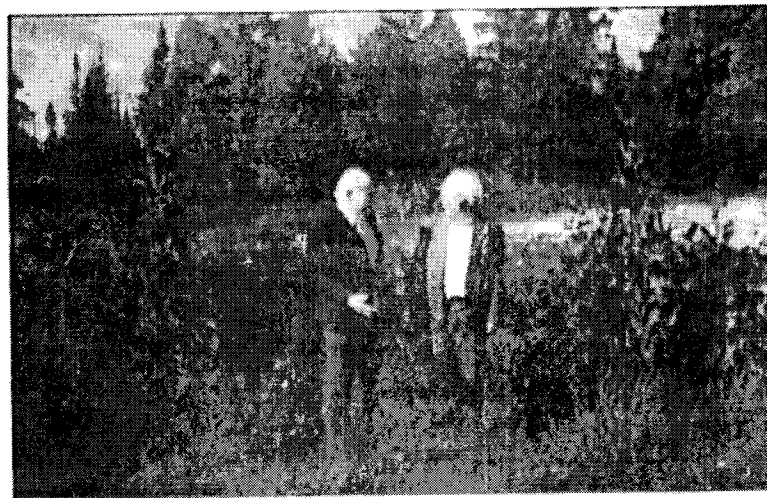
29 вересня 1991 р. Українці м. Торонто - тисають виступ І. Красовського
в залі «Пластику».

1 жовтня 1991 р. Біля пам'ятника солітерам США в українській
оселі «Кіно», Торонто.

5 жовтня 1991 р. Біля могили Ю. Тарновича в парку «Park Laten Cemetery», Торонто.

10 жовтня 1991 р. Разом з Іваном Олещак - заступником голови Уряду ОЛК на території «Лемківської оселі», яка у значній мірі нагадує Лемківщину. Розташована на відстані 170 км. на північний схід від м. Торонто.

11 жовтня 1991 р. Зустріч з делегатами Братства Українців Канадців Канади. Готель «Прізрак».

12 лютого 1991 р. Зустріч з головною Співтовариством Земельно-будівельної компанії «ГІЛ» на території Співтовариства Земельно-будівельної компанії «ГІЛ» у місті Києві.

11 лютого 1991 р. Зустріч з головним редактором журналу «Земельно-будівельна компанія» (США) Сторожа на місці Земельно-будівельної компанії «ГІЛ» у місті Києві.

14 жовтня 1991 р. У гостей в родині Вайдів. Сидить хліва Я. Вайда.
І. Красовський, Ст. Анастас, Стохат; М. Крещя, Богдана Крещя,
Тамара Вайда і Надія Вайда.

Для більш детального ознайомлення з цією подією рекомендуємо прочитати спогади І. Красовського в його праці «До земляків — за океан» (Львів, «Край», 1993).

ВІТАЄМО ФУНДАЦІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ з її 10-річчям!

29 грудня 1991 року на спільній нараді дирекції і Вченої Ради Музею народної архітектури та побуту (скаєсену) у Львові, як також Комітету будівництва Лемківської церкви прийнято рішення: створити при скаєсені на базі Комітету будівництва Лемківської церкви суспільно-культурне об'єднання — Фондацію дослідження Лемківщини (ФДЛ) у Львові. Першим її головою обрано Івана Красовського. Визначено головні завдання Фондації: будівництво церкви і музею, підготовка і видання лемкознавчої літератури, проведення ювілейних вечорів та інших культурно-масових іміпрез. Новостворена організація була

Група випускників Української вчительської семінарії (1941-1944). Березани
Тернопільської обл., 1991 р. (до 10-річчя з'їзду).

зарєєстрована у Львівській міській Раді народних депутатів 12 квітня 1992 року.

Пріємно відзначити, що члени ФДЛ та її правління з перших днів існування організації включилися в активну працю на ділянці культури лемків, чим здобули заслужене призначення серед лемків усієї планети, внесли помітний вклад у збагачення загальноукраїнської культури.

Вже у вересні 1992 р. завершено, в основному, будівництво Лемківської церкви святих Володимира і Ольги. Велика заслуга в організації коштів на будівництво храму належить Організації Оборони Лемківщини (США), Об'єднанню Лемків Канади. Певний відсоток склали пожертвування громадян України та інших держав. Церква стала прекрасним осередком духовного і національного відродження. Одночасно із завершенням будівництва церкви розпочато спорудження експозиції Музею історії та культури лемків.

Великим успіхом користується видільничий відділ ФДЛ. За 10 років (1991—2000) підготовлено і видано 22 назви лемкознавчої літератури. Серед книг — 8 щорічних «Лемківських календарів», науково-популярні видання Олєк. І. Красовській «Прізвища галицьких лемків XVIII ст.»,

він же, «Визначний лемківський різьбяр першої половини ХХ ст. Михайло Орисік», він же, «Діяч науки і культури Лемківщини»), збірці поезій В. Хомика, В. Барин, Розпочато друкування обширного (1600 статей) «Енциклопедичного словника Лемківщини». З ініціативи ФДА проведено ряд Вечорів Пам'яті (В. Хил'як, Г. Гануляк, О. Духнович, Б. І. Антошич, Ю. Тарнович) та ювілейних вечорин.

Бажаємо Фундації дослідження Лемківщини дальшого процвітання!

Редакція Календаря
Церковний комітет

Андрій Сухорський

ЗУСИЛЛЯ ЕНТУЗІАСТІВ І АКТИВУ (До історії будівництва Лемківської церкви у Львові)

Живучи у сусідстві з Лемківським музеєм народної архітектури і побуту (скансеном), постійно зустрічаюся з моїм земляком, довголітнім завідувачем відділу музею Іваном Красовським. Склалося так, що ми й надалі перебуваємо разом у складі правління Фундації дослідження Лемківщини.

Освятити Патріархом МІКІ Мирозлавом Іваном Кордунівцем Львівською місця під будівництво церкви 7 квітня 1991 р. (до 10-річчя події)

У цій інформації хочу сказати кілька добрих слів про друга.

І. Красовський ще на початку 60-х років створив Лемківську зону музею. Мав поважні труднощі з проблемою перевезення церкви. Здійснив спробу домовитися у цій справі з керівництвом Закарпатської області. Але церкву з Мукачівного передано у скансен в Ужгороді, а першу з с. Канора — до Києва. Керівництво обласного Управління культури не підтримало ідеї перевезення лемківської церкви з Польщі. Почалися старання про дозвіл збудувати лемківську церкву з нового дерева, як копію існуючої. Такій дозвіл отримано у 1988 р. завдяки директорові львівського скансену Бориславові Рибаку.

На рибній Лемківщині. Фото Ю. Тапачина.

Разом з директором музею була організована наукова експедиція до Польщі. Виявлено найбільш підходящий об'єкт — дерев'яну церкву 1841 р. в с. Котань, на Лемківщині. Відповідальні працівники воєводства у Кросні посприяли виготовленню технічної документації.

І. Красовський нав'язав контакт з п. О. Іванусівим (Канада), автором книги «Церква в руйні», який подарував на потреби церкви 1500 примірників книги. За допомогою п. Іванусіва І. Красовський виїхав до Канади і США для збору коштів на будівництво церкви. Як голова будівельного комітету, він очолює справу будівництва. При

допомозі членів правління ФДЛ і активу будівництво церкви завершено у 1992 році. Також хочу додати, що лише завдяки І. Красовському щорічно виходить «Лемківський календар» та інші лемкознавчі книжки.

З числа інших активістів у будівництві церкви та її обладнанні активну участь взяв голова церковного комітету Анатолій Петришак з Криниці — людина дуже працьовита, чесна, неабиякий організатор, користується загальною повагою зі сторони друзів і колективу. Він на громадських засадах виконав і надалі виконує великий обсяг різних робіт по обладнанню інтер'єру церкви, електрифікації, виточив кілька металевих хрестів, свічників та інших предметів.

Дзвіниця біля Лемківської церкви у Шевченківському гаю

Останньо здійснив головні роботи по будівництві дзвіниці коло церкви. Вельми похвальний той факт, що у роботі активну участь взяли дружина Анатолія Ярослава та його син Роман. Раніше на лемківській «Ватрі» в Ждині А. Петришак познайомився з громадським діячем-лемком у США п. Іваном Сорокою. Пан Сорока пожертвував кошти на дзвіницю. Лемківська громада щиро вдячна п. Сороці, бажає йому міцного здоров'я, як також всій його родині, нехай їм щастить і запрошуємо до нас у гості. Також лемки вдячні А. Петришаку і його родині за великий вклад в будівництві і обладнанні церкви, спорудженні дзвіниці.

За постійну допомогу в будівництві та обладнанні церкви, розвитку видавничої справи особлива подяка належить генеральному директорові Львівської кондитерської фірми «Світоч» п. Андрієві Тавпану.

Не можу не відзначити великої заслуги нашого пароха о. Анатолія Дуди в обладнанні інтер'єра церкви, перетворенню церкви на міцний осередок духовного і національного відродження, єднання лемків обох християнських конфесій та різних світоглядів. Він з самого початку

існування церкви зумів заохотити постійно відвідувати церкву велику громаду вихідців з Лемківщини, які живуть не лише у Львові і на Львівщині, але й за межами нашої області (в Калуші, Тернополі, Івано-Франківську й інших). Сам о. Дуда лемківського походження (з Криниці). Є активним розповсюджувачем наших календарів та іншої літератури поза межами Львова, де він приймає участь у відправах.

Парафіяни щиро новажають о. Дуду і бажають йому здоров'я, щастя, Божої благодаті.

ХРОНІКА ДІЙ ФДЛ У ЛЬВОВІ (2000 рік)

31.03. Відбулися звітно-виборні збори. Схвальну оцінку роботи правління ФДЛ дали начальник управління культури ОДЛ Р. Лубківський, Голова Львівського відділення СПУ Л. Різник, професор університету «Львівська політехніка» О. Чабан і ін. Головою управління обрано Я. Швяглю.

26.-27.05. Члени правління П. Когут, Д. Солинка, В. Шуркало взяли участь у міжнародній конференції «Культура лемків» в Криниці.

10-11.06. Члени правління ФДЛ взяли участь у фестивалі культури «Лемківська Ватра» в с. Гутисько на Тернопільщині.

14.06. Члени правління допомогли викопати 400 м. рову для кабеля по електрифікації лемківської церкви, музею і всієї зони. Організатор робіт Голова Церковного комітету, член правління А. Петришак.

18.06. В Шевченківському гаю відбулося свято культури лемків, організоване товариством «Лемківщина» з участю членів правління ФДЛ.

1-2.07. Члени правління ФДЛ взяли участь у святі «Від Русалля до Івана» в Зиндрановій (Польща). Автобус безкоштовно надав Голова ВАТ «Чернівціобленерго» п. Ярослав Кобеля.

28-30.07. Члени правління ФДЛ взяли участь у традиційній «Лемківській ватрі» в Ждині (Польща).

1-4.09. Член правління ФФД І. Красовський взяв участь у Міжнародному фестивалі «Сиронейські зустрічі народних і етнічних меншин – «Під Кічерою».

17.09. Член правління І. Красовський взяв участь і виступив з поздоровленням на Фестивалі Лемківської пісні з нагоди 10-ї річниці районного відділення товариства «Лемківщина» в Ясільниці біля Чорткова.

У 2000 р. ФФД перерахувала 1000 гривень на будівництво пам'ятника Никифороні Дровняку в Кришині (Польща).

Львівській бібліотеці для юнацтва подаровано 16 книг серії «Бібліотека Лемківщини».

- Його жена така хвора, а він цілий вечер сидит в ресторани.
- Він повідає, же о'є лем за сї здоровля.

Поліцай: — Чий то дингарок?

Злодій: — А як я можу того знати?

Поліцай: — Та ж то ви його вкрали.

Злодій: Динні мі, же ви ся до мене чиняете. Ци я маю ся ливдати того чловєка, межде людци, як він ся називає?

З НАГОДИ 10-РІЧЧЯ

Листопад, 1991. Історична зустріч між дітьми Львова та згома його між архієпископом Володимиром Стерняком.

Перші зліва: Олена Іванівна (Канада), Елізавета Миколаївна (Львів), Людмила Котик (Львівщина). В центрі — архієпископ В. Стерняк.

Під час цієї зустрічі І. Красовського з сім'єю (ліворуч: співголова УГКЦ в Польщі Іваном Мартиняком, Жодина, 20, 07, 1994. «Патра 91». Фото С. Шурда.

Розділ «Вони любили рідну Лемківщину» став уже традиційним. Він присвячений кращим синам і дочкам нашого краю, які присвятили багато сил його історії, культурі.

Ми не маємо змоги перерахувати всіх, хто заслужив на згадку в цьому розділі. Їх багато. Ми вибрали з числа тих, що вже покинули нас, саме таких діячів минулого, для яких день народження чи смерті збігається з округлою датою.

ПАМ'ЯТІ ЙОСИФА СЕМБРАТОВИЧА (До 180-річчя від дня народження)

Серед відомих церковних діячів Лемківщини одне з провідних місць займає теоретик богослов'я, Галицький митрополит Йосиф Сембратович.

Народився 8 листопада 1821 р. в с. Криниця Новосанчівського повіту. Вчився в гімназії у Новому Санчі та Перемишлі. Богословські науки закінчив у Відні. У 1846 р. одержав у Римі докторат і був призначений префектом духовної семінарії у Львові та доцентом богослов'я Львівського університету. У 1855 р. призначений проректором духовної семінарії у Відні, але незабаром був відкликаний до папської конгрегації в Рим. У 1867 р. повернувся на батьківщину, став єпископом у Перемишлі, 8 травня 1870 р. призначений Галицьким митрополитом, архієпископом Львівським, членом Галицького сенату.

Після процесу проти І. Наумовича (1882) імператор Франц Йосиф запропонував Й. Сембратовичу зректися митрополичого престолу на користь брата Сильвестра Сембратовича. Здійснивши цю вимогу, виїхав до Риму, де перебував до кінця життя (1896).

Був автором ряду творів з богословської тематики.

МИКОЛА МАЛИНЯК (До 150-річчя від дня народження)

Однією із жертв австрійського терору потрібно назвати ученого, церковного діяча, письменника Миколу Малиняка, який помер (1915) у Талергофському концтаборі.

Народився М. Малиняк 1 вересня 1851 р. в селі Кам'яна Новосанчівського повіту. Навчався у дякоучителя, згодом закінчив гімназію в Новому Санчі і богослов'я в Римі, де у 1875 р. одержав докторат з богослов'я і філософії. Певний час працював у селі Вороблику (Сялїччина), потім ад'юнстом богословського факультету Львівського університету, працював на приходах у Злоцькому, Криниці, Шляхтовій. Під час Першої світової війни був вивезений до Талергофу, звідки не повернувся.

Друкувався під псевдонімом «Римлянин», «Кам'янин». Найвагомішою публікацією є «Зерна горушичні», в якій описав рідне село, своє перебування у Римі, подорож до Єрусалима та ін. Частина твору — це біографія автора від раннього дитинства і до 1890 р., що переплетена різними цікавими записами. Тут також опис кількох інших лемківських сіл: Лабової, Вороблика, Новиці, Злоцького, Мушпи, Шляхтової. У «Руськом Сіоні» надруковані «Записки Римлянина». Ряд статей присвятив церковним справам.

Був справжнім патріотом рідного краю.

ІВАН ФИЛИПЧАК (До 130-річчя від дня народження)

Чорною плямою на совісті радянських кадебістів навечно залишиться трагічна доля відомого українського письменника і суспільного діяча Івана Филипчак.

Народився І. Филипчак 29 січня 1871 р. в с. Лішня Сялїцького повіту. Після закінчення початкової школи у рідному селі навчався у Сялїцькій гімназії. Закінчив філософський факультет Львівського університету. Працював викладачем географії, історії, української мови та літератури, психології та логіки в Самбірській учительській семінарії, місцевих гімназіях. Був одним із засновників та директором музею «Бойківщина» в Самборі. Цікавився проблемою розвитку шовківництва, заснував у Самборі кооперативу «Шовк», видав працю «Розміщення

морви (шовківниці) на західно-українських землях» та «Короткий курс шовківництва» (1930).

Поруч з педагогічною і громадською працею займався літературною творчістю. У 20–30-х рр. вийшли його повісті і оповідання, в яких дуже вдало віддзеркалив історію рідної Лемківщини в часах Київської Русі, Галицького і Галицько-Волинського князівств, а саме: «Княгиня Романова», «За Сян» (1928), «Будівничий держави», «Сила волі», «Лемко Ділер», «Дмитро Детько» (1938). Повість «Дмитро Детько» він закінчив словами: «Пам'ятайте за Лемківщину, бороніть її до останньої краплі крові, бо це західний бастион наших земель». Є також автором повістей «Іванко Берладник», «Кульчицький — герой Відня», монографій «Історія монастиря і школи в Лаврові», «Історія села Ліши Сянціцького повіту» та інших. Як педагог, історик, літератор, користувався великою повагою з боку студентів і громадськості.

У 1944 р. був арештований. Спочатку перебував у Самбірській тюрмі, через два тижні був переведений до Дрогобича, де був засуджений військовим трибуналом НКВС Дрогобицької області на 15 років позбавлення волі. З Дрогобича перевезений до Львова на «Бригідки» у пересильну тюрму, звідси в Омськ, а накінець у тайгу біля міста Тайшет Іркутської області. 21 жовтня 1945 р. він там помер і похований у спільній могилі на табірному цвинтарі як «враг народу».

РІЗЬБЯР ІВАН КИЩАК (До 100-річчя від дня народження)

До колективу найздібніших і відомих різьбярів Лемківщини належить, без сумніву, Іван Кищак. Народився 16 липня 1901 року в с. Балутянка Сянціцького повіту у різьбярській родині. Різьбити почав з дитинства, а першим його вчителем техніки різьбярства був вуйко Петро Петрівський.

В хаті І. Кищака збиралися сільські різьбярі як Дмитро Шалайда, Антін Шалайда, Федір Коцяба, Іван та Степан Боляки, Іван Долницький, Василь Шалайда, Іван Орисник. Колективно обговорювали таємниці різьблення, взаємно консулювалися. І. Кищак також навчав різьблення Михайла Стецяка, Івана Фарбаця з Дошна, Маркіяна Одрехівського з Вільки, Осипа Юрчака з Королика.

Здобувши визнання досвідченого майстра плоскої та круглої різьби, І. Кищак у 1936 р. представляв різьбу Лемківщини на виставці «Свято

гір» в Закопаному, де з ним були Д. Шалайда та О. Стецяк. У 1937 р. брав участь у виставці «Свято винограду» в Заліщиках, де демонструвалися твори різьбярства Східної Галичини.

Крім Закопаного і Заліщик твори І. Кищака експонувалися у Віслі, Криницьі, Мушині, Сяноці.

У 1945 р. був виселений в Україну (с. Гутисько поблизу м. Бережани на Тернопільщині). Став першим майстром цеху лемківської різьби при фабриці ім. Лесі Українки у Львові, де об'єдналися кращі лемківські різьбярі.

У 1949 р. переїхав жити до Львова, де продовжував успішно різьбити, беручи активну участь в обласних, республіканських і закордонних виставках, демонструючи такі твори, як «Бій турів» (виставка в Монреалі), «Орел-беркут», «Дикі ведри», «Ведмідь-рибалка» (всі Київська лавра) та інші. Тематика його творів різноманітна: різьбив тарелі, шкатулки, підноси (плоскорізьба) з рослинним орнаментом, як також захоплювався круглою різьбою. Ряд творів прикрашають експозиції різних музеїв України і закордону.

Помер 10 жовтня 1968 р. у Львові.

МИХАЙЛО ЧЕРЕШНЬОВСЬКИЙ (До 90-річчя від дня народження)

Лемківщина дала світові численну групу вчених, митців, церковних діячів тощо. Багато з них — це гордість суспільства не лише в Україні, але й поза її межами. Чимало цінних скарбів мистецтва подарував Сполученим Штатам Америки лемко Михайло Черешньовський — скульптор, різьбяр, YSSSH21180/289 р. в с. Стежниця біля Балигорода Сянціцького повіту. Різьбити почав у дитинстві. Вирізував дитячі zabawки, виточував з дерева гудзики, вирізьблював птахів, тварин, палиці з головою орла, прикрашені рослинним орнаментом.

Поступив на навчання до художньої школи в Коломиї, де закінчив відділ різьби і скульптури. Потім навчався в школі пластичного мистецтва при Краківській Академії мистецтв (закінчив у 1939 р.), де був членом мистецького гуртка «Зарево». Ще студентом став автором скульптурних робіт «Дівчина», «Мати з дитиною», «Дівчина з домброю», «Вічний жид». Отримав першу нагороду в конкурсі на кращий прект фонтану для Кракова.

Під час Другої світової війни створив у м. Болехові художню майстерню, став членом Асоціації Незалежних Українських Митців (АНУМ). Вирізьбив з пам'яті портрет брата Івана, якого розстріляли німці, працював над створенням образу Т. Шевченка.

У 1947 р. подався в еміграцію. Через два роки переїхав з Баварії до США, де створив серію образів під загальною назвою «Мадонна». Він — автор пам'ятників Лесі Українці в Клівленді, Торонто, пам'ятника Олегові Ольжичу (син О. Олесея) та ін. Вирізьбив іконостас для церкви у Гантері. Займався також педагогічною діяльністю. Від 1973 р. очолював Об'єднання Митців-Українців Америки (ОМУА).

Помер 20 липня 1994 р. в Нью-Йорку.

ІВАН ТИБЛЯК (До 80-річчя від дня народження)

Друга світова війна забрала з наших рядів чимало прекрасних людей, вчених, суспільних діячів. Однією з жертв німецького фашизму був відомий на Східній Лемківщині культурний і освітній діяч Іван Тибляк.

Народився 9 лютого 1921 р. в с. Дошно Сяніцького повіту. Людина незвичайного таланту, він, після початкової школи, продовжував самостійно засвоювати програму гімназії, що успішно здійснив менше, аніж за два роки. Ще юнаком організував в рідному селі курси для неписьменних селян, навчав молодь історії рідного краю, географії, основ мистецтва, хореографії. Був, фактично, першим позашкільним учителем пізнішого історика Івана Красовського. Ще тоді в душу підлітка-лемка посіяв зерна гарячої любові до історії рідного краю, історії українського народу, до культури лемків.

Далеко за межі села полинула слава про танцювальний, драматичний і співочий гуртки, що їх він створив і сам ними керував. Дошнянські танцюристи і хористи уперше, мабуть, в історії успішно виступали на святах молоді, фестивалях, концертах. Серед найактивніших учасників художньої самодіяльності були господарі Павло Смерецький, Кость і Андрій Бебли з дружинами, Микола Рак, Микола Рудавський, Степан Дзендзель, Данько Коваль з дружиною; парубки Василь Рак, Василь Храпцьо, Василь Одрехівський, Іван і Андрій Рудавські, Дмитро Коваль, Юрко Хвостик; дівчата Катерина і Апастасія Красовські, Марія Тибляк, Юлія Бебло і багато інших. Село Дошно завдяки І. Тибляку помітно

виросло в культурному та освітньому відношеннях. Німецькі окупанти вивезли І. Тибляка разом з іншою молоддю села на примусові роботи до Німеччини. Важка праця на фабриці була не під силу Тибляку і він утік. При собі мав шкільну географічну карту Польщі. Спійманий німецьким гестапо, був потрактований як «шпигун» і замучений у концтаборі влітку 1943 року.

СКУЛЬПТОР ВАСИЛЬ ОДРЕХІВСЬКИЙ (До 80-річчя від дня народження)

Минає п'ять років від часу, коли наша громадськість провела в останню дорогу одного з найталановитіших українських скульпторів, лемківського різьбяр по дереву Василя Одрехівського — заслуженого діяча мистецтв України (1964), члена Спілки художників України.

Народився В. Одрехівський 18 лютого 1921 р. в с. Вілька Сяніцького повіту. Різьбити почав з дитинства (декоративні тарілки, вироби круглої різьби). У 1945 р. переселений в Україну. Як майстер тематично-скульптурної різьби по дереву у перші післявоєнні роки створив такі вироби: «На ярмарок» (1946), «Лемки в дорозі» (1947) та багато інших.

Закінчив Львівське художнє училище (1952) та інститут прикладного і декоративного мистецтва (1957). Здобувши фахову освіту, став скульптором-портретистом. Перша його професійна скульптура (дипломна праця) це «Юрко Шкрібляк» (1957). Створив з дерева історичний портрет «Захар Беркут» (головний персонаж однойменного твору І. Франка). Після художньої виставки закуплений для музею Івана Франка. Створив скульптурні портрети «Лук'ян Кобилиця» (1960), кілька портретів композитора С. Людкевича з нагоди його ювілеїв, Василя Стефаника, декілька портретів Івана Франка, Лесі Українки та інші. Ряд тематичних праць присвятив Т. Шевченкові. Він — співавтор пам'ятника І. Франкові у Львові (1964) та Дрогобичі (1964). Створив декілька варіантів погруддя і скульптурного зображення Т. Шевченка. Разом з сином Володимиром створив пам'ятник Т. Шевченкові в м. Перемишлянах на Львівщині. Для м. Стрий у

Скульптор Василь Одрехівський

1995 р. вони створили історичний триптих «Будителі» (Т. Шевченко, Леся Українка, І. Франко).

З лемківської тематики створив скульптурні портрети поета Б. І. Антопича, лікаря-професора А. Гнатишака, портрет матері, різьбяр І. Кицака, співачок сестер Байко, диригента І. Кушніра та інші. Переважна більшість творів зберігається в Музеї українського мистецтва в Києві, Музеї етнографії та художніх промислів НАН (Львів) та інших. Твори В. Одрехівського — цінні перлини в скарбниці українського мистецтва. Помер у Львові 17 грудня 1996 р. Похований на Личаківському цвинтарі.

ІВАН КРАСІВСЬКИЙ — НАРОДНИЙ РІЗЬБЯР (До 80-річчя від дня народження)

Між курортами Іванич та Риманів-Здрій, серед мальовничих лісистих гір «сховалося» невеличке село Вілька. Село славилося різьбярями по дереву, які жили і кожній хаті. Різьбили змалку і до пізньої старості, різьбили діти, чоловіки і навіть окремі жінки та дівчата. Саме з цього села вийшов славний різьбяр Іван Красівський, член Спілки Художників.

Народився 21 серпня 1921 р. Початкову освіту здобув у сусідньому селі Балутянці, майстерності різьблення навчився від батька і односельчан (зокрема від Михайла Орисика).

У 1945 р. виселений в Україну (м. Теревовля на Тернопільщині), у 1950 р. переїхав до м. Трускавця на Львівщині, де продовжував удосконалювати майстерність. Виготовляв декоративні тарілки у вигляді різних комбінацій листків рослин і квітів. Він автор численних невеликих скульптурних творів (любутові сцени з життя лемків), глибокомистецьких орлів, фігурок різних тварин. Для Республіканської виставки народного мистецтва у 1949 р. створив барельєфи «Дитинство», «Юний жовнір з прапором» та інші. Ряд виробів присвятив персонажам творів Т. Шевченка та І. Франка. Численні його твори є прикрасою експозиції музеїв Києва, Львова, Дрогобича.

Помер у м. Трускавці 13 квітня 1989 року.

ЛЮБОМИР ОЛЕСНЕВИЧ (До 80-річчя від дня народження)

Відомий економіст Любомир Олесевич, який тривалий час працював науковим співробітником, а згодом завідувачем відділу економіки АН України, автор 88 наукових праць, присвячених проблемам економіки західних областей України, народився 26 серпня 1921 року в с. Богуша Новосанчівського повіту на Лемківщині.

Початкову школу закінчив у рідному селі. Дальше навчання у Новосанчівській гімназії перервала війна. За непослух фашистським окупантам гестапо арештувало Л. Олесевича і відправило у концтабір Кірхенбург, де пробув до кінця війни.

У 1945 р. разом з родиною виселений в Україну (м. Березани на Тернопільщині). Тут закінчив середню школу і поступив до Львівського торгово-економічного інституту, що його успішно закінчив у 1953 р. У цьому ж інституті закінчив аспірантуру і захистив кандидатську дисертацію (1958). Поруч з науковою працею, його щоденним «хоббі» була Лемківщина і все, що стосувалося історії, культури, традицій і звичаїв лемків. Постійно комплектував літературу, документи, картини, фотографії про Лемківщину.

Опрацював тему міграції лемків, переселення в Україну та депортацію на західні понімецькі землі, склав словник лемківського діалекту, який, на жаль, не побачив світ. Цікавився життям лемків в Польщі, Словаччині, Америці та інших країнах, підтримував зв'язки з усіма лемківськими організаціями. Був членом обласного відділення товариства «Україна» у Львові, виїжджав до США в складі делегації товариства «Україна».

Л. Олесевич вніс вагомий вклад в економічну науку України, а особливо у справу дослідження та розвитку культури лемків як в Україні, так і інших країнах, де живуть лемки.

Помер 17 червня 1983 року на 62 році життя у Львові. Похований на Янівському цвинтарі.

ІВАН КИРЦАН*(До 70-річчя від дня народження)*

Зовсім недавно (11. 03. 2000), не доживши 70 років, відійшов у вічність добрий наш приятель, активний член лемківської громади, педагог, публіцист і громадський діяч Іван Кирцан.

Народився 17 травня 1930 року в с. Кам'янка поблизу м. Яєлиська (Сяніччина). Початкову освіту здобув у рідному селі та містечку Дуклі.

У 1945 р. з родиною виселений в Україну (Чортківський район на Тернопільщині). Закінчив Яблунівську середню школу на Івано-Франківщині (1955), а в 1956 р. заочний відділ Чернівецького фінансово-економічного технікуму. У 1969 р. закінчив економічний факультет Львівського університету ім. Івана Франка. У 1970—1975 рр. працював завідувачем кабінету суспільних наук при університеті.

За станом здоров'я змушений був залишити постійну працю, перейшовши на громадську роботу. Виконував обов'язки голови Контрольної групи Львівського товариства «Лемківщина», виконував також завдання на інших ділянках. Підтримував контакти з Фондацією дослідження Лемківщини, зокрема з її правлінням.

Відомий як публіцист. Від початку 80-х років його статті, нариси періодично друкувалися в українському тижневику «Наше слово» (Варшава), кварталнику «Лемківщина» (США). Емоційно описав своє перебування на Лемківщині у нарисі «Зруйноване гніздо» (НС, 13—14, 1982). Познакомив громадськість з творчістю народного музиканта Г. Кота в нарисі «Музика, народжена серцем». Цінний його художньо-публіцистичний нарис «Іванове дитинство» (НС, 12—23, 1986). Він автор обширної статті «Ювілей Івана Красовського» (НС, 35, 9. 11. 1986). Опрацював і видав (способом ротонпринту) брошуру «Спогади про важкі післявоєнні роки та переселення лемків на Україну» (Львів, 1991, стор. 18).

Похований у Львові на Сихівському цвинтарі.

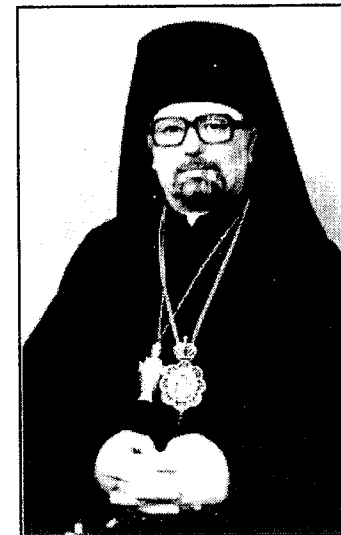
АРХІЄПИСКОП АДАМ*(До 75-річчя від дня народження)*

30 вересня 1983 р. уряд Польщі видав декрет про відкриття Перемисько-Новосанчівської єпархії з осідком у Сяноці. Православні лемки звернулися до митрополита Василя у Варшаві з проханням висвятити на єпископа і призначити на кафедру в Сяноці декана Олександра Дубця.

О. Дубець народився у лемківській родині в с. Фльоринка Новосанчівського повіту 14 серпня 1926 року. Родина переживала тяжкі умови ще напередодні війни. В часі фашистської окупації родину Дубців спіткало велике горе. У 1942 р. гітлерівці замучили в Освенці господаря Василя Дубця — батька Олександра. Нелегкими були післявоєнні роки. У 1955 р. померла мати Олександра. Але хлопець, який постійно мріяв про навчання, здійснив свою мрію. Він успішно закінчив Варшавську духовну семінарію і ХАТ та повернув на Лемківщину священником зі званням магістра богослов'я. Отримав парохію в селі Висова. У 1986 р. О. Дубця призначено деканом в Сяноці, де проявив себе не лише стараним духовним наставником, але й культурно-освітнім діячем.

Напередодні свята Йордану 1983 р. митрополит Василій постриг протиєрея Олександра у монахи з іменем Адам, а на Йордан його возведено в сан архимандрита. 30 січня того ж року у Митрополичому соборі св. Марії Магдалини у Варшаві проведено хіромантію в єпископи. 30 жовтня єпископа Адама призначено на кафедру Перемисько-Новосанчівської єпархії з осідком в Сяноці. У 1966 р. Владика Адама возведено у сан архієпископа.

З ініціативи та при безпосередній участі архієпископа Адама збудовано нові храми у Зиндрановій, Криниці, Горлицях, організовано монастир св. Кирила і Мефодія в Уйковичах. В Горлицях збудовано Дім-музей історії церкви.

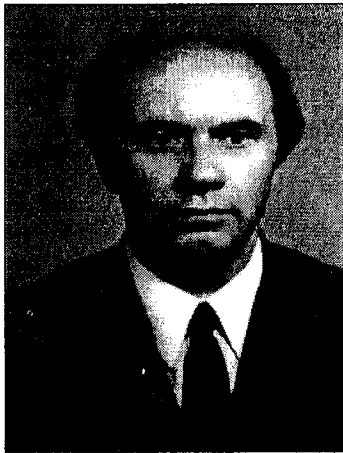
Архієпископ
Перемисько-Новосанчівський Адам

Архієпископ Адам з митрополитом Савою побував у 1999 р. на Святій землі в Єрусалимі. Владика Адам бере активну участь у культурних імпрезах лемків, зокрема у «Ватрі» в Ждині, святі «Від Русалля до Івана» в Зиндрановій. Він користується високим авторитетом серед православних країн у всіх закутках планети.

П. К.

ЯРОСЛАВ ДУДА (До 75-річчя від дня народження)

Лемківщина — край неповторної краси, чарівних гір і низин, вічнозелених ялиць і смерек, край шумних річок і потоків, задушевних мелодій жайворонків... У незабутньому куточку Західної Лемківщини в селі Сквіртне Горлицького повіту 27 січня 1926 року народився пізніший громадський діяч, активіст на ниві розвитку культурних надбань лемків Ярослав Дуда.

Ярослав Дуда

Юність хлопця припала на воєнне лихоліття. У 1939 р. закінчив неповну середню школу, але війна перервала дальше навчання. У 1943 р. закінчив промислово школу в Горлицях, двічі у наслідок облави його вивозили на роботи в Німеччину, але по дорозі вдавалося втікати. Щоправда, незабаром німецькі поліцаї вивезли його у с. Брунари для копання окопів.

У 1944 р. був мобілізований до Східної армії і дуже швидко відправлений на фронт, але доля виявилася для нього благосклонною і він повернувся у рідне село. Хата була напіврозвалена, господарство знищене, рідня виселена на схід. Згодом відшукав родину у Пирятині Полтавської області.

Хоч місцеві селяни зустріли лемків добродушно, все ж лемки не могли звикнути з новими умовами і різними шляхами почали вибиратися на Захід. Родина Я. Дуди поселилася у Тернопільській області, а сам Ярослав прибув у 1948 р. до Львова і влаштувався на роботу в кравецькій майстерні.

У 1954 р. після закінчення курсів модельєрів поступив на роботу старшого інженера Львівського Будинку моделей. У 1962 р. закінчив Київський технологічний інститут і отримав посаду викладача технікуму легкої промисловості. Від 1965 р. до виходу на пенсію (1986) працював головним конструктором Львівського будинку моделей.

Приємно відзначити, що Я. Дуда за сумлінну працю, творчі здібності неодноразово нагороджувався Почесними грамотами республіканського і обласного рівня, державними відзнаками.

Відомий як активний громадський діяч. У 1991 р. прийнятий членом Фондації дослідження Лемківщини у Львові, обраний членом її правління. Приймає активну участь в розбудові Лемківської церкви у Шевченківському гаю, розбудові експозиції Музею історії та культури лемків, організації конгресів на потреби церкви, музею, видавничого об'єднання. Є автором дописів, інформацій з ділянки культури лемків. Члени правління ФДЛ, Комітету церкви святих Володимира і Ольги, друзі і країни бажають Ювілярові надалі доброго здоров'я, щастя, успіхів у житті та громадській праці.

АКТИВІСТ НА ЛЕМКІВСЬКІЙ КУЛЬТУРНІЙ НИВІ (Михайлові Костику 75 років)

Приємним є той факт, що частина покоління, яке походить з Лемківщини, включилася в активну працю для розвитку культури лемків. Серед таких ентузіастів потрібно назвати Михайла Костика — громадського діяча.

Народився 28 серпня 1926 року в с. Гирова поблизу Дуклі на Лемківщині. Пережив тяжкі роки уже в дитинстві. Коли мав 5 років, померла мати. Залишилися ще два брати: Павло — 4 роки і Андрій — 3 роки та наймолодша сестра — 10 днів. Батькові Олексію було не легко.

Михайло закінчив початкову школу у рідному селі. Згодом навчався в українській бурсі в Дуклі. На початку війни (1939) батька забрали на війну. Михайло, найстарший з дітей, залишився на господарці, але у 1942 р. німецькі окупанти вивезли його на примусові роботи до Німеччини.

По закінченні війни у 1945 р. Михайло повернувся до рідного села, але село було знищене, а люди виселені кудись в Україну. Михайло виїхав в Україну і зупинився у Зборові на Тернопільщині, де оформився

Михайло Костик

на роботу в секретаріаті районної Ради депутатів трудящих. Згодом відшукав рідних у Дніпропетровській області. Переїхав до Львова і почав працювати кравцем. Закінчив Київський республіканський технікум легкої промисловості, набувши спеціальність модельєра чоловічого і жіночого одягу. Працював закрійником ательє мод та завідувачим, потім інженером швейної фабрики, заступником директора фабрики художньої вишивки, директором побуту в ОРСІ Львівської залізниці. Надалі працює майстром-викладачем моделювання верхнього одягу в профучилищі № 31.

З кінця 80-х рр. включився у активну діяльність на ділянці культури лемків. Був одним з перших організаторів у Львові товариства «Лемківщина» (липень, 1988) та одним з ініціаторів створення у грудні 1991 р. Фондації дослідження Лемківщини, постійно обирається членом правління Фондації.

Докладає багато старань для відновлення лемківського традиційного одягу. Виготовив народний одяг для капели «Лемковина». Зразки лемківського одягу подарував Лемківським музеям у Львові, Монастирську (Тернопільщина), Зиндранівій (Польща). Працює над народним одягом для членів правління Фондації. Безкоштовно виготовив фелони та інші атрибути для Лемківської церкви Володимира і Ольги в Шевченківським гаю і для церков у Соکیلниках і Зиндранівій.

Відомий також як публіцист. У всіх «Лемківських календарях», що випускаються з 1994 року, поміщені його дописи про Лемківщину і лемків.

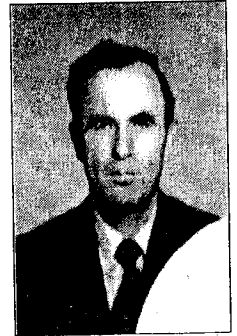
Фондація, Комітет Лемківської церкви і редакція «Лемківського календаря» бажають Ювілярові щасливого довголіття.

ОРЕСТ ЧАБАН — НАУКОВЕЦЬ І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ (До 70-річчя від дня народження)

Серед провідних вчених, вихідців з Лемківщини, які живуть і творять в Україні, одне з поважних місць займає професор, спеціаліст в ділянці енергетики, суспільний діяч Орест Чабан.

Народився 2 березня 1931 р. в с. Долина поблизу Сянока (Східна Лемківщина). Початкову освіту здобув у рідному селі. Воєнні події перервали даліше навчання.

У квітні 1946 р. разом з родиною депортований до УРСР (м. Львів). Протягом 1946—1948 рр. навчався в 9 і 10 класах середньої школи у Львові. У 1948—1953 рр. навчався у Львівському політехнічному інституті, отримав кваліфікацію інженера-теплоенергетика. До 1968 р. працював у енергонагляджувальній організації Львів ОРГРЕС інженером, далі старшим інженером, керівником комплексної бригади.

Орест Чабан

На підставі результатів виконаних досліджень у 1968 р. захистив дисертацію і отримав ступінь кандидата технічних наук. У 1968—1969 рр. працював у Львівській політехніці доцентом і професором кафедри, як також завідувачем кафедри теплоенергетичного профілю. Був членом вчених рад факультету та Політехніки, членом науково-методичних комісій, фахової ради Міністерства освіти України.

У 1989 р. захистив докторську дисертацію, а згодом йому присвоєно вчене звання професора. Результати досліджень вченого опубліковані у понад 70-и наукових статтях, висвітлені на різного ступеня наукових конференціях.

Громадська діяльність найбільш тривалою є в науково-технічній Спільноті енергетиків, членом якої став у 1953 р. У 1990 р. на з'їзді енергетиків України обраний віцепрезидентом Спільноти енергетиків України. Тричі був делегатом на з'їздах Союзу наукових та інженерних об'єднань, тричі був обраним у склад Центральної ревізійної комісії Союзу.

Протягом 1989—1995 рр. був членом Народного Руху України, членом Львівської крайової ради НРУ, у 1991—1994 рр. — членом Крайового проводу.

У 1989 р. став членом Львівського товариства «Лемківщина». Протягом 1990—1994 рр. був головою Товариства. У 1992 р. на I Всеукраїнському лемківському конгресі обраний членом колегії та співголовою лемківських об'єднань в Україні. На I Світовому конгресі лемків, що відбувся в 1993 р. у Львові, обраний заступником голови Світової Федерації Лемків. Брав участь у звітно-виборній конференції Об'єднання Українців Польщі (Варшава, 1993) та II з'їзді Русинів-Українців Словаччини (Пряшів, 1994).

На період 1990—1993 рр. обирався депутатом Залізничної районної Ради народних депутатів м. Львова, протягом 1994—1999 рр. був членом бюро Західного наукового центру НАН України. У 1999 р. затверджений головою наукової секції енергетики цього ж центру.

Друзі бажають Ювіляру дальших успіхів у науковій діяльності та на лемківській культурній ниві. Щасливого довголіття!

МАРІЯ БАЙКО

(До 70-річчя з дня народження)

Марія Байко

«Соловейком Карпат» називають в Україні та поза її межами відому співачку Марію Байко — народну артистку України, Лауреата Шевченківської премії, професора Львівської консерваторії ім. М. Лисенка, громадського діяча.

Народилася М. Байко 11 березня 1931 р. в с. Яблониця поблизу Коросна. У 1945 р. виселена в Україну (м. Буськ). У 1946—1948 рр. разом з сестрами Данилою та Ніною була учасницею обласних та республіканських олімпіад художньої самодіяльності. Сестри закінчили Львівське музично-педагогічне училище (1952), Львівську консерваторію ім. М. Лисенка (1958). Причому Марія

закінчила два факультети: народних інструментів та сольного співу.

Як тріо, сестри Байко почали свої виступи з 1953 року. У 1956 р. стали дипломантками Республіканського та Всесоюзного конкурсів, були учасницями декади українського мистецтва у Варшаві, Замостою і

Любліні (Польща). За майстерне виконання народних лемківських пісень на VI Всесвітньому фестивалі молоді і студентів у Москві (1957) були нагороджені Золотою медаллю і дипломом I ступеня. Дуже успішно пройшли їх гастролі у ЧСФР, Німеччині, Бельгії, Канаді (1968). У США (1974) виступили також в Організації Об'єднаних Націй.

Тріо сестер Байко вирізняється високомистецькою манерою виконання музичних творів, самобутнім, лише їм властивим пісенним стилем. За їх участю створено поетичну кінострічку «Сійся, родися, жито-пшениця».

Основу репертуару тріо сестер Байко складають лемківські пісні, твори відомих українських композиторів С. Людкевича, М. Колесси, А. Кос-Анатольського, Є. Козака, Я. Ярославенка, І. Майчика, Б. Дрималика та інші.

Марія Байко успішно виступає самостійно з широкою, різноманітною програмою. Самостійно з сопілковим оркестром виступала в Угорщині, Німеччині. У відзначення Днів Української культури у Франції їздила там з концертною програмою. Вона — активна виконавиця світової музичної культури.

Є автором кількох збірок пісень матері і власних обробок. Вона — дбайливий збирач і популяризатор фольклору, досвідчений педагог-професор Львівської консерваторії ім. М. Лисенка, вихователь багатьох співаків та музикантів, член правління Львівського товариства «Лемківщина», активний організатор численних культурно-масових імпрез Товариства.

ІВАН ОРИСИК

(До 70-річчя від дня народження)

Між селами Дошном і Короликом, у віддалі двох кілометрів на захід від гостинця Риманів-Яслиська, приютилось невелике село Балутянка, що поруч з сусідньою Вількою славе своїми різьбярями по дереву. Саме у цьому селі ранньої осені 5 вересня 1931 року в родині селян Семена і Марти з'явився на світ хлопчик, якого назвали Іваном.

Початкову школу закінчив (з перервами, викликаними війною) у рідному селі. Різьбити почав уже з семи років. Техніки різьблення навчався у трохи старших, уже досвідчених різьбярів — братів Івана і Миколи Бердалів. Початково захоплювався плоскорізьбою (декоративні тарілки, попільнички).

Іван Орисик

У 1945 р. з родиною виселений в Україну до села Гутисько поблизу м. Бережани на Тернопільщині. В Україні сповна переключився на круглу різьбу (орли, сови, лисиці). Хоч село Гутисько, розташоване серед лісів і горбів, нагадувало куточок рідної Лемківщини, Іван не мав змоги на повну силу розвинути свою майстерність через відсутність умов збуту своїх виробів. Він у 1956 р. переїхав до курортного містечка Моршин на Львівщині, де успішно продовжує свою улюблену справу в ділянці лемківського мистецтва.

Друзі бажають Ювілярові доброго здоров'я, щастя, дальших успіхів у праці.

АНАТОЛЬ КОБЕЛЯК (До 65-річчя від дня народження)

Багато чудових книг, публікацій, статей з проблем лемкознавства з'явилося завдяки досвідченому і талановитому редакційному працівникові, громадському і суспільному діячеві Анатолію Кобеляку.

Народився А. Кобеляк 16 січня 1936 р. в с. Крамна Ясельського повіту. У 1947 р. разом з родиною, внаслідок акції «Вісла», інтернований на західні землі Польщі (поблизу м. Гожова). У 1957 р. закінчив педагогічний лицей і був рекомендований на роботу вчителя.

У 1961 р. переїхав до Варшави і працював у редакції українського тижневика «Наше слово» секретарем. Проявив свої здібності в опрацюванні матеріалів з лемківської тематики, а також як організатор різних імпрез у ділянці розвитку культури лемків.

У 1961—1978 рр. редагував лемківську сторінку «Нашого слова». Сприяв друкуванню на сторінках тижневика циклу (1500 статей) «З історії та культури лемків», редагував інші матеріали з лемківської тематики. Був автором інформації з життя лемків у Польщі.

У 1995 р. пішов з редакції «Нашого слова» і разом з Євгеном Міслом і Романом Галаном створив редакційно-видавниче об'єднання «Український архів» (УКАР).

Відредагував чудовий збірник спогадів о. митрата Степана Дзюбини (лемко з Гладішева) «І стверди діло рук наших» (Варшава, 1955),

підготував до друку «Лемківський календар-97», бібліографічний показник «Іван Красовський» (Львів, 1997), працює над «Енциклопедичним довідником Лемківщини».

Великих творчих успіхів, щасливого довголіття Шановному Ювілярові бажають.

Фундація дослідження Лемківщини у Львові,
Редакція «Лемківського календаря».

НАША СПРАВА ЩЕ НЕ ПРОПАЛА (До 65-річчя з дня народження академіка НАН України Миколи Мушинки)

Зі всіх лемків, які в сучасності працюють в галузі гуманітарних наук, мабуть найвизначніших успіхів досяг фольклорист Микола Мушинка із Пряшева. Бібліографія його друкованих праць (укладена сином Олесем і видана у Пряшеві 1998 р.) охоплює 48 книжкових видань, 165 наукових студій, 865 популярних статей, 297 рецензій та 350 статей про нього та відгуків на його праці. Такою друкованою продукцією може похвалитися не так багато сучасних науковців. Та справа тут не лише в кількості. Кожна праця М. Мушинки — це оригінальний твір, написаний на підставі першоджерельних матеріалів. Треба підкреслити, що М. Мушинка повних двадцять років (найбільш продуктивних) був відлучений від науки. Будучи звільненим з роботи в університеті, він п'ять років працював пастухом худоби в сільськогосподарській артілі, а п'ятнадцять — кочегаром на котельні. Та, здається, що в пастушій колибі та на кочегарці він написав найліпші свої наукові праці. Майже всі виходили за кордоном, бо у Чехословаччині та в Україні навіть його ім'я не вільно було згадувати.

Микола Мушинка

Після реабілітації в 1990 р. активність М. Мушинки багатократно збільшилася. Щороку він видає по декілька книжок, бере участь у міжнародних наукових конгресах, конференціях, виступає з доповідями в багатьох містах не лише України, але й США, Канади, Німеччини, Англії, Франції, Італії. Він завідує науково-дослідним відділом україністики Пряшівського університету, є професором Українського вільного університету у Мюнхені, головою Асоціації українців Словаччини та Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Словаччині, членом бюро Міжнародної асоціації українців, академіком НАН України та головою фундації «Карпати», яка видала вже десять книжок.

Президент України Леонід Кучма нагородив його Почесною відзнакою та орденом «За заслуги», ужгородські колеги видали до його 60-річчя 450-сторінковий науковий збірник «Благовісник праці» (упорядник М. Зимомря), а сам він опублікував свої спогади «Колеса крутяться» (Пряшів, 1998), які є одним з кращих зразків лемківської мемуарної літератури.

Не цурається він і громадської роботи. Є членом багатьох організацій (включаючи й львівську «Лемківщину»), часто виступає по радіо і телебаченні, бере участь у підготовці Свидницьких свят і Лемківської вагри, вже 30 років співпрацює з фольклорним колективом рідного села «Курівчанин», з якою було знято вже кілька телевізійних фільмів.

З нагоди 65-річчя М. Мушинки ми звернулися до нього з кількома запитаннями, відповіді на які подаємо нижче.

— Яким було твоє дитинство?

— Моє дитинство у лемківському селі Курів Бардіївського округу (де я народився 20 лютого 1936 року) було щасливим, хоч проходило воно в часі війни і навіть на воєнній території. Як член багатодітної родини, я майже всю війну «служив» — пас худобу у тіток, чоловіки яких були на фронті. І у початковій, і середній школах мені щастило на добрих вчителів.

— Коли ти почав займатися фольклором і які свої книжки вважаєш найліпшими?

— Фольклором я почав займатися вже під час навчання у Празі, під впливом викладачів Єви Врабцової та Івана Панькевича. Наймилішою мені здається перша книжка — антологія фольклору русинів-українців Словаччини «З глибини віків» (Пряшів, 1967), а найвизначнішими, мабуть антологія «Народна культура південних лемків» (Нью-Йорк, 1988) та монографії про Володимира Гнатюка, Степана Ключурака, Володимира Січинського, «Фольклор русинів

Воеводини», збірники пісень Анці Ябур, Никифора Лещишака тощо. Всі вони мені однаково дорогі.

— Останнім часом ти береш активну участь в роботі проти т. зв. «політичного русинізму». Чому?

— Русинів Карпатського регіону я вважаю складовою частиною українського народу, а Україну — своєю прабатьківщиною. Мої предки походять із Галичини — з села Мушинка, віддаленого лише на два кілометри від території Курова, яке недавно відзначило 650 років першої згадки про нього. Я люблю правду й ненавиджу брехню, а ті, які твердять, що карпатські русини (лемки) споконвіку були окремим народом і лише комуністи їх перетворили в українців, що українська мова русинові не зрозуміла, що менталітет русина діаметрально відмінний від менталітету українця — свідомо брешуть. Нещодавно один з лідерів «політичного русинізму» (Мирон Сисак) домовився до того, що ніби перемога Радянського Союзу над Фашистською Німеччиною була найбільшою трагедією для русинів, бо після неї наступила українізація. Я вважаю своїм моральним обов'язком спростувати такі тенденційні й неправдиві твердження, хоч це забирає в мене багато часу, який можна було би вжити на більш важливі й корисні справи. При тому я є за збереження діалекту кожного регіону і навіть кожного села, бо діалект є окрасою і невичерпним джерелом поповнення літературної мови. Я є за якнайглибше дослідження народної культури кожного села. Ідеально було би, якби кожне село мало свою історично-народознавчу монографію і навіть граматику та словник місцевої мови. В інших народів, наприклад, у німців, французів, чехів такі граматики і словники є звичайним явищем. Більше того: я є за творення регіональної літератури на будь-якому діалекті Карпатського регіону, бо така література є збагаченням загальноукраїнської літератури. Творення «русинської літературної мови» на антиукраїнській основі (як це роблять закарпатські та пряшівські русинологи) не вважаю справою культури, а справою політики, антиукраїнської політики.

— Як ти оцінюєш ставлення України до сучасного «політичного русинізму»?

— На превеликий жаль, Україна, в сназі приподобатись Європі і не викликати з боку її органів обвинувачення в порушуванні людських прав, не дооцінює шкідливість цього явища і ставиться до нього аж занадто толерантно, ніби, не помічає цього. Кілька років вона толерувала навіть «временное правительство» неіснуючої країни «Підкарпатська Русь», яке за межами України неймовірно шкодило їй. Високо оцінюючи

ініціативу Інституту народознавства НАН України у Львові (директор С. Павлюк), який наперекір фінансовим труднощам у 1999 р. видав перший том народознавчої монографії «Лемківщина» (із запланованих трьох томів). Натомість не можу зрозуміти почин київських етнографів, які в тому ж 1999 році у понад тисячу сторінковій двотомній історично-етнографічній монографії «Українці» (головний редактор А. Пономарьов) українцям Польщі, Чехії, Словаччини, Румунії, Угорщини та Югославії взятим разом присвятив всього-навсього півтори сторінки. тоді як українцям Канади — 20 стор., США — 6 стор., Великобританії — 9 стор. тощо. Чому така непропорційність? Лише тому, що західні українці — багаті, а східні — бідні?!

— *Що вважаєш першочерговим завданням на ниві дослідження Лемківщини?*

— Видання енциклопедичного довідника «Лемківщина», який би охоплював історію і культуру всіх регіонів, де живуть русини-лемки. Основна частина такого довідника давно готова до друку, а Іван Красовський навіть публікував її на сторінках «Нашого слова». Потрібно лише поповнити та упорядкувати цей матеріал.

— *Як можна подолати сучасні економічні негаразди у фінансуванні лемківської культури?*

— В кожній державі, де живуть лемки, бойки, гуцули та інші етнічні групи, держава би мала виділяти більше коштів на збереження і розвиток регіональних культур. Того однак годі сподіватися, тому ми, за зразком західних держав, повинні створювати власні фундації та шукати меценатів із своїх рядів. Тут зразком може послужити львівська Фундація дослідження Лемківщини, яка за короткий час свого існування видала вже понад два десятки книжок, побудувала лемківську церкву, зараз буде лемківський музей тощо.

— *Що тебе в останньому часі найбільше потішило?*

— Що дві мої внучки Михайлинка і Марійка поступили до основної школи ім. Тараса Шевченка, до тої самої, в якій матурував я, моя дружина Магда та сини Ігор і Олесь. Мене тішить, що сімейна традиція зберігається. Поки така школа у Пряшеві існує, наша справа ще не пропала.

— *Які твої плани на найближчі роки?*

— При Пряшівському університеті я б хотів заснувати кафедру етнології, спрямовану на виховання дослідників у ділянці народної культури словаків, ромів і русинів-українців. 2. Видати «Закарпатські колядки і щедрівки» Івана Панькевича, «Лемківські народні пісні Марії

Макари», альбом «Дерев'яні церкви Закарпатської України та Пряшівщини» Флоріана Заплетала і дещо із своїх власних праць.

За відповіді подякував Іван Красовський.

МИКОЛА ГОРБАЛЬ (До 60-річчя від дня народження)

Однією із жертв комуністичного свавілля був у минулому активний політичний діяч з Лемківщини Микола Горбаль — поет, композитор.

Народився 10 вересня 1941 р. в с. Воловець Горлицького повіту. Цей факт, що М. Горбаль, який походить з терену, де явно переважав русофільський світогляд серед лемків, став прогресивним діячем української орієнтації, робить вельми приємне враження.

У 1945 р. переселений в Україну (с. Летяче Заліщицького району на Тернопільщині). Закінчив середню школу, згодом музичне відділення Чортківського педагогічного училища. Працював учителем музики в Борщівській восьмирічній школі.

Продовжив (заочно) навчання в Івано-Франківському педінституті, викладав етику у сільсько-господарському технікумі, керував хором лікарів у Борщеві. Тоді розпочалася його діяльність як поета і композитора. Пише літературною мовою та лемківським діалектом.

У 1970 р. арештований і засуджений на 5 років позбавлення волі. Після відбуття покарання працював монтером київських ліфтів. У 1979 р. засуджений ще на 5 років. У неволі написав цикл поезій «Дні і ночі». Після чергового засудження на 10 років, звільнений у 1986 р. У тому ж році в Канаді відбулося спеціальне масове віче на захист М. Горбала.

У 1990 р. в Києві вийшла перша збірка поезій М. Горбала «Вибрані поезії» з передмовою Н. Світличної. М. Горбаль був обраний депутатом Київської міської Ради народних депутатів та депутатом Верховної Ради України (1994), головою крайової організації Української

Микола Горбаль

республіканської партії та головою Київського відділення товариства «Лемківщина».

Підтримує дружні зв'язки з Фундацією дослідження Лемківщини у Львові. З його ініціативи 23 березня 1997 р. у лемківській церкві святих Володимира і Ольги відсвятковано початок акції «Вісла» і знято документальний фільм (кінорежисер Неля Даниленко), що під назвою «Діти втрачених Бескидів» був показаний у I програмі українського телебачення 22 червня 1997 р. і повторений по II програмі 24 липня.

Фундація дослідження Лемківщини та Комітет Лемківської церкви бажають Шановному Ювілярові щасливого довголіття.

Микола Горбаль

ХАТА ВИГНАНЦІВ

Наша старенька хата
До цього була польською стайнею.
Про це знали всі.
Але для нас вона була нашою хатою.
Хтось її підпалив.
Ви знаєте, як гидко пахне згарище?
Тоді вперше почув.
Як шалено співають над ранком солов'ї.

* * *

Якось знову згалабуздали солом'яний дах,
Але хата стала ще старішою.
Бальок під стелею протлів і вигнувся.
Ми жартували, що колись він трісне
І всіх нас тут подушить.

Микола Горбаль

Моя Лемківно! (Пісня)

Ти пишеш, що чекаєш мене.
О, як добре мати твоє чекання!
Коли мені тривожно і незатишно —
Я огортаюсь ним, і мені тепліше.

Моя Лемківно, княгине моя!
Чия ти, любко, а, може тя неє?
А може, мня чекаш, може десь глядаш?
То чом ся бою, же ся не найдем?
То чом же страх той, же ся не стрінем,
Серце мі студит, моя Лемківно?

Ні разу не бачив,
Як дівчата плетуть вінки на Купалу,
І кидаючи їх на ріку,
Кожна шепче ім'я коханого.

А вчора марилося, що піби я на волі,
І ми, взявшись за руки
Йдемо вулицями порожнього міста.
Я — в подертій сорочці і босий ...
Не можу заглянути тобі в лице,
Бо з кожного вікна дивляться на нас люди.
Так і не впізнав тебе.

Так хочеться, щоб хтось написав мені...
Моя Лемківно!..

СЕЛА ЛЕМКІВЩИНИ, ПРО ЯКІ ЛИШЕ ПАМ'ЯТЬ ЗБЕРЕГЛАСЯ

У багатьох публікаціях писалося про незабутню трагедію Лемківщини в 1944—1947 рр. Але ще й іще хочеться звернути очі до неба: «Господи, завіщо зіслав Ти таку болочу кару на невинних, працелюбних, чесних синів Карпат, які завжди любили Тебе, поважали Твої настанови?»

У 1944—1947 рр. польські комуністичні власті, військо, при активній допомозі більшовицького КДБ, позбавили українців Західних Карпат права жити на рідній землі. Їх було виселено до Східного Союзу, інших інтерновано на західні та північні понімецькі землі Польщі. Багато українців знищено у тюрмах і концтаборах. Більшість лемківських сіл спалено, майно жителів Карпат розграбовано сусідами-поляками, церкви спалені або ж розібрані на побутові потреби, хрести і каплички розрушені, цвинтарі сільондровані.

За нашим списком (див. «Лемківський календар» на 1999 р.) на Лемківщині з лиця землі стерто 70 сіл (а може їх більше?), по яких залишився слід хіба у нашій пам'яті. Ми вирішили подати на сторінках «Лемківських календарів» довідки про села, які припинили своє існування.

У попередніх календарях ми подали довідки про 17 сіл. Щоби цифра стала заокругленою, у цьому, першому у III тисячолітті календарі, подаємо довідки ще про 13 сіл. Разом їх буде — 30.

Крім дальших довідок про неіснуючі вже лемківські села, будемо наділяти читачів інформацією про села, які хоч і зберегли назву, фактично залишилися з надзвичайно малочисельною кількістю господарств. Також подамо інформацію про раніш винятково лемківські, або ж мішані села, які стали сповна польськими.

Отже, нижче подаємо довідки про чергові 13 лемківських сіл, які припинили своє існування і пам'ять про них збереглася лише у нашій пам'яті. Це такі села: Білична, Вільшня, Воля Нижня, Дарів, Довжиця, Карликів, Липовець, Моцанець, Ожишна, Прибишів, Смеречне, Сторожі Великі, Сторожі Малі.

1. Білична

Село Білична (Bieliczna) було розташоване у колишньому Горлицькому повіті. Походження назви не з'ясоване (може від слів «біла», «білити»?)). Відоме у XVI ст. з контрактів поділу приходства в Ізбах. Село знаходилося біля словацького кордону і тому тут здавна (і до 1945 р.) існували тісні зв'язки з українськими селами Словаччини.

Згідно з Йосифінською метрикою 1787 р., тут на той час проживали родини з прізвищами: Ксенич, Лещишак, Гаврилко, Сизак, Горошак та ін. У 1792 р. в Біличній побудовано муровану церкву арх. Михаїла (до 1945 р. належала як дочірня до парафії с. Ізби).

У 1887 р., коли міняли престол, знайшли записку (її мав зберігати церковник Т. Ядлош) такого змісту: «Сей Дом Божий сооружен у 1351 році». У записці, яка мала стосуватися попередньої, старої церкви пазвані майстер — Я. Дзвоняк, селяни Балишанський, Назар, Сметаник, Білий, Малютич, Оришак («Карпаторуський календар», 1959, ст. 96). Це твердження здається помилковим: або ж перекручено дату, або це попросту фальсифікат. У 1351 р. навряд чи існували подібні прізвища, а якби такий документ існував з середини XIV ст., то був би відомий загаломі.

У 1935 р. в селі нараховувалося 200 мешканців-лемків. Після примусового їх виселення у 1945—1947 рр. знищено цвинтар, а розбита церква лякає пустою. Село припинило своє існування.

2. Вільшня

Вільшня — село в колишньому Короснянському повіті, розташоване над однойменним потоком, неподалік словацької границі на Дукельському перевалі. Початки села не з'ясовано. За переказом, тут часто (з XVI—XVII ст.) перебували збійники, де у криївках ховали скарби.

Село невелике. За Йосифінською метрикою 1788 р., тут нараховувалося 24 господарства. Найбільш поширені на той час прізвища: Сивулич (5 родин), Дулеба, Храбко, (по три), Хавик, Мудрик, Сливка, Крупик (по дві). У 1880 р. тут проживало 190 лемків. У 1939 р. в селі було 30 господарств. Земля надавалася в основному під пасовисько, тому селяни тримали багато худоби, овець і займалися виробництвом домашнього сукна. Також сіяли льон і ткали полотно. В Коросні продавали опалове дерево. Майже кожен господар умів змайструвати віз, сани й інше.

Перед першою світовою війною багато вільшян емігрувало за океан. У 1927 р. селяни перейшли на православ'я і в 1935 р. побудували православну церкву. Школи не було, діти навчалися в сусідньому селі. Під час Другої світової війни майже все село згоріло, багато мешканців було поранено і вбито, загинула худоба, коні і вівці. У 1945 р. лемків переселено в Україну (Львівська область). Село припинило своє існування.

3. Воля Нижня

Воля Нижня — село в колишньому Сяніцькому старостві. Віддаль до Сянока — 47 км, до містечка Яслиська — 4 км. Поруч існувало село Воля Вижня. У давнину вони становили одне село «Яслиську Волю».

Найстарша згадка про село є у локаційному документі від 28. 08. 1454 р., коли воно називалося Іваншова Воля (від імені солтиса). В 1470 р. має вже назву Воля Яслиська (Акта гродзке і земске, XVI, ст. 77). Перемиський єпископ Станіслав Тарло (село належало до єпископату) грамотою від 23. 06. 1543 р. перевів село на волоське право, що забезпечувало значну вигоду для єпископату. З того часу має сучасну назву. В селі існувала мурована церква 1812 р. та дерев'яна 1891 р. У 1880 р. в селі нараховувалося 546 мешканців-лемків.

Під час Першої світової війни, зимою 1915 р., протягом трьох тижнів тут відбувалися завязті бої між російськими і австрійськими військами на близькій горі Камінь. Було багато жертв.

У міжвоєнному періоді існували тут дві однокласні двомовні школи, громадсько-церковні товариства. Напередодні Другої світової війни у Волі Нижній проживали 82 лемки і лише одна польська і одна єврейська родина, а у Волі Вижній — 363 лемки.

Після війни лемків виселено в Україну. Село припинило своє існування.

4. Дарів

Дарів — село в колишньому Сяніцькому повіті, на віддалі 30 км від м. Сянока, 3 км від с. Суравиця. Назва, правдоподібно, походить від слова «дар» (подарунок). Перша згадка про село відноситься до 1565 р. Саме тоді, як стверджує документ, селянам залишилося 18 років волі («Жерела», II, с. 287). Виходячи з того, що воля надавалася на 24 роки, можна віднести початок села на 1559 рік. Село розташоване серед лісів, що створювало постійну потребу викорчувувати і випалювати просіки.

Згідно з матеріалами Йосифінської метрики 1787 р., в селі на той час проживали родини з прізвищами: Стех, Шик, Давидяк (по 4 родини), Масник, Скірча (по 3) та інші.

У міжвоєнному часі тут існувала однокласна двомовна школа. В 1927 р. селяни побудували церкву св. Покрови. За даними 1935 р. у селі проживало 358 лемків, що їх усіх у 1945 р. виселено в Україну. Церкву поляки сусіднього села розібрали, а з матеріалу побудовано громадський будинок у с. Синява. Як пам'ятки з історії давнього, вже неіснуючого села, залишилися руїни фундаментів церкви і рештки старого цвинтаря.

5. Довжиця

Довжиця — село в колишньому Сяніцькому повіті. Назва українського походження від слів «довге село» чи «довга долина». Локаційний документ від 26. 02. 1546 р. У 1680 р. в селі нараховувалося 345 мешканців, в основному лемки. Село належало до парафії в Команчі.

У 1918 р. селяни приєдналися до Східно-Лемківської (Вислоцької, Команецької) республіки з осередком у Команчі.

В селі та околиці був звичай малювання протесів стін (назовні) червоною глинкою, а смуги між ними замашували глиною і забілювали. В Довжиці проживали численні майстри по виготовленню ткацьких кросеп, гонтів, прялок.

Будували олійні, вітряки. Місцеві цигани займалися ковальством і ворожінням.

У 1945 р. більшість лемків виселено в Україну, решту — на північно-західні землі Польщі. Село припинило своє існування. Кілька родин повернуло з заходу, але поселилися в сусідньому селі Радошиці.

Церква св. Михаїла, збудована у 1840 р., була повністю знищена. В церкві зберігалися ікони Антона і Михайла Богданських. На поблизу цвинтарі збереглося кілька давніх надмогильних хрестів.

6. Карликів

Карликів — село в колишньому Сяніцькому повіті на віддалі 30 км від Сянока, 5 км — від Буківська. Напередодні Другої світової війни тут нараховувалося 460 мешканців-лемків. Джерел про ранню історію села не виявлено. Згідно переказів, це дуже давнє село. А. Фастнахт в кн. «Osadnictwo ziemi Sanockiej...» (1962) подав, що село існувало в 1483 р. і називалося «Карлова» (також АГЗ, VI, с. 1605, 1867). Одним з визначних культурно-освітніх і релігійних діячів у Карликові був

Йосиф Лавровський (1837 – 1865). Його сини Марко і Лука емігрували до Росії, де займали високі посади.

Церкву св. Параскевії побудовано у 1840 році. Влітку 1865 р. перебував тут Сильвестер Сембратович, пізніший галицький митрополит і кардинал. Кілька старовинних книг («Службеник» і «Учительное Евангеліє» Калліста, Константинопільського патріарха) та ікон передано на початку 30-х рр. XV ст. до музею «Лемківщина» в Сяноці.

У міжвоєнному часі тут існувала однокласна двомовна школа, діяла читальня «Просвіти». Душею села був о. О. Малярчук, замордований польською бандою на третій день після Йордані 1946 р., разом з дружиною, донькою і 4-річною внучкою. Також замордовано 30 селян, село спалено. Церкву поляки обікрали, а потім розібрали на будівельний матеріал, понищили всі сади, щоб затерти всі сліди по українцях. Після їх виселення село припинило своє існування.

7. Липовець

Липовець — село в колишньому Сяніцькому повіті, розташоване на віддалі 49 км від Сянока. Кількість населення (лемків) у 1935 р. становила 650 осіб.

За переказами, село засноване у XV ст. переселенцями із Закарпаття. Назва від липового лісу, який ріс на території села. Селяни відробляли щотижневу одноденну панщину з лану.

Після скасування панщини більшість селян, які не мали змоги викупити землю, займалися торгівлею мазі, що її перевозили в Угорщину. Тому сусіди дразнили їх «мазярами». Тяжке економічне становище спричинило в кінці XIX ст. еміграцію частини селян до США і Канади. З Липівця походила мати відомого поета Б. І. Антонича (1909 – 1937) Ольга Волошиневич. В селі часто бував юний поет.

Під час Першої світової війни в околиці села проходили тяжкі бої. Майже половина села була спалена мадярами. Багато селян утікло з російськими військами до Росії, а після війни повернули.

В селі була стара дерев'яна церква 1640 р. св. Миколи. У 1931 р. побудовано нову церкву. В 1929 р. селяни перейшли на православ'я. У міжвоєнному часі в селі була однокласна школа з українською мовою навчання, читальня ім. М. Качковського.

Після Другої світової війни липівчани були виселені в Україну. Село припинило своє існування.

8. Мощанець

Мощанець — село в колишньому Сяніцькому повіті, розташоване на віддалі 30 км від Сянока. У 1935 р. тут проживало 525 лемків.

Назва, очевидно, походить від «мосту» або ж «моцнення» дороги дерев'яними колодами, яких у навколишніх лісах виготовляли багато. Джерела про початки села не виявлені. Безперечно, це давнє село, одне з перших у цій околиці. За народним переказом, ще у 1426 р. руслом Вислоки татари напали на Мощанець і забрали багато молодих людей в ясир (Ю. Тарнович). Перша історична згадка відноситься до 1447 р. (АГЗ, XI, ст. 313), де воно значиться як «Moschcanyecz» (див. З. Штібер. Назви мейсцовосці, 33). А. Фастнахт подає, що 6 серпня 1626 р. староста М. Вольський видав локаційний привілей для села, яке було закладено на волоському праві на лісовій просіці. У XVII ст. під час голоду багато селян подалося на Закарпаття.

Згідно з Йосифінською метрикою 1787 р., в селі на той час проживали родини з прізвищами: Дунда, Федоронь — по 4 родини, Солов'як, Кріль — по три, Чапчара, Русин, Кочан — по 2 та інші. У 1834 р. побудовано церкву Всіх Святих.

У міжвоєнному часі в селі діяла однокласна двомовна школа. Після виселення лемків село було спалене і припинило своє існування.

9. Ожинна

Ожинна — невелике село в колишньому Ясельському повіті. Назва села українського походження від слова «ожина». Це, без сумніву, давнє село у гірській котловині, поруч зі словацьким кордоном. Перша історична згадка відноситься до 1581 року. Згідно з Йосифінською метрикою (поземельний кадастр 1787 р.), в селі на той час проживали родини з прізвищами: Чурило, Ваньча (по 5 родин), Галько (4 родини), Гриб, Гореш, Купч (по 3), а також інші. В 1867 р. в селі побудовано церкву Василя Великого. За даними з початку 1935 р. в селі проживало близько 340 лемків.

У 1945 р. більшість лемків виселено в Україну, останніх шість родин у 1947 р. депортовано на західні землі Польщі. Церкву розібрано у 1953 р. Село було знищене війною і припинило своє існування.

10. Прибишів

Прибишів — село в колишньому Сяніцькому повіті, на віддалі 21 км від Сянока. За даними на початок 1935 р., в селі проживало 465 лемків і одна польська родина, 5 євреїв. Назва, можливо, від слова «прибиш» (пришелець). Перша згадка про село датується 1553 роком (А. Фастнахт).

Згідно з Йосифінською метрикою 1787 р., в селі на той час проживали родини з прізвищами: Гриценко, Юрчак, Осірак, Гаталик (по 2 родини) та інші.

У 1845 р. в селі побудовано церкву св. Параскевії — дочірня с. Карликів. У міжвоєнному часі існувала тут початкова школа з польською мовою навчання.

Після насильного виселення лемків у 1946 р. поляки спалили церкву, остаточно зруйнували селянські господарства, замордували о. Малярчика і його родину (в Карликові), а також селян Івана Москаля, Петра і Андрія Спехів, Андрія Гриценка. Село припинило своє існування.

11. Смеречне

Смеречне — село в колишньому Короснянському повіті на віддалі 30 км від Коросна, близько польсько-словацького кордону. Назва від смерекового лісу. Населення на 1935 рік — 286 лемків. Початки села невідомі. За народним переказом, тут поселилися пастухи з с. Мшани і під смерековим лісом дали початок нового села.

У 1592 р. власником села значився Андрій Мадинський. Згідно Йосифінської метрики 1787 р., в селі були поширені прізвища: Вархолик (5 родин), Гончар і Лицось (по 3 родини), Коцюра, Фиканич, Пихач (по 2 родини) та інші. Тяжкі умови життя змушували селян займатися додатковими заробітками на лісорозробках, сезонних роботах в Угорщині, сприяли еміграції за океан. У 1880 р. тут проживало 158 селян.

Трагічною була для селян Перша світова війна. Австрійці виселили людей в сусідні села, а Смеречне було спалено. Деякі селяни зі страху перед австрійцями подалися в Росію, але згодом повернули. Поступово село відбудовано. У 1935 р. за кошти селян збудовано школу.

Важкими були роки німецької окупації. 20 вересня 1944 р. почалася велика битва за Дукельський перевал, яка змела з лиця землі село Смеречне. Люди рятувалися втечею до лісу, біля 30 селян були вбиті і поранені. Згодом більше 26 родин виселено в Україну, а 10 — депортовано на західно-польські землі. Село припинило своє існування.

12. Сторожі Великі

Сторожі Великі — село в колишньому Сяніцькому повіті у віддалі 5 км від Сянока. У 1935 р. в селі проживало 511 лемків. Своїми початками село сягає давніх княжих часів. Перші його мешканці виконували службу сторожів при княжій фортеці у Сяноці. Звідси пішла назва села. Згідно з грамотою від 20 березня 1559 р., сяніцький староста М. Тарло затвердив давнішу дотацію для церкви в Сторожах Великих і признав приходський ґрунт. З цього видно, що церква в селі існувала ще до того часу. Другу церкву пророка Іллі побудовано у 1661 р.

У міжвоєнному часі в селі існувала початкова школа. Після Другої світової війни лемків виселено в Україну, а село було спалене і припинило своє існування.

13. Сторожі Малі

Сторожі Малі — присілок села Сторожі Великі поблизу м. Сянока. Це село давнє, сягає княжих часів. Назва походить від того, що перші мешканці села виконували службу сторожів у княжій фортеці — Сяноці.

Польський дослідник А. Фастнахт відносить Сторожі Малі до групи сіл, розташованих вздовж долини Сяну, які засновані до 1340 р. на руському праві. Дослідник З. Штібер ствердив, що всі імена мешканців села у XV ст. були руськими. Перша історична згадка про село відноситься до 1429 р. (АГЗ, XI, 304). У 1443 р. село було власністю Ю. Матіяшовича з Гумніськ. Згідно з матеріалами Йосифінської Метрики 1787 р. в селі на той час проживали родини з прізвищами: Вагалик, Тарнавчик, Явор, Шуфрин, Гарайда, Дичко та інші.

У міжвоєнному часі тут існувала початкова двомовна школа. За даними на 1935 р. в селі проживали 404 українці та 6 поляків (Шематизм Лемківщини, Львів, 1936).

Після виселення лемків село припинило своє існування.

«ЛЕМКІВСЬКА ВАТРА» В УКРАЇНІ

Дні 10 і 11 червня ц. р. виявилися насправді гарячими. Природа щедрою рукою дарувала сонячне тепло. А тут ще «Ватра» у Гутиську Бережанського району на Тернопільщині. Це вже другий лемківський фестиваль у цьому невеликому, захищеному серед лісистих вершин, селі, де поселилися вихідці з сіл Вілька та Балутянка на Лемківщині.

О 12-й годині на ватряному полі відбулося посвячення пам'яткового «Хреста репатріованих». Наближається урочиста хвилина відкриття свята. Звучить віршоване вітання «Дзвонять дзвони, скликають на свято в Гутиську...» На сцену підіймаються керівники районної адміністрації та гості, серед яких єпископ Теоктист, о. Анатолій Дуда, керівник Музею лемківської культури в Польщі (с. Зиндранова) Федір Гоч, гості з Києва — місцева уроженка, заслужений діяч культури Ольга Бенч, Олександр Шокало, голови товариства «Лемківщина» Володимир Ропецький (Львів), Олександр Венгринович (Тернопіль), С. Криницький (Івано-Франківськ), голова Фундації дослідження Лемківщини у Львові Ярослав Швягла та інші.

З подячним словом виступив голова Тернопільського обласного товариства «Лемківщина» О. Венгринович. Він висловив щире вдячність всім, хто допомагав в організації свята, зокрема спонсорам, як також усім, хто приїхав на цьогорічну «Ватру». Про велике історичне значення свята розповів відомий учений Іван Синишин.

Відкрив «Лемківську Ватру» голова сільської ради в Гутиську Михайло Березицький. Прозвучав державний гімн України, піднято державний прапор.

З вітальним словом (лемківською говіркою) виступили бережанський єпископ Теоктист та митрат о. А. Дуда. Після віршованих поздоровлень, запалення вогнища «Ватри» Михайлом Михайлишином з Гутиська, колектив «Лемківська студенька» (Борислав) проспівав лемківський гімн «Гори наші, Карпати» та пісню «Полетів бим на край світа». Задушевно продекламувала вірші-вітання Стефа Мотовиляк з Ванівки, а художній колектив с. Гутисько потішив присутніх кількома народними піснями. На гарному рівні виступив художній колектив

Відкриття «лемківської Ватри» в Гутиську. Фото І. Опалака.

«Ходорів», порадував сімейний дует Шпіндів з Волочиська.

У небесну височінь несеться дзвінка пісня і музика «Надністриянки», колективу «Розмай» з Ходорова, «Бескидів» з Підгороднього Тернопільського району, самодіяльного оркестру В. Вітрука, чоловічого квартету з Надвірної, жіночого вокального ансамблю «Відгомін Бескидів» з Долини, «Яворини» з Монастирицьк, народного духового оркестру з м. Самбора, квартету Р. Бойчука, капели «Лемки» з Івано-

Франківська, дуету «Анничка» з Тереховлі, «Розмарії» з Лопушної, художнього колективу з Ягольниці, солістів «Мережки» з Калуша, «Вертепу» з Тернополя та інших.

Надалі продовжувалися молодіжні ігри, музика, забави до пізньої ночі.

Другий день «Ватри» — неділя. Свято розпочалося спільною урочистою відправою православних і греко-католицьких церковнослужителів. Серед них єпископ Теоктист, о. митрат А. Дуда, ще кількох священиків. Це був прекрасний приклад єднання двох конфесій. От, якби так поступали всі пастирі християнських церков.

Після відправи свято пісні, музики і танцю продовжували і вчорашні колективи, і також нові. Виступила «Лемковина» зі Львова, кілька лемківських пісень виконала народна артистка України Марія Байко і тепло поздоровила всіх присутніх. І хоч небо подарувало нам занадто гаряче сонце, всі «витримали екзамен» до кінця свята.

«Лемківська Ватра» у Гутиську принесла багато радості місцевим лемкам, як також їх країнам з різних областей України та із-за кордону.

Іван Красовський

*Виступ «Лемківської Ватри» в Гутиську.
Фото І. Опалака*

Володимир Барна

КРЕВНЕ

Вже скільки літ,
 Рідненька матусю Лемківщино,
 Осиротілою вдовою вікуєш
 На прашурній землі між гір,
 І бродиш, никаєш помежи хиж,
 Розорених і спалених гніздечок,
 Помежи спаплюжених церков,
 Сплюндрованих цментарів,
 Іржавих розіп'ятих крижів!..

Чорніша чорної землі, як перст!
 А горе жертвним німбом зайнялось
 Над твоїм спечаленим чолом,
 Журба застигла у сльозі,
 Душа змордована не квилить,
 Лиш пам'ять не застигла, а горить,
 І гори возвели тебе у лик святих,
 Великомученице Лемківщино!

А ти усе несеш свій криж,
 Щодень виходиш на найвищу з гір,
 І смотриш через чуб Бескидів туди,
 Куди повезли кривненьких твоїх,

І просим у небес і в Бога:
 — Діточки і онуки! Чуйте!
 Допокиль я іще жива,
 Допокиль пісня не зніміла,

То хоч на день, на два, на три...
 Вертайтеся назад, рідненькі!

Роман Вархол

* * *

Давніх лемків побачити хочу,
 Що з волоських пістолів стріляють у ціль.
 Як пташа, моє серце тріпоче,
 Наче свічка, палає перо у руці.
 Давніх лемків побачити хочу...

Вони там, угорі, на Церговій,
 Біля сивого велетня тиса
 Перелистують збійницьку повість
 І чагують на пана й купецького лиса.
 Вони там, угорі, на Церговій...

А в долині — село, де настоює місяць
 Журавлину журу чи не в кожному вікні,
 Бо немає для газди місця
 На коханій землі наяву і вві сні.
 А в долині — село, де настоює місяць...

Давніх лемків побачити хочу...

Василь Хомик

ЛЕМКІВЩИНИ

Лемківщино моя, Лемківщино,
Дивна ружо на схилах Бескидів,
Ти — мій рай, найдорожчеє віно
Нездоланих батьків і прадідів.

Де збійники боролись за волю
Під грозою гартованих років,
Ти дала мені пісню і долю
В світ омріяний зоряних кроків.

Ти мене підіймала й учила
Шанувати бесіду народу,
Його славу мпцулу й могили
Та боротись за щастя й свободу.

Я тобою живу, Лемківщино,
В праці, в пісні, в барвистому слові
І у серці, як матір єдину,
Понесу тебе в чарах любові.

Свято вірю: настане година
І засяє нам сонце свободи,
Ти воскреснеш, моя Лемківщино,
В дружніім колі слов'янських народів!

13. 03. 2000

Іван Красовський

АНДРІЙ САВКА
(Історична кіноповість)

I.

ТОБІ, РІДНА ЗЕМЛЕ, СЕРЦЕ ВІДДАЮ...

Золота карпатська осінь. Ніжними жовто-бронзовими кольорами грає у променях заходячого сонця листва буків, дубів, грабів. І лише смереки та ялиці зберігають зелене вбрання. Вершини гір ніби підтримують неосяжний небозвід.

Вечоріє. Серед поляни стоять поруч два дуби-велетні. Тихо шуршить потічок, шелестить листя. Здається, з глибини землі виривається таємничий голос: «Сотні років сторожать оці велетні спокій Карпат. Жодні стихійні лиха не зуміли перемогти силу, що захована в них. Навіть грізні блискавки обходять старожилів. Дуби на протязі кількох століть були свідками багатьох подій, що їх зберігають в глибокій таємниці. І лише деколи, як повіє легкий вітерець, шепочуть між собою, згадуючи давнє минуле. Вслухайтесь, уважно вслухайтесь у розмову могутніх дубів. І ви почуете розповідь про славних синів Карпат — збійників, про їхнього безстрашного ватажка Андрія Савку...»

* * *

1619 рік. Ранковий туман пронизали перші промені сонця. По стовбурі дерева поважно походжає дятел, в дуплі промайнула головка білочки, різноголосим хором защебетали пташки. Ліс проспунвся.

Високо в горах приютилося невелике лемківське село Стебник. Довгі дерев'яні хижі, покриті соломою, рівними рядами вистроїлись попри річку і сільську дорогу. Чути ревіння худоби, кудсудакання курей, спів півнів.

Селянська хата. У снігах ступа для товчення зерна, жорна, далі бочка на капусту. В хаті велика курна піч, що займає чверть частину кімнати. На припічку кілька баняків. Тут горить вогонь, над ним у котлі, підвішеному на ланцюгу, гріється вода. Вздовж печі груба лава

— запічок, на якій стоїть коновка з холодною водою, горнятко. Хата чорна від диму. Зліва мале віконце — виріз на ширину одного протісся.

На стіні, навпроти вхідних дверей, дві почорнілі ікони, по-під стелею балки, звані «гряди», на них уложені поліна, дерев'яні нецки — коритця. При стінах зліва і навпроти входу нерухомі лави на пеньках. Навпроти печі дощане ліжко, застелене плахтою.

На ліжку, під покривалом з домашнього сукна лежить гарна, але виснажена тяжкою працею і хворобою жінка, років тридцяти. Хвора стогне, в очах сльози. Зліва від ліжка дерев'яний стіл, перед ним коротка лавка — столець. На лаві дерев'яне коритце.

По хаті вештається бабуся. Горнятком набирає з котла воду та наливає її до коритця. З коновки доливає холодно, пробує пальцем, ще доливає. Жінка на ліжку стогне голосніше.

— Йой, та це стогний, зараз вишитко буде добрі...

Несамовитий крик жінки, а згодом тонкий плач немовляти. Бабуся кличе через віконце:

— Василю, Василю, под по гев...

Входить господар, заклопотаний, печесаний. Йому десь під сорок років.

— Шитко добрі?

— Посмотр ся лем якого легіня маш. Скоро ті чуба вискубе.

Господар цілує жінку, хоче наблизити уста до немовляти, але бабуся його відпихає.

— Ні, ні, не мож. Воно таке піжне, а твої вусища го поколют.

Жінка усміхається крізь сльози.

У хаті Василя Савки хрестини. На столі, застеленому білим льняним обрусом, пляшка з горілкою, хліб, в мисці сир, у другій — вареники. За столом два куми, один старший, вже сивий, з довгим волоссям, в сорочці з домашнього полотна, сукняному сердаку, білих холошнях. Молодший в сорочці без сердака. Дві куми у спідницях-фарбанках, білих льняних сорочках з вузьким стібнуванням на рукавах і навколо шиї, поверх кожушки. На головах білі хустки. Господиня сидить разом з гостями у святковій білій сорочці. Господар припрошує гостей до горілки і закуски. П'ють по черзі з одного келиха.

— Дай Боже здоров'я!

— Дай Боже і вам, газдо і вашому синові Андрію. Нехай росте великий, міцний і дочекався ліпшої долі, як наша...

Куми співають:

Ани тото хресня
Веселе не буде,
Як му хресна мати
Сьвівати не буде.

Засьпівай сой файні
І ти, хресний отче,
Бо твоє хреснятко
Слухати тя хоче...

Старший кум стає, бере дерев'яну миску з полиці, урочисто проголошує:

— Чесний дав Господ нашому газді дитя, окстили зме го, як то наш звичай каже. Лем ся поздрійте, яке оно голеньке і вбоге прийшло на тот сьвіт. А тому будте ласкаві дашто зложити на него, як хто може: по дукаті ци по два.

Всі по черзі кладуть у миску монети.

Кум запрошує газду, щоб підставив капелюха і зсипує гроші в капелюх.

— То на щастя Андрія...

— Бог вам заплаг.

Кума наливає і п'є до господині:

— Кумо, Боже дай здоровля...

Співають:

Ой напиймесь, кумо,
Ой напиймесь обі,
Ой бо нам там не дадут,
Ой палонечки в гробі.

Ой кумо моя, кумо,
Ой кумо моя добра,
Ой не будеш ти мала
Ой такой куми, як я.

* * *

1626 рік. Гірською стежкою в сторону села Зборова спускається Василь Савка, який помітно постарів. Поруч, з клупочком в руці, хлопець семи років — його син Андрій. З-за повороту, назустріч, з'явився старший віком селянин.

- Слава Йсу.
- Слава навіки. А де мандруєш з хлопцям?
- Ние што дома робити. Глони Бог забрав Параску. Чув єм, же в Зборові дяка треба, та в пана бим може дашто заробив, а хлопчисько буде пасти панські вівці, а дома го буду вчити дяківства...
- Добрі єс зробив, Василю. Дай ті Бог здоровля і довгих років. А ци чув єс, што ся робит за нашима горами на тамтім польськїм боці?
- А што таке?
- Там збійники страшні панів б'ют.
- А што они за єдні збійники? — з цікавістю втрутився хлопчина.
- То такі одважні легіші, што збираються в лісах, а оттамталь гуртом нападают на панів, а забране в них зерно, худобу, гроши оддают бідшим газдам.
- А як я виросту, теж піду до збійників...
- Цить, синочку, а то па біду дахто почує. За такі слова пани по головіці не поглядят.

* * *

На полонині стадо овець. Весело перегукуються пастухи-підлітки.

- Андрию, Андрию, под гев, бо вовк вівцю вкрав!
- Покаль приду, то ти му всип соли на хвіст...
- Та под лем, даме ті ворону на вечер'ю...

Збігається гурток дівчор.

- Засьпівай нам, Андрию.
- Заспівує. Інші підтягають.

Як я сой засьпівам

Трьома голосами,

Єден піде гором, єден піде гором,

А два долинами...

Дитячий гамір, танок.

1638 рік. Лан панської пшениці. Жнуть її селянки-кріпачки. Поблизу заплакало немовля, загорнене в плахті, підвішений на чотирьох поставлених попарно і вбитих у землю, дрючках. Молода мати поспішає до дитини.

До жінки мчить на коні панський гайдук з нагайкою в руці.

- Пряскєв! Ти працювати прийшла, а не бахур'я забавляти!
- Замахнувся нагайкою.

Інші жінки миттю заступили молоду матір.

- Не смій, чуєш! Попробував би ти, бузовіре, народити і виховати дитя та ще панську пшеницю від зорі до зорі жати... Не смій!

Рука з нагайкою застигла на півдорозі.

З уст гайдука вирвалося якесь прокляття, він сердито вдарив коня і віддалився.

Оподаль на лані косить Василь Савка з Андрієм. Батько вже зовсім сивий, з глибокими зморщками на лиці, згорблений, перевтомлений. Андрій високий, гарний парубок, веселий. Косить легко.

— Йой, синочку...

Батько зблід, опутив косу, присів.

— Што з вами, няню?

— Болит... води.

Вхопився рукою за груди. Андрій не вспів допомогти батькові. Перед ним, немов з-під землі, виросла постаць сердитого панського наглядача — гайдука, який нервово зушпив коня.

— А це що знову? Негідники, дармоїди, ліниві русинські прибулди. Вас пан хлібом кормить, а ви вилежуєтесь...!

Нагайка зі свистом впала на старого. З його голови потекла струйка крові:

— Што ви робите, няню хворі...

— Ще мене вчити будеш, щєня!

І знову нагайка свиснула та боляче оперезала спину Андрія. Василь спробував підвестися, але безсило упав на землю.

— Няню, дорогі няню...

Батько не відповів. Він уже не жив.

Гайдук сплюнув з пересердя:

— Нічого йому не сталося. Вдає, старий дармоїд.

Навіть не зчувся панський посіпака, як Андрій, гнаний раптовою сліпою злобою, немов дикий кіт, накинувся на нього і вони обидва попадали на землю. Руки гайдука схопили обличчя Андрія, з-під підгтів з'явилася кров. Андрій обома руками, мовби клешнями, стискував горло противника, очі якого налилися кров'ю. Нараз руки гайдука безладно впали на землю. І лише коли Андрій зрозумів, що противник мертвий, розклевив пальці. Перед ним лежали два небіжчики.

Надбігли перелякані жінки.

— Йой, та што-с наробив, Андрию!

— Там му дорога, проклятому...

— Втікай, Андрию, в гори до збійників. Бо як тя зімают, то на паль

посадят...

Андрій глянув на жінок, потім на труп батька.

— Прощайте, няню. Най вам земля буде легка. Я ся ищи даколи верну і побесідую сой з панамі.

Подався в сторону лісу.

Безладна біготня панських слуг, гайдуків. Чути різні голоси, якісь накази. Посеред двору поміщик, біля нього група гайдуків на конях.

— Що ? Досі не піймали?!

— Мов крізь землю провалився...

* * *

Ніч. Контури дерев'яного панського палацу. З боку коношні з'являється Андрій. Ступає обережно, зупиняється. Повільно витягує з-за пазухи кремінь, кресало та жмут прядива. Оглянувся. Навколо тихо. Пробігла собака, але не звернула уваги на Андрія. Посипалися іскри, спалахнуло прядиво. Андрій біжить з горючим жмутом під стріху коношні, потім палацу. До неба знялися вогняні язика.

— То за вас, няню...

Завили собаки. В палаці, охопленому вогнем, зчинився галас. Огорнений темним покривалом почі, Андрій відділяється в сторону гір.

За ним палахкотить небо.

* * *

На лісовій поляні розташувався збійницький табір. Буди з чатинія оберігає вартовий, тримаючи наготові кріса. Світає. Чути тупіт людських ніг.

Вартовий підбіг до найближчої буди.

— Отамане, отамане...

— Што ся там стало?

З буди вийшов мужчина тридцяти років, високий, з чорними вусами. Вдягнений у білі холошні, широкий пояс, за яким застромлено пістоля, в сорочці з домашнього полотна.

— Хтось наближається. Чуєш?

— Напевно наші хлопці Сидір Дудка та Іван Сидорчак.

— Їх троє...

Крізь зарослі показалися два збійники, а з ними високий, перевтомлений далекою дорогою, кремезний парубок.

— Каже, що хоче обов'язково видіти отамана збійників.

Отаман допитливо споглянув на гостя, але нічого підозріливого не помітив.

— Откаль ес і як ся називаш?

— Зо Стебника. Андрій Савка. А ти отаман?

— Так. Мене звать Василь Баюс. Я з Ліщин коло Горлиц.

Їх обступила громада збійників.

— А што ти хочеш нам повісти?

— Гайдук пана Зборовського забив мого неня. Я по заслуді йому віддав. Але то замало. Хочу стати збійником і помститися за няня, за вшитких наших русинів, які так тяжко терплят од ваших польських, наших угорських панів та їх слуг...

Після короткої надуми відізався Баюс:

— Чуєте, хлопці! Андрій проситься до нас. Я виджу, же він хлопец одважний, рішучий, але сам не можу вирішити справу. Што ви повісте на то?

Заговорив хтось із збійників:

— Я знав його няня. Барз статечний був газда. Няй му земля буде пером...

— Приняти Андрія... — почувлося кілька голосів.

— Тихше. Повіч, Андрію, а што там горіло цілу ніч в ваших сторонах?

— Палац пана Зборовського...

— Може ти підпалив?!

— То я таку свічку засьвітив няньови на похорон...

Здивовані збійники задоволено посміхалися в сторону Андрія. Отаман зрозумів, що вся компанія на боці Савки і був цим явно задоволений.

— Молодець ти, Андрію. Ми всі щиро поздоровляємо тебе як нашого побратима. Віримо, що оправдаєш наше довір'я, надії наших нянів, братів, сестер. А тепер вип'ємо за твоє здоровля. Такий вже наш звичай...

Хтось подає пляшку, келишок.

— Дай Боже здоровля!

— Дай Боже...

Випиває отаман, Андрій, далі інші.

— А тепер засьпіваме.

Співають спочатку тихо, а потім щораз голосніше:

Як єм ишов з Перечина додому

Перешла мі чорна кура дорогу,

Іді, іді, чорна кура додому,

Не заваджай, не заваджай по дорозі нікому.

*Як єм шов з Перечина до Хусту,
Нашов я сой вишиваную хусту.
Ой чи мила, чи не мила ю шила
Лем би она, лем би она вишиваная была...*

Картина міняється. На поляні відпочивають після походу збійники. Одні лежать на чатинні, інші чистять зброю, ладять одяг. Кількох пораяється біля великого котла, під яким палахкотить вогонь. Підійшов отаман Василь Баюс, усміхнений, задоволений. Гамір затихає, дехто підходить ближче до ватажка.

— Хлопці, я дуже радий зі вчорашньої вдалої виправи на пана Баницького. Сміливі дії Андрія Савки, добре обдуманий ним напад завершився нашою перемогою і дав багату здобич. Селяни тільки про те і говорять, що про Савку. Зараз Андрій проситься на виправу до зборівського пана. Але ще не час. Нам потрібно завітати в села, де пани найбільше допекли нашим людям. Вся Карпатська Русь повинна запалати вогнями від панських палаців. Селяни надіються на нас і радо нам допомагають у боротьбі...

Одна за одною змінюються картини

Горять поміщицькі палаци, проходить жорстока боротьба між збійниками і панськими гайдуками. Серед згарищ, диму з'являється постать Андрія Савки в повному бойовому дусі, грізного, рішучого:

— Спалахнула вся Карпатська земля. У боротьбі з гнобителями нам помагають селяни. Недалекий той час, коли Карпати стануть вільні від тиранів. Горять фільварки в Ропі, Фльоринці, Жегестові, Вапенному, Бліхнарці та інших селах обох схилів Карпат. Від Сяну до Підбескиддя і зокрема в околицях Дуклі, Коросна, Риманова, Сянока народ горнеться до збійницьких дружин. Наші серця належать тобі, рідна земле. Ми ціною життя здобудем тобі волю...

* * *

Вузкими гірськими стежками, через карпатський перевал пробираються збійники, на чолі з Василем Баюсом і Андрієм Савкою. Вже у даліні видніє село і поміщицький палац.

— Палац поміщика Зборовського вже недалеко. Нам саме тут потрібно відпочити до ночі...

Спальня поміщика. На стінах картини, в куті велика шафа. Нарядне ліжко. Хоч пізня ніч, поміщикові не спиться. Підняв голову, боязко розглядається, засуває обережно руку під подушку, де схований мішок

з грішми. Порухав ним, задзвеніли монети. Гнаний страхом, швидко накриває мішок подушкою. Задрімав.

Йому спиться: мішок з грішми палає червоним полум'ям і віддаляється від нього. Поміщик намагається схопити мішок, але полум'я боляче обікає йому руки. Нараз мішок зникає і в полум'ї вирісовується грізна постать. Поміщик упізнав Савку.

— Рятуйте! — закричав і пробудився.

Схопився з ліжка, витер піт з обличчя, перехрестився.

— Слава Всемогутньому Богові, що був лише сон...

Гавкіт собак. З подвір'я почувлися чужі голоси. Лице поміщика перекинулось з переляку.

— Матко Найсьвентша, невже розбійники!

Засвітив свічку, вихопив з-під подушки мішок та пригорнув його до волохатих грудей, що були видні під розстебнутою довгою білою сорочкою. Переляканий вибіг в темні сіни. Нараз відкриваються двері, зі двору появляється Андрій Савка з пістолетом і смолоскипом. Поміщик затремтів. Мішок і свічка випали з його рук. Роздається дзвенькіт металу. Зборовський пізнає Савку.

— Бери гроші, але не вбивай, Андрію...

Надбігають збійники, з шаблями пакидаються на поміщика. Савка зупиняє їх.

— Заберіть гроші та роздайте їх селянам. З паном я сам розправлюся...

* * *

Літо. Околиці гірського села. Чепурні, мальовничі довгі хати, садки. Вулицею і стежками носішають парубки, дівчата, сільська дівтора.

— На собітку! На собітку!

Вечоріє. Під горбом, оподаль від села високий стос сухого ялівцю. Навкруги вештаються парубки, дівчата. На собітку прибув гурт збійників зі Савкою.

— Добрий вечір вам.

— Доброго здоров'я, шановні гості.

Старий вже газда від кресала запалює жмут прядива і передає Савці. Савка запалює стос ялівцю, проголошуючи:

— Гори, собітко, до самого неба. Розсипай іскри щастя по всьому білому світі, розсивай радість у серцях всіх людей на землі. Співайте, діти Карпат, веселися, Верховино...

Спалахує вогнище. Хлопці співають:

*Прийшли дівки на собітку,
Спекли собі сліпу кітку,
Не солону, не мащену,
Лем попелом присиплену.
І попелу дос не мали,
Лем у хлопців позичали.
Покля хлопці ся сходили,
Дівки кітку розхопили.*

Заспівують дівчата:

*Зелена липка горіла,
Під ньом дівчина сиділа.
Іскорки на ню падали,
Паробци за ньом плакали.
Ой ви паробци не плачте,
Зелену липку загасте.
Паробци липку гасили
В решетах воду носили...*

Сміх, жарти. Парубки та збійники скачуть через вогнище. Під музику скрипки танцюють навколо собітки збійницький танець — «обертан».

* * *

1646 рік. Весна. Просторий луг, засіяний морем різнокольорових квітів. Гарна дівчина років вісімнадцяти, усміхнена, збирає квіти, спітає з них віночок, стиха наспівує:

*Ой ходила по гайку зеленім
Та її збирала барвіночок
На віночок зелений...*

Несподівано, мов шуліка, на дівчину накинувся молодий панич.

— Не вирнешся, красуне...
— Ой, помилуйте, пустіть!

Останнім зусиллям дівчина звільняє руки, її нігті впираються в лице панича, який дико заверещав. Два гайдуки схопили і поволокли дівчину в сторону панського двору.

Посеред зали великий дерев'яний стіл, на якому стоїть рози'яття. За столом сидить у чорній мантії товстий місцевий поміщик Войцеховський. Поруч ксьондз у чорній реверенді та хрестом на шні. За ними трое присяжних. Напроти стоїть заплакана дівчина у білій з надривами сорочці. Її стережуть два гайдуки, озброєні списами. Позаду група селян, що мовчки втирають сльози.

Поважно підіймається ксьондз. Читає:

— В ім'я всемогутнього Бога і милостивого короля Речі Посполитої, суд присяжних, опитавши скривдженого папича Яся Войцеховського, свідків та підсудну Олену, дочку Марка, підданого слуги короля пана Войцеховського господаря і власника Велислави, встановив, що підсудня є чарівницею і перебуває у союзі з нечистою пекольною силою. В цьому вона зізналася на попередньому допиті, хоч у судовому засіданні пробувала заперечити зв'язки з дияволом. Своїми чарами намагалася обилутати сина католицької церкви папича Яся, заманути його в ліс і віддати розбійникам — ворогам короля і костела. Вина підсудної повністю доведена поясненням довірених очевидців та потерпілого.

Керуючись існуючим правом, а також декретом апостольської столиці про посилення боротьби з відступниками, еретиками, відьмами та практикою церковної інквізиції, суд присяжних ухвалив: підсудно Олену, дочку Марка, як чарівницю — прилюдно спалити...

Сторожа виводить засуджену. Її супроводжують понурі погляди селян. Серед них промелькнуло лице збійника Сидора Дудки.

Оленку впихають у підвал. Закривають важкі двері, скрипить залізний засув. Біля дверей залишаються два озброєні гайдуки.

* * *

Місячна ніч. Крутими гірськими стежками обережно спускаються збійники та зникають у лісовій гущавині.

Село Велислава. Біля брами поміщицького палацу вартові з кісами. Навкруги тишина і вартові присіли відпочити. Зненацька з'являються збійники. Вартові не встигають навіть оборонятися. Біля пов'язаних охоронців залишаються два збійники, всі інші проходять у подвір'я панського двору.

Світлиця. Поміщик почув підозрілий шум на подвір'ї. Переляканий, чогось шукає на ліжку, в шафі. Швидко здіймає рушницю, яка висіла над ліжком.

Відкриваються двері. До світлиці вбігає Андрій Савка і кілька збійників. Поміщик стріляє, але явно хибить. Падає від пострілу Баюса.

Боротьба між збійниками і панською челяддю зав'язалася на подвір'ї. Перемагають збійники, челядь безладно розбігається. Кілька збійників відкривають двері до підвалу, заходять туди зі смолоскинами.

У сирому підвалі на мокрій соломі лежить, мов пезжива, Оленка.

— Оленко, Оленко...

Раптово піднялася, витягнула руки для оборони.

— Геть звідси! Не руште...

— Не лякайся. Ми прийшли визволити тебе. — Відкрила очі, туманним поглядом обвела присутніх. Сили знову опустили її.

Збійники виносять дівчину. Свіже повітря швидко пробуджує Оленку. Аж тепер почала розуміти, що саме сталося.

— Пани знову спіймають мене і сплять...

— Не бійся. Я завезу тебе в безпечне місце, біля Свидника над Опдавою. Там живе бездітна сестра мого няня і прийме тебе за дочку.

Збійники підводять осідланих панських коней.

— Зараз переодягнися, Оленко. Поїде з нами ще Янош. Через три дні повернемося. А ви, хлопці, очікуйте нас у Бабинім Ярі. Ще перекажіть старому Маркові, що його дочка жива і знаходиться поза небезпекою...

У напрямку Карпатського перевалу віддалилися три вершники.

— До побачення..

«До побачення» — прокотилася луна верховиною.

* * *

Ранок. За перевалом трійка сповільнює хід. Савка поруч з Оленкою, говорять.

— Ось ми вже на угорській стороні. Тут не маєш чого боятися...

— Може відпочинемо, — втрутився Янош.

Пісідали, пустили копей настись.

Янош піднявся:

— Пошукаю свіжої води...

Савка деяку мить мовчки вдивляється в лице Оленки. Вона опустила очі.

— Яка я вдячна вам, що визволили мене.

— А я вдячний Богу, що таке сталося. Інакше я ніколи, мабуть, не знайшов би тебе.

Він ще ближче присунувся до дівчини, ніжно обняв її і їх уста застигли в довгому, гарячому поцілунку.

Осінь. На узліссі, на перекиненому бурєю дереві, сидять Василь Баюс і Андрій Савка.

— Знаєш, Андрію, мені дуже шкода, що ти зібрався покинути нас. Я так покладався на тебе...

— Я не довго засиджусь на газдівстві. Так мені говорить моє серце. Хіба я створений для бабиної спідниці? Але треба щось і на господарстві

зарадити. Земля вимагає дужих рук, які надійно держали би чепіги від плуга. Та і Оленка увесь час переказує, абим прийшов...

— Натворив якийсь нечистий оцих баб... Немає від них життя. Але що ж поробиш, як доля наділила вас такою міцною любов'ю. Що ж, нехай буде так...

— Дякую, Василю. Буду чекати вістки від тебе. Як лише буде треба, я відразу повернуся до вас.

— Дай вам, Боже, щастя...

На лісовій полянці, між будами збійників, великий стіл. Верхня його частина з кругляка повздвож колотого на дві половини. Такої ж техніки лавки навкруги стола. За столом сидять збійники. Жартують. Баюс підіймається, в руках келих і фляшка:

— Слухайте мене, громадо! Сьогодні прощаємося з нашим задушевним побратимом, який приніс нам славу своєю хоробрістю, відвагою. І був би хлопець залишився з нами, став би напевно отаманом. Але його гарячим серцем заволоділа інша особа з чорними очима. Нічого не порадимо. А тому відпускаємо нашого Андрія в добру путь, з надією, що він незабаром повернеться до нас. Щастя тобі Боже, Андрію!

Випиває разом з Андрієм.

— Ану затягніть, браття, якусь пісню товаришеві на дорогу!

*Юж сонечко зашло за високу гору
Засьвітив місячок до нашого двору.
Засьвіт мі місячку на узку дражечку,
Піду одвідати свою фраїрочку.*

*Бо она так думат, же єй не лобую,
А я на м'ясиці взяти єй рихтую.
Вершком, мила, вершком, а я піду крайом,
Там ми ся зийдеме під зеленим гайом.*

* * *

Зима. Село над р. Опдавою. Хата бездітних родичів Андрія Савки — Парашуків Ганни і Онуфрія. Тут живе Оленка, немов їх рідна донька. В хаті чисто, обстановка скромна. Неділя. Господарі у святковому одязі, видно чекають гостей.

Чути стук до дверей. Господар підвівся. Говорить вдавнено серйозним голосом:

— Хто там ся товче і не дає людям відпочити?

— То ми, подорожні...

Господар відкриває. Входять два поважні газди в чуганях з палицями.

- Дай Боже добрий день.
- Дай, Боже, і вам. Сідайте і будьте гістьми.
- Не будемо сідати, покаль не розновіме, пошто зме ту прийшли...

Наш молодий князь пішов на лови, але зловив лем думку пусту. А тотя думка гварит, чом він пари не мат, а самотній на світі. Ту наш князь гвидів красну дівицю як зірицю, пригідну собі на помічницю. Скорив жеби ей зловити і до серця притулити.

Але красна дівиця ляклива, як куниця, з очи му щезла і жаль в серцю залишила. Тепер наш князь молодий сумує, за красним дівицьом банує. Ми, його слуги, слідили, ходили, красну дівицю глядали. І за помочом Бога пришли зме до вашого порога. Низько ся кланяме (клапаяються) і просиме: дайте красну дівочку вашу Оленочку князю молодому Андрійови за помічницю, вірну подругу і за жену любу.

— Дякуєме за чест. Але жеби було легше о такій важній справі радити, то треба горло промочити.

Господар ставить пляшку з горілкою на стіл, сват витягає другу пляшку з рукава чугані. Господиня ставить закуску: хліб, сир, бриндзю.

- Но то як, стара, чи приймемо Андрія за зятя?
- Та він добрий паробок, але наперед треба ся Оленки звідати.

Господиня приводить з комори дівчину.

Господар зашитує:

- Оленцю, чи підеш за Андрія?
- Та піду..., бо він мі ся подабат...

Оленка повертає в комору і приносить звідти хліб і сіль на білому рушникові та подає сватам. Вопи приймають і по черзі цілують та ставлять на стіл. Починається гостина.

Через три тижні у ту ж хату сходиться молодь. На столі барвінок, квіти, стрічки. Починається плетіння вінка молодій.

Всі співають:

*Встала Оленка рано,
Ще раніше як свитало.
Почала журити
Же ніт з чого вінця вити.
Прийшов до неї Андрієчко,
Не журися Оленочко,
Мам я дукат червеній,
Куплю вінец зелений...*

Плетуть два вінки для дружок. До вінків прив'язують різнокольорові стрічки. Листочки барвінку, що залишилися, діти приліплюють до шибок вікон.

Оленка приготує букет для молодого. Це квіти з довгою білою стрічкою, яка звисає двома кінцями. Дружки роблять букети для дружбів. Потім всі разом приготувають весільну «ріщку» — деревце, прикрашене квітами, стрічками. Ним прикрасять весільний коровай, що його січуть свашки.

У неділю, перед весіллям молода з двома дружками, у вінках, ходять просити на весілля. Заходять у хату, кланяються:

— Дорога родино! Просят вас отец, просит вас матір і я вас прошу, жебисте нами не погорділи і на наше весілля загостили.

Господарі відклапоються.

— Красні дякуєме, на весілля придеме...

* * *

Підготовка до весілля. Оленка вже вдосвіта порається в хаті, дає розпорядження дружкам:

— Ви кличте свашок і сусідів, а я піду по музикантів.

Домашні куховарки ставлять на стіл холодну закуску, хліб та горілку. Входять два музиканти — скрипалі, здоровкаються, сідають у куток і починають грати «марша». Входить Оленка, гості, дружки, свашки. Господарі запрошують за стіл, свашки співають:

*Дайте, же нам, дайте
По штири келішки,
Будеме сьпівати,
Каждя на перебіжки.*

Дружки вдягають молоду: розчесують волосся, надівають вінок та відводять молоду до комори. В сінях стоїть господар весілля — доматор, очікуючи гостей з молодим.

Підходять гості, староста весілля з дерев'яною палицею-жезлом тричі стукає до дверей. Гості (прибулі) співають (мужчини):

*А моя миленька
Велика циганка,
Казала мі прити
Сама двері замкла.*

Жінки співають:

*Пусте, же нас пусте,
Хоц лем на челюсти,
Як ся загієме,
То од вас підеме.*

Староста молодого повторює стукання.

Доматор кричить із сіней:

— Ми вас не пустиме, бо вас не знаме. Може ви які розбійники або злодії...

Під двері підходить староста.

— Ми, щоправда, люди мандрівні і галасливі. Як бизьмо пришли погихи, то і двері бизьме застали відкриті. А так сами зме винні. Пусте нас, бо тут наша ціль...

— На одпочинок вас прийняти не можу, бо устава наша не дозволят. Ми люди спокійні, а ви якісь розбійники, бо як бисьте були порядні, то бисьте пильнували свого дому, а не вандрували. Робитися вам не хоче і ся опускає на легкий хліб. Та хоч повічте, яка ваша ціль?

— Ест межде нами красний молодец-князь і до себе нашов молодицю, але тота молодиця деси му пропала. Обишли зме по горах і долинах, і за сьлідом понали зме до того дому...

Доматор відкриває трохи двері, просуває голову.

— Ано покажте нам свого князя.

Виходить Андрій, кланяється.

Доматор уважно розглядає.

— Красний паробок, але ищи замолодий. Та і молодицю вам силом не отдаме...

— Ми не хочеме силом брати, хочеме по доброму. І дари зме принесли.

Доматор переступає поріг. Підходить староста з короваєм.

— Но то входте до хижі, але під варунком, же будете спокійно ся вести і нич більше не будете од нас жадати, окрім той молодиці...

Гості заходять у хату, свашки молодого обдаровують всіх гостинцями, господині вручають коровай на квітчастій хустині. Доматор запрошує гостей за стіл, але вони співають:

*Не будеме пити
Тоту гірку воду,
Покля не гвидиме
Нашу паню млоду.*

*Не будеме пити,
Не будеме їсти,
Покля нам не дате,
Пошто зме ту пришли.*

— Напевно ся сховала, идте ей поглядайте.

Доматор вводить старого діда, переодягненого на жінку.

— Натє тото, што хочете.

— О ніт, того не береме. Заберайте сой назад стару чарівницю.

Сміх, діда виганяють.

Доматор приводить дружку.

— Натє. То вже певно тота, што ей глядате.

— Тота файна, але на молодицю ся не годит.

— Ви нас хочете замучити. Де вам возьму іншу?

Свашки молодого співають:

*Виход мила, виход
З той своей комори,
Виношай, виношай
Вінец барвінковий.*

Доматор приводить Оленку. Гості в один голос:

— Тота красна буде наша.

Музиканти грають весільну мелодію.

Свашки співають:

*Вже будемо пити
Тоту сливовицю,
Бо вже сте нам дали
Нашу молодицю.*

Андрій підходить до Оленки, цілує її. Гості молодого співають:

*Вишла мила, вишла
З той новой комори,
Винесла милому
Вінец барвінковий.*

*Она му винесла
Обіляний злотом,
Красні го просила,
Жеби ей взяв за то.*

Оленка пришиває Андрієві до сердака букет. Андрій дякує, дарує їй квітчасту хустину.

Дружки кланяються друзбам і з лівого боку пришивають їм букети.

Свашки співають:

Не будеме їсти
Тоту смачну гуску
Покля не подадут
Ще старості хустку.

Молода виносить білу хустину і зав'язує її на «маршалці» старости. Староста звертається до доматора:

— Прошу вас подати річку!

Доматор подає, староста встромляє її до коровай перед молодими.

Всі сідають за стіл, посередині молоді, коло них дружби, дружки, староста, свашки, родина, далі гості. Староста вдаряє «маршалкою» до трагара, вимагаючи спокою для промови:

— Дорогі молодята, дорога родино, весільна дружино і гості! Зібралися ми тут сьогодні, щоб разом з молодятами розділити їх велику радість. Вони сьогодні зроблять дуже важний крок у життю — з'єднаються в одну сім'ю. Бо якнайменша пташка і найбільша звірина шукає пари, так і людина не може жити завжди сама. Як голуб і голубка паруються лише один раз, а потому любляться усе своє життя, так і ми всі, тут зібрані, бажаємо тобі, Андрію, і тобі, Оленко, щоб ви взаємну любов пронесли через усе своє життя. Отже, виниймо першу чарку на весільній гостині за щастя молодих.

— За щастя!

Родина, дружби запрошують їсти. Закуска холодна: сир, масло, бриндза, м'ясо холодне, хліб. Весільні жартують, дружба обіймає дружку і заспіває:

Дунаю, Дунаю,
Бистра вода в тобі.
Не повіч, дівчатко,
Же я був при тобі.
Лем ти так повідай,
Же я лучку косив.
Дам я ті перстенец,
Што єм го рад носив...

Свашки співають:

Ой кувала зозуленька на дубу,
А вже наші молодята до шлюбу...

Музиканти грають тужливу мелодію-ладкання, свашки і дружки співають:

Треба би нам, треба
Стільця широкого,
Бо наша Оленка
Роду великого.

Доматор і дружби вносять стілець і ставлять його посеред хати. На стілець сідають рідні молоді — господарі хати. Староста підводить перед них молодих:

— Дорога родино! Перед Вами стоїть Андрій і вибрана ним Оленка. Він поведе її до церкви і там на шлюбі зложить присягу, що буде нею опікуватися та її шанувати. Молоді низько вам кланяються і просять вас по-перший раз (кланяються), по-другий раз (кланяються) і по-третій раз (кланяються) благословенства на нову дорогу, до життя нового, до стану подружеського.

— Ми вас благословимо, наші дорогі, і нехай вас Пап Біг поблагословить!

Хрестять молодих, які кланяються. Тричі цілуються з ріднею, яка плаче під час «благословенства».

Свашки поважно співають:

Поплачте сой рідні,
Можете плакати,
Бо вже вам не буде,
Хто рацецько стати.

Бо Оленка стала,
Потихи ходила,
Жеби вас, дорогі
Зраня не збудила...

Граючи марша, музиканти виходять з хати, зупиняючись на подвір'ю. Дружки «працюють» пороги, вдаряючи топірцем в одвірок і схрещуючи (топірці) над дверима. По-під топірцями проходить староста, молоді, свашки, гості, дружки. Весільний похід очолює староста, за ним музиканти, два дружби з молодію, дві дружки з молодим, родина, гості. Всю дорогу музики грають, весільні співають.

* * *

Весільна процесія виходить з церкви. Попереду староста, молодий з молодію, дружби з дружками, родина, гості. Співають:

Ой кувала зозуленька на дубу
Идут наші молодята зо шлюбу.
Ой кувала зозуленька на сливі,
Будут наші молодята щасливі.

Жінки молодому:

Вже єм ся оженив,
Не буду так ходив,
Не буду дівчата
На баламут зводив.

Мужчини молодій:

*Вже єм ся отдала
Буду спокій мати,
Не будут мя баби
Більше огваряти.*

Дружкам:

*Як би дівки знали,
Як то женом добрі,
Отдавали би ся
За єдного по дві.*

Перед хатою гостей зустрічає господаря, обходить весільних, скроплює їх свяченою водою, потім обсіває пшеницею з миски. Доматор запрошує всіх у хату. Сідають за столи. Господаря та її помічницю приносять спочатку холодні закуски, а далі гарячі страви: росіл з різанками, м'ясо варене з капустою, рис, зварений на молоці, вареники з капустою, печені вироби з тіста.

Свашки співають:

*Була би я була
Премилена свашка,
Жеби мі стояла
Зо згорівком фляшка.*

Приносять горілку, п'ють по черзі з одного келишка, починаючи від старости. Дружби наполегливо запрошують споживати їжу. У перервах між співом грають музики.

Стає староста:

— Гей, гудаки, танец свашкам!

Свашки виходять, одна запрошує старосту, друга когось із старших селян.

— До боїска! Танец молодим!

Виходять до боїска. Свашки співають:

*Ой гудаку, гарні граи,
Лем не свої гушли маш,
Як єс ходив дес по Руси,
Вкрав єс ти їх там комуси.*

Молоді танцюють.

— Танец всім!

Танцюють «обертан». Староста зі свашкою, молоді, дружби з дружками, весільні.

— Пара за паром!

— Єдна дівка вперед!

— Колічко...

— Дівки до середини!

Втручається свашка:

— Дорогі гості! Ми ту ся бавиме, а о своїм обов'язку забуваємо.

Наша молода ище не почепчена. Треба вже їй надіти чепец і хустку, жеби зме гвиділи, яка з ней буде газдиня.

Повертають до хати, ставлять посеред хати малу бочівку догори дном. Дружби садовлять молодого, свашки кладуть йому на коліна малу подушечку. Дружби приводять молоду і садовлять її на коліна молодого.

Свашка поважно здимає з голови молодої вінок. Котрась з дівчат вихоплює вінок з рук свашки.

— О, хто скоро замуж вийде, — жартують дівчата.

Свашка розпоряджається:

— Подайте гребінь!

Дружби приносять дерев'яні граблі.

— То якраз добрий гребінь для чесання такого файного волосся.

Хтось інший входить з граблицею і намагається «чесати» молоду, але свашки його не пускають. Дівчата подають гребінь і допомагають розчесати коси.

— Дайте хомевку*, — просить свашка.

Дружба приносить великий обруч з бочки або ряфу з колеса і намагається надіти молодій через голову. Другий дружба приносить хомут, але свашки їх не допускають до молодої. Дівчата подають хомевку.

— Принесте чепец!

Дівчата подають новий чепець, прикрашений квітами й іншими візерунками. Свашка надіває його на голову молодій.

Дружби і свашки співають:

*Піздрий сой, Оленцю,
Горі до полави,
Жеби твої діти
Сині очка мали.*

* Хомевка — малий дерев'яний обруч, на який жінки звивають волосся.

Поверх чепця пов'язують молодій квітчасту хустину, яку подарував їй молодий перед шлюбом за букет. Під час почепин молода плаче за втраченим дівоцтвом.

Свашки співають:

*А за нашою хижом
Копи сіна.
Вчора була дівка
Гнеска жена.*

*Вчора була дівка
Під віночком.
А гнеска невіста
Під чепочком.*

Гості сідають за стіл. Почесне місце займає староста, свашки, дружки. Молоді вже за стіл не сідають, а обслуговують весільних. Подвійну порцію горілки мусять випити свашки «за чепец». Закуси холодні.

Дружки співають молодому:

*Пам'ятай, Андрию, жебис сой пам'ятав,
Жебис на Оленку зубами не зритав.*

*Пам'ятай, Андрию, жебис сой пам'ятав,
Жебис нам Оленку зарядом шанував.*

*Пам'ятай, Андрию, жебис сой пам'ятав,
Жебис Оленоньки кривдити не давав.*

*Пам'ятай, Андрию, жебис сой пам'ятав,
Жебис ти Оленку солодко цілував.*

Загальна веселість. Дружки непомітно напихають старості до кишень качани капусти, кості, куски хліба.

— Смотте, якого доброго старосту маме, сам ся задармо наїв і напив та ици і домів накрив чужого добра!

Під загальний сміх витягають з кишені кість, качан.

Свашки співають:

*Весілля ся кінчит, біда ся начинат
Молодиця плаче, же юж не витримат.*

Гості співають:

*Не підеме домів, аж буде свитало,
Бо зме не наїлись та й випили мало.*

Староста дякує господарям за добру гостину, молодим бажає щастя і многая літа. Всі співають «Многая літа»...

Андрій Савка. Гітс. Автор П. Лінинський. Львів, 1969.

II

ОРЕЛ РОЗПРАВЛЯЄ КРИЛА

1648 рік. До сільської хати наближається людина, озброєна крісом і пістолетом. Іде тихо, обережно. Легкий стукіт у шибку. В хаті спалахує бліде світло каганця, у вікні вирисовується силует чоловіка.

— Впусти, Андрію. Це я — Федір Сенчак.

Скрипить засув, повільно відчиняються двері.

Гість проходить до сіней.

У хаті на ліжку пробудилася Оленка. На її лиці помітний переляк, ніби відчуває, що має статися щось недобре. Змарніла, але не втратила краси. В колиці спить дитина.

— Син?

Андрій задоволено посміхається.

— А якже, син. Васильком назвали. Ще другий незабаром буде. Напевно цілу бойову дружину виховаємо... А ти сідай, Федоре. Зараз перекусиш з дороги, а опісля постелю тобі на сіні.

Федір сідає. Андрій ставить на стіл горнець з молоком, хліб.

Підняла голову Оленка.

— Може я встану?

— Ні, не треба. Ти лежи, Оленко. Я сам якось вже погощу Федора.

Наливає молока, крає хліб.

— А коли вже скажеш, чому прибув? — півголосом запитує Андрій.

Федір скося моргнув в сторону Оленки.

— А ти біля неї говори, не бійся. Вона у мене не злякається жодної новини.

— Андрію. Мене післала до тебе вся наша громада. Військо сяпницької та сандецької шляхти розбило дружину Баюса. Сам отаман з кількома збійниками вирвався з оточення і відступив за Бардіїв, де формує новий загін. Решта нас розсіялася хто куди. Частина спочиває в сирій землі. Нас п'ятнадцять приєдналось до Гриця Кривого і Гната Корнута. Але загін не такий сильний, як за Баюса. Зараз, коли вся Наддніпряньська Україна піднялася на війну з панами і магнатами, нам не можна вилежуватися. Ми ж однієї крові з русинами з над Дніпра. І мусимо допомогти гетьманові Хмельницькому... Громада післала мене до тебе, Андрію, щоби ти повернувся до нас і очолив нашу боротьбу...

Андрій схилив голову, підперши її спрацьованими, жилястими долонями, задумався. Оленка стиха схлипує. Незручність відчуває також Федір.

— Та ти, Андрію, не гнівайся на мене. Я не хотів іти, але друзі так просили... Може їм скажу, що діти, жінка нездорова...

Андрій підняв голову.

— Я піду з тобою, Федоре. Правда, Оленко, що ти за мною не будеш банувати? Я скоро поверну...

Оленка обтерла сльози.

— Що ж, я і так не зможу тебе затримати, раз хочеш іти. Хай тя Бог береже, Матінка Божа і всі святі...

Ліс оповитий ранковим туманом. Савка і Сенчак пробираються вузькими стежками через густі зарослі.

— Здається кордон ми пройшли. Слава Богу, що Оленці не грозить небезпека. Он за горою село Барвінок. Може вже не помітить нас погранична сторожа.

— Тсс... чуєш, хтось наближається?

Біжать по каміннях, спотикаються. Вже виразно чути тупіт переслідувачів.

— Гей, хто там, стійте!

Біжать з останніх сил.

Крізь гущавину пробираються два гарники. Прислуховуються до шороху.

— Напевно розбійники... попробуємо швидше догнати їх, то й нагороду одержимо...

Віддаль між збійниками і гарниками щораз скорочується.

— Стійте, бо стріляємо...

Перестрілка. Збійники вже ледве тягнуть ноги. Хапаючись за ногу, падає Сенчак.

— Що з тобою, Федоре, ти рансний?

З ноги капає кров. Переслідувачі зовсім близько. Савка бере Сенчака на спину, поволі ступає.

— Залиши мене, а то обидва пропадемо...

Андрій затуляє товариша у яму, з якої стирчить коріння поваленої вітром сосни.

— Лежи тихо...

Сам теж лягає біля Сенчака. Обидва важко дихають. Чути кроки гарників. Підходять гарники, тихо говорять між собою.

— Вони повинні бути десь тут. Я бачив їх зовсім близько.
 — Далеко не могли втікти. Зараз їх наздоженемо. Гарники проходять. Щораз тихше чути їх кроки.

Савка підіймається.

— Підемо поволі. Хоч би до Барвінка добратися.

Сенчак ледве тягне хвору ногу, часом постогнує.

— Далі не можу...

Савка знову підіймає Сенчака на спину.

— Ще трохи. Вже видно село...

Лемківська хижка. На подвір'ю громада селян, заплакана господиня. Побачивши, що надходять чужі люди і один з них ранений, захвилювалися.

— Хто ви будете, люди добрі?

— За горою на нас напали гарники. Побратим поранений і ми ледве добралися до села. Допоможіть нам...

Господиня втирає сльози.

— У нас горе. Ялиця убила мого газду. Гнеська похорони. Але ви не стійте, заходьте через сіни до хатини. Ходіть, я заведу вас...

Через сіни заходять до малої хатини-комори. Савка кладе Сенчака на лаву. Через двері чути голоси з другої, великої кімнати. Входить дід Микола, підходить до Сенчака, заглянув на скривавлену ногу, обережно обмацав.

— Смотте, гев куля застрягла. Дай, Ярино, ножа. Е, не так. На сам перед гмий го палюнком.

Господиня подає, дід робить розріз, показує кулю.

— Принес ици палюнки і полії по рані. О, так, так. А ти, паничу, не стогний... А тепер обвяж ногу. Думам, же ся скоро загоїт. Кістка не порушена.

Савка виходить на подвір'я, хвилюється. За ним вийшла Ярина. Почувся гуркіт воза. Савка насторожується. Господиня його заспокоює.

— То напевно ягомосьць приїхали.

Поруч з молодим візником сидить сивий уже, невисокий священик, отець Гарасим.

— Слава Ісусу Христу.

— Слава на віки.

Священик повільно сходить, його підтримує Савка. Ярина цілує його руку.

— А чого ви самі, отче?

— Захворів дяк. Буду мусів сам відправити панахиду.

Підійшов Савка.

— Я охоче допоможу вам. Колись вчився дяківства.

Велика кімната. Посередині на двох лавах, поставлених поруч і застелених вибіленим полотном, лежить небіжчик. В головах хрест, збоку горять дві свічки. Хата курна, чорна від сажі. Велика піч з припічком. Частина селян сидить, деякі моляться. Дід Микола щось енергійно розповідає. Біля діда вісімнадцятирічна внучка, дочка Ярини — Маруся, яка плаче за батьком.

— Не плач, небого, Панбіг нич не змінит, така його воля.

Маруся підходить до вікна, втирає очі від сліз, вдивляється кудись у далину. Нараз насторожується і швидко повертає голову.

— Ой, біда суне. Там гарники!

В хаті переполох, безпорадність, плач.

— Ой, што то буде, Боженьку...

Не розгубився дід.

— Будьте тихо. Я пораджу, што нам робити, лем слухайте. Зараз відкрийте пец і засунте небіжчика до пеца. Там юж три дні не палят. На місце небіжчика положте раненого, най тихо лежит, а другий най ся сховат...

— Та то гріх, святотацтво. Бог нас покарає за тоту роботу.

Дід не здавався.

— А як згине двое люда за нас і собі накличеме біду — то не гріх? Ние часу на вашу балаканину. Борше до роботи!

Підносять небіжчика і обережно засувають у піч. Маруся дошкою закриває отвір печі. Парубки вводять Сенчака.

— Негайно лягай на лаві, терпи і мовчи.

Ранений зрозумів, лягає. Його накривають білим полотном. Відзивається дід Микола:

— Марисю, запаль на припецку і постав баняк з водом коло вогню.

Дівчина швидко бере з кутка припічка тріски, укладає їх пірамідою на середині припічка, запалює від свічки і перед закритим отвором печі спалахує вогонь.

Мала хатина. Ярина помітила на долівці кров. Побігла у сіни, повертає з півнем. Підрізавши йому шию, кинула на землю, де виднілася калюжа крові.

— Ой, Боженьку, жеби даяк одошла од нас тота бідонька...

У сінях Савка допомагає священикові надягти епітрахіль, ризи, роздуває вогонь у кадилъниці. З хати виходить Маруся. Тихо до Савки:

— Стережіться... В селі гарники і можуть до нас зайти. Вашого товариша ми заховали.

Священик розкрив книжку.

— Будемо починати...

Підходить у хату ближче небіжчика. Люди їм розступаються. Отець Гарасим благословить хрестом і починає відправу.

— Благословен Бог наш всегда, нині, присно і во віки віків.

— Амінь. Святий Боже, святий кріпкий...

У той час до сіней входять два озброєні гарники в чорних мундирах. Через сіни і попри двері у велику кімнату, де продовжується відправа, прямують до хатини.

Отець Гарасим кадить небіжчика. Удвох зі Савкою співають: «Со духи праведних, скончавшегося раба твоего спасе упокой, сохрани го у блаженной жизни, яже у тебе чоловіколюбче...»

З хатини відкриваються двері, входять гарники. Уважно приглядаються до людей. Один знаками пропонує припинити відправу. Другий рішуче заперечує. Попри священика і Савку виходять у сіни.

«Вічная пам'ять...»

Чотири парубки знімають Сенчака і кладуть у домовину. Виносять і обережно несуть через подвір'я. Жінки плачуть. За домовиною ступає священик, Савка, далі Ярина з дочкою, селяни. Перед домовиною несуть хрест, хоругви. Вдалині під лісом видніє цвинтар.

Хата Ярини. З сіней виходить дід Микола. Довго вовтузиться біля воза. В той же час з-за хати з'являються гариники.

— Діду, ви не бачили часом чужих людей на похоронах?

— Та було двох.

— Двох!? Які з виду?

— Ягомосьць і дяк. Решта всі з нашого села.

— Ми не про них питаємо. А розбійників не бачили?

— Не бачив...

Один з гарників недбало махнув рукою і обидва віддаляються у протилежну від цвинтаря сторону.

Дід іде у хату. Удвох з молодшим сусідом виносять загорненого в простирадло небіжчика. Їм допомагає ще селянка. Кладуть на віз, дід притрушує соломою.

— А тепер в путь... Війо, сивий...

Цвинтар. Свіжовикопана могила, біля якої домовина, накрита білим полотном. Поруч священик, Савка, селяни. Священик кропить домовину. «Небіжчик» заворушився, підняв голову.

Савка, здивований, кидається до домовини.

— Федоре! Це ти?

Священик хреститься.

— Всякое диханіе да хвалит Господа...

Селяни наперебій намагаються пояснити священикові в чому справа.

— Отче Гарасиме! Ми не хотіли прогнівити Бога і вас. Інакше не можна було зробити. І люди пропали б, і нам була би біда.

Аж тепер отець Гарасим все зрозумів і заспокоївся.

Над'їхав дід Микола, селяни знімають з воза небіжчика, кладуть у домовину. Дід підійшов до Савки.

— Сідайте на воза. Поки отець Гарасим відправлять повторну панахиду, я завезу вас у глиб лісу. Боятися нема чого, бо гарники подалися, он, в протилежну сторону.

Савка і Сенчак прощаються.

— Будьте здорові, люди добрі, і ви, отче...

Кланяються громаді, священику, Ярині цілують руку та сідають на віз. Савка підтримує Сенчака.

— Війо!

Услід за ними несеться мелодія «Со духи праведних...»

* * *

Ліс. Збійники радісно вітають Андрія Савку. На передньому плані отаман з шаблею і пістолетом. Йому років більше сорока. Чорне волосся з сивиною.

— Втихомиріться, хлопці..

— Тихше. Гнат Корнута хоче говорити.

Втихомирились. Гнат, трохи подумавши:

— Хлопці. Наше теперішнє становище досить трудне. Відтіснення Баюса з частиною дружини за Карпати послабило нашу боротьбу проти панів. Дружина, фактично, розпалася. Кільканадцять наших хлопців ув'язнено в Новоганецькому замку. Решта приєдналася до мене. Але відчуваю, я не молодий, здоров'я не дуже пописує. Якраз тепер нам потрібен молодий, сміливий, в той же час досвідчений отаман. Саме таким є Андрій Савка і я раджу обрати його провідником замість мене...

Спочатку чути шум, надалі щораз виразніше звучать оклики: «Савку — отаманом», «Хай живе наш Андрій», «Ура!»

Гнат вручає Андрієві свій пістолет. Сидір подає Гнатові чарку. Гнат поздоровляє Андрія:

— За твоє здоров'я, отамане. Щоб тебе ніколи не вчепилася ворожа куля, а твоя щоб жодна куля не минула ворога...

Чарку передає Андрієві.

— Щиро дякую за велику честь, хоч і сам боюся, що не зможу оправдати вашого довір'я. Як буде в нас єдність, взаємоповага, дисципліна, готовність віддати життя за волю селян — нас не переможуть пани. Як не ми, то наші діти, внуки завершать боротьбу.

Пожежа війни запалала в Україні. Потрібно підняти селян обох схилів Карпат для допомоги братам зі сходу. А для того потрібно, в першу чергу, об'єднати всі загопи збійників в одну дружину. З цією метою вишлемо гіщів у Бардіїв, під Маковицю, в околиці Біча і Грибова. Зустріч ватажків загонів проведемо на Великдень у Барвінку...

* * *

Сувору зиму в Карнатах змінюють краєвиди ранньої весни. По горах і долинах ще сніг і лише подекуди на горбах чорніють островці чорної землі. З-під снігу виглядають до сонця підсніжники. Своєрідним хором зустрічає весну птацтво.

Вечір. Вдалині село. Подекуди у вікнах з'являється бліде світло. В напрямку села, від сторони лісу, рівним довгим кроком прямує високий мужчина, загорнений в чуганю.

Хата Ярини Повханички. Посередині кімнати великий дерев'яний стіл, по-під стіну довгі лави. Блимає світло каганця. Ярина сидить за столом і шие, дочка її Маруся, пряде на присідці. Ярина перестає шити, підіймає голову.

— Скоро весна, донечко... Ой, тяжко без господаря... Може тобі направили вийти б за Юрка заміж. Він гарний, роботящий хлопець і наш тато його любив і не раз радив тобі, може іноді жартома, одружитися з Юрком...

— Та воно то так, мамо. Юрко мені дуже подобається і не раз просив дати згоду на одруження. Але як справимо весілля. Ані кола, ані воза, ані гроша. А як потім починати газдування, коли ми і Юрко такі бідні... Задумались. Ярина втирає сльози,

Заскрипіли двері. У хату ввійшов високий мужчина, загорнений у чуганю. Зняв шапку.

— Добрий вечір вам.

Ярина насторожилась.

— Добрий вечір. А ви хто такий будете і откаль так пізно...

Маруся спочатку з переляком вдивляється в лице незнайомого і нараз на її гарному личку заграла усмішка.

— Мамо, та це той збійник, що співав за дяка, як няня ховали!

Ярина піднялася назустріч гостю.

— Я дуже рада. Не гнівайтесь, що спочатку холодно зустріла вас. Всякі люди бродять по горах... Йой, — баба, закрутила язиком. Та ви роздягайтесь, повечеряйте з нами.

— Ні, ні, не треба. Я мушу дальше мандрувати. До вас тільки на хвилю вступив...

— Скажіть хоч, як звати вас?

— Я, Андрій Савка, може чули про такого?

Обидві дуже здивовані.

— Багато чули. Невже ви той самий Савка?

Прийшов подякувати вам за те, що спасли нас від гарників..., а оце — Марусине віно...

Савка поклав на стіл мішок, в якому задзвеніли монети. Швидко прямує до дверей.

— Боже вам заплат... Та зачекайте.

Ярина кинулась за ним, щоб хоч ще раз подякувати, але лише розвела руками. Гість зникнув в обіймах почі. В очах обох сльози радості...

Весна 1649 року. В підгірському містечку Риманові ярмарок. З усіх сторін рухаються у напрямку містечка громади селян. Один тягне за мотузку вперте теля, інший веде корову, два газди спільно заганяють кілька овець. Жінки в кольорових спідницях-фарбанках, білих сорочках, сукняних сердаках несуть плетені кошики, повні яєць, сира, масла.

На ринковій площі великий шум, гармидер. Поміж селян снують гандлярі-євреї, сперечаються з селянами.

— Кожухи, ухналі, коновки, баняки!

Десь поблизу звучить ніжна музика.

Селяни обступили старенького з довгим сивим волоссям лірника, вдягненого в стару, припорошену з дороги, свиту.

— Діду, ще заграй...

— Заграю, заграю... Але наперед нате, схойте оці папери. Дома прочитайте всім односельчанам. Лише уважайте, бо то звернення гетьмана Хмельницького. Як довідаються пани, може бути біда.

Селяни ховають папери, шепчуть між собою, задоволено кивають головами.

З'являються озброєні гарники, розпихаючи селян.

— Де цей старий пес? То напевне агент Хмельницького...

Але лірник безслідно зник в гущі пароду.

Поляна на узліссі за селом Барвінок біля Карпатського перевалу. На застелених гуньках, сердаках, чуганях, або ж на колодах чи пеньках, по-святковому зодягнені, сидять збійницькі ватажки Андрій Савка, Василь Баюс, Гриць Корпуга, Василь Чепець з Грибова та збійники.

До громади звертається Василь Баюс:

— Сьогодні, папередодні великих подій, ми проводимо дуже важливу, спільну нараду. Почули ми добру вістку зі сходу. Війська руські зближаються до Карпат. Посланці гетьмана вже з'явилися в нашому краю. Учора Михась Ковалів з загону Савки приніс папери, що їх роздавав старий лірник на ярмарку в Риманові. Андрій Савка читав їх нам. Це листи Хмельницького, писані на нашій мові і польській. Гетьман закликає руських і польських селян об'єднатися проти спільних ворогів — польських панів. Андрій буде читати листи селянам, ми теж будемо розновідати про них.

Про нашу участь в цій боротьбі я вже говорив з Андрієм та іншими ватажками. У Андрія дуже добра думка, щоб з'єднати всі загони в одну дружину і обрати головного отамана, а інші ватажки загонів були б його помічниками. Що до того, кого би було найліпше обрати, то моя думка, що найліпше надається Андрій Савка. З нього вийде славний отаман.

— Савка! Савка! ... Хай живе отаман Андрій Савка!

Десь в горах луною відбивається «Андрій Савка».

Вечоріє. Попри село Буківсько переходять збійники. Серед них Андрій Савка.

— Онде відпочинемо, бо до Новотанця ще година ходу. Пригляньтесь, чи в порядку зброя, порох, кулі. Може вийти так, що на місці не вистачить часу займатися цим. В Новотанцю ще порадимось, як краще організувати напад на замок, а вечеряти будемо після взяття замку...

— Еге, можем і без вечері залишитись...

— В такому разі старайтесь заслужити добру вечерю, — пожартував Савка.

Село Новотанець. Вдалині видніють контури замку, в напрямку якого рухаються збійники на чолі з Андрієм Савкою. У світлі місяця добре видно їх поважні лица, повні рішучості і відваги.

Андрій Савка дає останні настанови.

— Друзі! Ми цієї ночі повинні без зайвого шуму і стрілянини заволідати лівим крилом замку, щоби визволити наших побратимів. А тому, коли проникнемо у подвір'я замку, Сидір Дудка зі своєю групою займеться відразу справою відкриття воріт до в'язниці. Іван Шевчик обложить виходи правого крила і не випускатиме нікого звідтам, щоб не здімали зайвого галасу. Цей раз не будемо брати ні зброї, ні грошей. Вартових на мості та виїзній брамі я беру на себе і групу в десять збійників. Тому відправляємось першими. Сидір Дудка засяде оподаль. Якби в нас не вдалася задумана справа, Сидір виручатиме. Як все буде добре, то закричить тричі сова. Тоді всі проходите до замку...

— З Богом, побратими...

Андрій Савка з невеликою групою відокремився від загону і швидко зовсім зник у темноті.

Вартові на мості не сподівались якогось лиха.

— Щось на сон клонить...

— А ти подрімай трішки. Все одно навкруги темно і ніхто нас потурбувати не зможе. Я вже давно не чув про розбої в нашій околиці...

І вартові присіли один біля другого, напевно думаючи про дім, родину, теплу вечерю. Їх навіть не розбудив з задуми легкий шум поблизу.

— Якась бродяча собака заблукалася...

Нараз одночасно на обох вартових звалилось щось важке. Їхні руки блискавично були скручені за спину і зв'язані, повний рот напхано якогось ганчір'я, що й не лише крикнути було неможливо, але й дихати важко.

— Ось, що я тобі скажу, — відзивається Андрій Савка до одного з них, — ми вас залишимо живими, але зв'язаними. І лише при одній умові: ви зараз же віддасте нам ключі від воріт і дверей в'язниці...

Старший стражник порухав головою, даючи знак, що хоче щось сказати. Приклавши ножа до горла, Савка витягнув шматину з уст стражника.

— Ключ від в'язниці палацу в начальника сторожі. Дістати його вам буде нелегко. Ключ від воріт онде — справа, у виїмці в мурі. Я все сказав...

Савка знову заклав йому шматиною рот і почав обмацувати мур. Швидко знайшов тайник з захованим ключем. Ворота відкрились. Тричі закричала сова і два десятки збійників миттю опинились на замковому подвір'ю.

— Ви двох залишайтеся біля вартових і не спускайте з них очей...

Під муром знайшли дерев'яну колоду. І, немов легке перо, дужі руки понесли її до дверей лівого крила замку. Удар, ще удар! І двері подались. На збійників хлинуло гниле повітря. Збійники виводять ув'язнених.

— Дякуємо вам, рідні, за визволення.

— Немає часу на балачки... Радість і сльози відкладіть на пізніше, а тепер за мури...

І лише коли піч заховала збійників, на замку піднято тривогу, хаотичну стрілянину.

* * *

У збійницькому таборі під Магурою, поблизу Команчі, панує піднесена рухливість перед великим походом. Бійці готують зброю, боєприпаси, складають продукти. Андрій Савка дає короткі розпорядження. Підходить до Баюса.

— Зібралось нас біля двохсот. Гадаю, що це не мало. Але нехай з нами залишаються також селяни, які просилися у похід.

— Звичайно. Сяпницький замок далеко не новоганецький, що ми його здобули два місяці тому. Тут будемо мати справу з охороною у сотню досвідчених вояк, озброєних не лише шаблями, списами, крісами, але й гарматами.

— Якщо нам вдасться проникнути під мури замку, то гармати вже не страшні.

— Нехай. Але вистріл з гармати може бути сигналом тривоги і стягне до замку війська, які перебувають під Заршином та в Загір'ю.

— Є над чим подумати... Сидора з загоном і частиною селян поставимо на Зарштинському шляху, а Шевчика — на Загірському. На випадок просування війська для допомоги замковій сторожі, наші хлопці затримають їх на деякий час... та й помітимо по перестрілці, звідки наближається противник. Ми з тобою візьмемо сотню людей для безпосереднього нападу на замок. Замок ми повинні заволодіти будь-якою ціною. Там ув'язнено біля сотні селян з Загір'я, Вислока, Команчі, Репеді, Щавниці, кільканадцять збійників... Ти уявляєш, як сполошаться пани? І не тільки на польській стороні Карпат...

— Нам потрібна зброя і здобуття замку напевно поповнило би її запаси...

Крутими стежками рухаються безкопечні ряди збійників і зникають у лісовій гушавині.

Ніч. Вдалині видно вогні Сялока. Савка дає збійникам останні розпорядження. Напружена обстановка перед боєм. Відділяються дві групи на чолі з Дудкою і Шевчиком.

Говорить Андрій Савка:

— Вам буде добре видно замкову гору і замок. Коли захопимо замок з обох його сторін, запалимо на жердях смолоскипи. Як помітите, що світло смолоскипів колинешеться, відступайте в ліс... Дай, Боже, щоби завтра після полудня ми всі зустрілися в лісі Губині між Дошном і Вислічком...

А тепер... вперед, хлопці...

Збійники пробують непомітно підкрастися до воріт замку. Їх помічає надвірна сторожа. Перестрілка. Відкриваються ворота і пові сили охоронців вступають у бій.

Збійники цілою лавою кидаються вперед. Хтось з них падає. Влучні постріли збійників досягають мети. Вже кілька охоронців замку вбито і поранено. Це викликало замішання серед охоронців, а збійники штурмом захоплюють вхід до замку. Нараз з одної із бійниць виривається стовп вогню і диму. Гук гармати не сполохав збійників. Частина охоронців валяється на замковому подвір'ю, інші в безладдю відступають, кидаючи зброю, багато попадає в руки збійників. Їх пов'язано. Підходить Савка, Баюс і ще кілька збійників.

— Ми вам даруємо життя, але негайно відкрийте в'язницю, щоб звільнити в'язнів...

— Я виконаю наказ, я знаю, де ключі. Але розв'яжіть мене...

Савка розв'язує і виходить з пим. Виходять ув'язнені селяни, збійники.

В той час на Заршинському шляху почулася стрілянина.

— Запалить смолоскипи і дайте знак нашим до відступу.

Зберіть зброю і гайда звідси, бо незабаром прийде військо.

Збійники і в'язні зникають. Біля замку валяються трупи, стогнуть поранені. Кіннота, яка прорвалася заршинським шляхом, не застала збійників, а лише сліди їх помсти...

У залі засідань шляхти Сяпницької землі. За столом шляхтичі, староста, єпископ. Підіймається староста.

— Панове! Ми зійшлися, щоби обговорити ряд важливих питань, прийняти заходи, які гарантували би безпеку Речі Посполитої та нашого майна... Як вам відомо, зі сходу суне на нашу землю хмара дикого козацтва, яке веде Хмельницький. Вони руйнують наші добра і

загрожують вітчизні. Будемо надіятись, що іри нашій активній допомозі, королівські війська справляться з Хмельницьким.

Але є ще інша небезпека. Під впливом бунту Хмельницького заворушилось хлопство в нашій землі і зокрема русини, які почуваяться до одної народності із бунтівниками зі сходу. Велике зло в тому, що бунтівничий дух русинів підтримує польське хлопство. І де дивляться пані ксьондзи, Ексцеленціє? ... Загрозливої сили набрали розбійницькі напади на панські добра. Ці напади очолює якийсь Андрій Савка, що втік з угорської сторони. Найгірша справа, що хлопи масово горнутья до розбійників. Весною ці банди захопили замок в Новотанцю, а тиждень тому замок в Сяноці. Ви розумієте, панове? Бандити захопили головну нашу оборонну фортецю у нас під боком, в столиці землі Сяницької. Це вже не жарти. Наше військо на другий день уважно прочесало ліси в околицях Буківська і Команчі, де вели сліди розбійників, але, як це після стало відомо, розбійники в той час перебували у Віслічку і Полянах. Скільки вже спалено фольварків, скільки шляхетських синів ойчизни загинуло від рук збійників. Їх ватаги можуть в лобий час нанести на пані добра, повбивати наших жінок, дітей і нас. Ми мусимо покласти край розбійництву, що процвітає у нашій землі... Яка ваша думка, панове?

— Потрібно вислати прохання до короля, щоб надіслав допомогу.

— Король зайнятий війною з Хмельницьким. Ми самі повинні покіпчити з розбійництвом... — Для безпеки необхідно закрити карпатські переходи, щоби не допускати еднання розбійників обох сторін Карпат.

— Думаю, що варто вдвоє збільшити каральні заgonи гарників та замкової служби...

Підіймається староста.

— Для посилення боротьби з розбійництвом староство виділяє кошти в сумі однієї тисячі злотих. Будуть закриті гірські переходи на Угорщину і збільшені каральні заgonи. А яка думка їх ексцеленції пана єпископа?

— Розбої останніх років спричиняють велику шкоду і нашій католицькій церкві. А тому ми, слуги Всевишнього, не можемо стояти осторонь боротьби з розбійниками. Єпископат відпускає для зміцнення каральних заgonів півсотні молодих підданих та п'ятсот злотих готівкою...

— Віват вельможному ексцеленції...

Шляхтичі задоволені, а староста, заохочений підтримкою, продовжує:

— Крім всіх інших заходів, ми приймемо постанову про суворі кари для тих хлопів, які братаються з розбійниками, переховують та годують їх. В кожному гірському селі треба буде поставити для цієї мети шибениці...

* * *

1651 рік. Змінюються краєвиди Карпат. Велике, в широкій долині між горами, село Поляни біля Дуклі. З дерев'яної церкви виходять святково одягнені селяни. На подвір'ю щось жваво обговорюють, сперечаються. Чути слова «Хмельницький», «війна». Під розлогою липою, з папером в руці, стоїть Андрій Савка. Селяни затримуються, допитливо споглядають в бік незнайомця.

— Може то послапєць од пана?

— Думам, же напевно од короля... — Тихше. Він щтоси повісти хоче...

Савка підняв руку. Натовп затихає.

— Дорогі країни з Полян, Вільхівця, Крапной, Мисцови та інших сіл! Наше життя в горах барз тяжке, хоч і працюєте в поті чола. Але увесь наш труд збагачує панів, а ви самі голодуєте. І хто тому винен? Звичайно, пани... Ви напевно чули, що селяни з Наддніпрянської України, наші кровні браття, розпочали велику війну проти польських панів і здобувають собі волю. А ви хіба чекаєте, коли вам волю тхось на долони принесе до хижі?

— А што можеме зробити?

— Послухайте, що пише нам гетьман Хмельницький.

«Дорогі брати і сестри! — русини з обох сторін Карпат, а також пригноблені польські селяни!

Ви живете у нужді, терпите гніт, побої, наругу від спільного ворога — польського панства. Ми визволимо з польської неволі наш народ. В цьому повинні допомогти нам браття русини з Карпат, а також польські селяни...»

— Хай живе гетьман Хмельницький...

— Почекайте. Я ще не все розповів вам. Учора польські селяни-повстанці, що їх очолив Костка Наперський, захопили замок в Чорштині. Звідтам мають намір десь через три-чотири дні вирушити на Краків. Костка звернувся до нас, русинів, щоби ми об'єдналися для спільного походу.

— А може Костка зрадник?

— Костка діє за порадами Хмельницького і має намір з'єднати повстанців з військом Ракочі або з повсталим селянством України. Тому організуйтеся на боротьбу проти напів, щоби зробити наш край вільним... Сьогоднішньої ночі збираємось під Кичерою. Беріть з собою коси, сокири, вила і харчів на кілька днів. Підемо до Чорштина...

З натовпну виходить і наближається до гостя високий парубок. Усміхається.

— А скажи, хто ти такий? Може посланець напів?

— Я? Я — Андрій Савка.

Серед селян, які багато чули про Савку, оклики на його честь. Хтось вигукує «Правда, що Савка! Я го в Барвінку видів». Дітвора кидає вгору шапки...

Підгір'я Кичери. Крізь лісові хащі пробираються групи селян — мужчини з косами, сокирами, вилами. В гурті кілька жінок, старий, сивий дід Яцко. Деякі селяни сидять, ходять, інші точать коси, сокири. Жінки ладять одяг, готують і розподіляють їжу. Між ними Андрій Савка:

— Людей зібралось багато, понад триста. Всім потрібно дотримуватись дисципліни і порядку. Поділимо вас на загони по півсотні. Кожний загін очолюватиме мій заступник, якого ви маєте слухати. Удень ми будемо відпочивати, а вночі пробиратися на захід. Через дві доби дійдемо до Чорштина.

Селяни пробіраються трудними гірськими стежками. Ведуть кілька коней, на яких прив'язані мішки з харчами. Попереду на конях Андрій Савка і дід Яцко. Старенький час від часу рукою показує дорогу. Краєвиди міняються.

Привал. Селяни розсідаються на поляні, витягають з мішків їжу: хліб, сир, пляшки з молоком, паляниці. Серед загального гамору виділяється голос незадоволеного газди Ваня:

— Ми даремно послухали Савку. І самі ніч не відіємо, лем біду на себе накличемо. А, може, вернемо ся домів, покаль не пізно...

— Підемо домів, — почулося кілька голосів.
Яцко, здивований і обурений.

— Послухайте мене старого. Поступок Ваня то ганьба для нас. Вірте старому Яцкові. Не можу гарантувати, же вишитки ся вернете домів з походу. Але волі не мож на пецу ждати, бо так она не прийде. Волю треба відвоювати власною кров'ю. А кров і життя за волю можут отдати лем одважні, лем тоті, што люблят свій край, нарід, своїх дітей.

Хто хоче ся вертати, то най то зробит зараз. Тебе, Ваню, не тримаємо... Иди сой домів. І вишитки, хто не хоче ити з нами, пай ся заберают.

Ваню хоче щось сказати, але суворий вигляд діда Яцка змушує його мовчати. Відходить, а за ним ще кілька селян...

На вершині гори Андрій Савка з групою повстанців. Уважно вдивляються у далину.

— Видно Чорштин. А чи не здається вам, що звідтам гейби чути стрілянину?

— Чути стрілянину...

— Біля замку ніби підіймається дим, курява.

— Людей багато вештається. Здається, кіннота. Сталь виблискує до сонця.

Савка дальше уважно вдивляється.

— Виходить облога замку. Наперський напевно у небезпеці і треба поспішати йому на допомогу. Добре би зненацька напасти на противника і одночасно з різних боків. Гриць зі своїми людьми обійде замок і нападе з заходу, Сидір здійснить удар з півночі, я займу позицію зі сходу і від Дунайця. Наступ почнем одночасно з усіх сторін без додаткових розпоряджень...

Чорштинський замок, обкутаний димом і пилю. Озброєні піхотинці та кіннотчики з війська краківського єпископа Гембіцького здобули головний вхід до замку. Розбивають вхідні ворота, інші відстрілюються. Повстанці стріляють згори, значно рідше, кидають каміння, ллють на військо гарачу воду. Біля замку багато трупів, стогнуть поранені. Але сили нерівні.

— Здавайтесь! То даруємо життя, а ні, то всіх перевишаємо!

Повстанці не відповідають, а продовжують оборону.

— Останній раз попереджую: здавайтесь...

— Помремо, а не здамось!

Нараз різке замішання в середовищі облягаючих. З усіх сторін на військо нападає величезна товпа розлючених селян. Зойк, безладдя. Розпорощене військо відступає, залишаючи навкруги замку трупів і ранених.

Переможці тріумфують.

З замку виходить Костка Наперський, вдягнений королівським офіцером. Високий, біловолосий, усміхнений. Повстанці щасливі з нагоди перемоги, але з перевтоми ледве тримаються на ногах.

До Наперського наближається Савка.

Костка уважно вдивляється у постать Андрія. Втішений, скрикує:

— Андрій Савка!

— Я, Костко.

Обіймаються. Загальна радість. До прибулих селян і збійників звертається Костка:

— Дорогі друзі! Ми щиро вдячні вам за несподівану допомогу саме тоді, коли пропала всяка надія на перемогу, а життя наше держалося на волосинці...

Савка по-дружньому поклав на плече друга руку.

— Наша перемора ще більше запалила селян до боротьби. Посилай, Костко, гінців до польських селян, нехай негайно вирушають до Чорштина. Не гаймо часу, а то противник загостить до нас з новими силами раніш, чим зберемось до походу...

— Почекайте. Я вислав гінців закувати зброю. Вони повернуть через кілька днів. А єпископ Гембіцький, настрашений перемогою селян, напевно не відважиться найближчим часом прислати нове військо для облоги замку, бо воно йому потрібне для гарантування безпеки Кракова... Чекати нам всім тут не вигідно, бо харчів обмаль. З невеликим загonom залишуся в замку, а ви повертайте в гори і збирайте нові сили повстанців. Похід почнемо 24 червня, через чотири дні. В разі небезпеки, подамо знак: удень на шпилі замку вивісимо зелений вінець, уночі — палаючий смолоскин...

* * *

Карпатські краєвиди. Через потік проходить велика громада збійників і селян. Ранок. Подорожні вмиваються свіжою, прозорою водою гірського потоку. На березі стоять Андрій Савка і Сидір Дудка.

— Знаєш, Андрію, сьогодні вже 23 червня. Не будемо удень відпочивати, а поспішимо, щоб на вечір дабратися до Чорштина. Щось недобре чує моє серце. Може якась біда, не дай Бог, сталася з Косткою і його повстанцями?

— Зле ми зробили, що не намовили Костку негайно пробиратися з повстанцями назустріч Хмельницькому. Узяті Краків буде нам не під силу, хоч і велика кількість повстанців прямує до Чорштина з околиць Риманова, Дуклі, Сянока, Коросна. Спішать також селяни з Закарпаття, зокрема русини зі Словаччини.

Різні картини Карпат, на фоні яких повстанці, озброєні чим попало, спішать на Чорштин.

Вечоріє. Повстанці Андрія Савки сіли відпочити. Жінки готують вечерю.

— Андрію, Андрію, дивись, хтось іде в нашу сторону від Чорштина...

Вибиваючись зі сил, прямує, увесь чорний від болота і пилюки, селянин, віком біля тридцяти років. В різних місцях одяг розірваний. Збійники привели його до Савки. Але незнайомиць довгий час не може сказати ні слова. Йому дають води. Нарешті відкрив уста:

— Чорштин упав... Хто не вбитий, того закули у кайдани і повезли до Кракова на розправу. І Наперського туди повезли...

Знову знепритомнів.

Понура природа, понурі люди повторюють: «Чорштин упав». Різні громади людей на фоні різних краєвидів з жалем і болем в серці повторюють: «Чорштин упав».

Картина Карпат доповнюється язиками полум'я і силуетами карателів, шибениць. Горять села...

Осінь. Понурі гори, ліси тонуть у тумані. В горах, у підніжжя Яворини, зібралися біля вогню збійники. Говорить Андрій Савка:

— На цей раз ми програли битву. Інакше не могло бути. Невдача Хмельницького під Берестечком дозволила Річпосполитій використати проти нас потрібні військові сили. А наші селяни не були як слід підготовлені до боротьби. Але зброї не складемо. Я вірю, що знову запалають Карпати і у вогні цьому викується зброя, яка принесе волю нашому народові. На перших початках розділимо дружину на кілька загонів, щоби нападати одночасно на панські маєтки в різних місцях і створити картину боротьби по всій території обох схилів Карпат... Наступної ночі Кіндрат Корнута зі своїм загonom нападе на фільварок у Північній, Гриць з Кривого поведе хлопців у Барчиці, Іван Шевчик очолить напад на Вільшанку. Післязавтра зустрінемося під Мохначкою. Прийде той час, коли всі селяни знову підіймуться на боротьбу проти ненависного панства і обов'язково переможуть...

Ніч. Над Карпатами спалахнуло зарево пожеж. У безперервному русі виникають силуети збійників і селян.

Упадок Чорштина не зупинив визвольної боротьби селян Західних Карпат. Поступово зміцніли розпорошені збійницькі загони, заново запалилися ідеєю визвольної боротьби українські селяни Лемківщини. Продовжував очолювати цю боротьбу Андрій Савка.

* * *

1654 рік. Місто Новий Санч. У просторому залі староства за великим дерев'яним столом сидить староста, повний, з сивим волоссям, у чорній магії, з орденем на шиї. Побіч радні, єпископ, офіцери. Над столом підвішена люстра, на стінах картини, переважно біблійського змісту.

Нараду розпочинає староста:

— Панове! Сьогодні зібрав я вас у дуже важливій справі. Уже сімнадцять років розбійницький ватажок, відомий вам Андрій Савка, зі своєю бандою псує наше життя. Вартість знищеного ним нашого добра оцінюється мільйонами злотих. А скільки наших шляхетних синів, слуг святої церкви з рук розбійників Савки передчасно покинули цей світ? Наради, сеймики, збільшення коштів на утримання додаткових загонів гарників не дали бажаних результатів і не поклали край беззаконію. Ми виявилися неспроможними знищити банду русинських розбійників та їх гершта Савки і дали їм змогу багато років чинити розбій над шляхетськими родинами, посягати на честь Речі Посполитої. Надалі подібного стану терпіти не можна. Ми мусимо знешкодити небезпечного противника власними силами. Смішно буде просити короля допомоги у ліквідації горстки гірських гультаїв і розбишак. Для ліквідації банди Андрія Савки вирядити військовий загін з двохсот добре озброєних вояків. Керівництво виправою доручаю напові капітану Подолінецькому. Учора був у мене післанець з монастиря у Камениці. Він передав, що Савка зі своїми розбійниками знаходиться в їх околиці. Не забудьте, пане Подолінецький, що за живого Савку державна казна виплатить вам винагороду у десять тисяч злотих. За мертвого — значно менше. Бажаю вам успіху!..

Вечір у Карпатах. У гірському селі повно польського війська. Одні бігають, викрикуючи, інші — несуть курей, яйця, мішки з продуктами. Тут і там групки зляканих дітей, селян.

Сільська хата. Блимає каганець. Посеред хати лежить роздягнений з сорочки селянин, над ним стоять два солдати з пагайками. На голій стіні смуги від побоїв. За столом сидить лютий Подолінецький.

— Ми з тебе шкуру зідремо, сучий сину, як не скажеш, де ховається Савка з бандою...

— Не знаю, — простогнав.

— Зате ми знаємо, що ти возив їм їжу.

— Де ховаються розбійники?!

— Не знаю...

— Ах ти, бидло! Всипте йому іще.

В той саме час попри вікно майнула чорна тінь. Почувся стукіт до дверей. Подолінецький змішався і вийшов у сні.

— Хто там?

— Ельжбета. Тутешня черниця. Впустіть, маю вам щось важливе сказати.

Подолінецький наказав солдатам спрятати селянина у малу хатину. Після того, як наказ його було виконано, відсунув засув дверей. Увійшла висока, худа постать, вся у чорному.

— Нех бендзе похвальони Єзус Христус.

— Сідайте. Я вас слухаю.

Говорить тихо, вкрадливо:

— Я знаю, де перебувають збійники...

Смерековий ліс. Збійники, серед яких Андрій Савка, Сидір Дудка. Андрій, хоч з сивиною на голові, повний здоров'я, сили, оптимізму.

— Ех, і дали ж ми панам бобу! Останні виправи були дуже вдалим. Шляхтичі пам цього ніяк не пробачать. Нам необхідно буде перейти на зиму на Угорську сторону. Там безпечніше і зможемо підготуватися до весняних походів...

Розмову перебиває збійник, який прибіг, задихавшись:

— Браття... біда! Нас оточує військо!

Приготовляють зброю. Савка заспокоює:

— тільки без паніки. Ми спустимось стежкою над обривом і уникнемо зустрічі з військом. Ходімо швидше...

Ідуть обережно. Нараз зуниняються, немов вкопані. Спереду військо, що широкую шеренгою наближається до збійників.

Почалася перестрілка.

— Бережіть кулі. Ціляйте уважно, — наказує Савка.

Падають убиті, поранені. Військо зовсім близько.

— Назад! — скомандував Савка.

Зникають у хащах. Знову з'являються.

— Отамане! Спереди теж військо. Нас оточено з усіх боків. Хтось зрадив місце нашого перебування...

Савка рішучий, зосереджений.

— Вперед, браття! До бою! Живими не здамося, а за наше життя їм прийдегься дорого заплатити...

Запеклий бій. Хоч падає багато, наступають все нові солдати — резервні сили. Зменшується громада збійників. З лівої руки Савки тече кров.

— Здавайся, Савка! Ми збережемо твоє життя!

Уперед вирвався ротмістр Подолінецький на гарному білому коні. Савка пацілився, гримнув вистріл і Подолінецький упав мертвим. В той же час Савка хапається за груди.

Смерть Подолінецького внесла змішання у військових рядах. Припинилася стрільянина. До Савки підбігають друзі. Підіймають його голову. Лице Савки бліде, усміхнене.

— Прощайте, браття... А ти, Сидоре, як залишишся живим, передай Оленці... що я любив її до останніх хвилин життя...

— Він вже неживий...

Сумний краєвид. Похоронна музика.

— Савка загинув!

Луною відбивається голос: «Савка загинув...».

Село над Опдавою. Хата Оленки. На призьбі перед хатою сидить господиня. Час від часу перериває шиття, споглядаючи кудись в даль. Гарна, опрятна. Видно добра господиня, не дивлячись, що сама, без мужа.

На подвір'ю бавляться два хлопчики, її сини: старшому — Василькові, років сім, молодшому — Іванкові, п'ять.

На воротах боїща вуглем намальований вусатий «пан». Василько стріляє до нього з саморобного лука. До Оленки підбігає Іванко.

— Мамо, а мамо! Наш Василько може навіть в око панові вцілити. Я теж вмю ціляти, але тільки в живіт, часом у голову. А правда, як виростемо, підемо до пеня бити панів?

Оленка ледь усміхається крізь сльози.

Володимир Барна

БЕРІМО ПРИКЛАД...

*Берімо приклад із дерев:
Ростімо у крайнебо життя,
Тягнімося до верховіття духу,
Міцніймо кроною думок,
Тримаймося коріння нецьки України...
Берімо приклад із дерев!*

СТРАЖДАННЯ БОЛЮ

*Ця безупинність неосідланих стремлінь,
Ця дивовижність клетку жадання,
Все проривається крізь зарослі душі
І починається акорд мого страждання.
Страждання болю за прабатьківський поріг,
Страждання крику з невіді надії.
Впаду орнаментом на рушники доріг,
Що вишиє майбутність із моїх замрій.*

Іван Головчак

У РІДНИЙ КРАЙ

*Цілує землю сонце ясне,
Промінням срібним п'є водичку,
Заграй мелодію прекрасну
Мені, мій лісе романтичний,
Ввійду думками в край привітний,
В оселі лемків в час далекий,
Де казкою колись повитий,
Напився радощів смerekів.*

*І знов у звабах лук барвистих
Заходиш в серце, отчий краю,
І так бентежуся іскристо,
Мов сонях в сонячній розмаю.*

*В уяві бачу гір вершини,
Де дні щебечуть дивним птаством,
Де я дитям із полонини
На все життя узяв багатство.*

Цілує землю сонце тепле,
І люди спіють, як суніці,
В мені дитинство радість клеple,
Аж очі сяють, мов зірніці.

Іван Головчак

В ЛЕМКІВСЬКІМ ПОЛІ

Іду стежком: камін на камені...
Збоку вівсик, як тот ліс зелений,
Дале — рослиї ярчик ядеристий,
Мого краю хлібчик променистий.
Деси в вільхах мі зозуля кує,
Років доста в життю мі рахує...
Ой, зозулько, як то би так било,
Нераз би-м заспівав землі мило!
Нераз би-м воргами, яко женці,
Поцілував воду у студенці.
Нераз би-м до серця ярцом, житом
Так пригорнув наше гірське літо.
Но, а тобі, сіра зозулечко,
Все би-м садив дуби і смечки,
Жеби-с в лісі на них сої кукала,
Добрим людям роки рахувала.

Йосип Жвірик

МРІЯ ЛЕМКА

Рідні гори Лемківщини,
Тихі села у долинах,
Вівси сиві, гречки білі,
Позабуди вас не в силі!

Полетів би-м птахом білим
Поклонитися могилам,
У церковці помолитись,
Води свіжої напитись.

Бо лем там, де ти вродився,
В піснях матері сповився,
Серед рідного народу
Маєш шану, честь, свободу.

Дай же, Боже, добру днину:
Повернутись в Лемківщину,
Свіжої води ся напити,
В краю рідним одпочити.

Зима. Молода симпатична дама в кімнаті на дев'ятому поверсі обимат ся з любовником. Стукіт до двери.

— Йой, то муж ся повернув. Отвор вікно і ся спуст по рипві...

Любовник, якому заковані руки, зорвався.

— Ой, Господи, як лем подаруеш мі життя, ніколи юж не піду до інших жінок, перестану пити, буду ходив до церкви...

Шубовснуб до високої снігової замети і зістався живим...

— Сьмішні, же якуси лем коротку мить ем летів, а так багато дурниць пришло мі до глови...

* * *

Паробок провів з дівком романтичний вечер.

— Йой, Ваню, мам барз бридку хвороту. Забула ем ей назву. Але зачинат ся з літери «С»...

Цілу ніч Іван не спав, страшні ся мучив.

— І яка в ний хворота? Може «СНІД», або «сифіліс»...

Удосвіта біжить до дівчини.

— Марисю, та згадала ес?

— Та згадала. Склероз...

* * *

Муж читат книжку, жена — газету.

— Лем послухай, — викрикує жена. — Єден паробок познайомив ся з дівкою. Гвечер ся оженив, а рано ей забив!

— Нич особливого, — поважні заключив муж. — Ранок од вечера мудрійший.

* * *

У часі вечірки чужа дама звертат ся до сусіда по столі:

— Ви барз подібни на мойого третього мужа...

— А ківко г вас було мужів?

— Два...

* * *

Єден богач, який мав на душі дос дуже гріхів, збудився од якогоси шарудінья. Визвав слугу:

— Ид но по покоях, бо ту може бути злодій...

По короткім часі слуга доповідає:

— Не є жадного злодія в домі, окрім вас, пане...

* * *

— Посмотр ся любий, я купила сподні, што файні пристають до тіла. Што до них найліпше пасує?

— Плац до самих п'ят.

* * *

В ресторани:

— Чим пояснити, же в курки, што сте мі подали, една нога коротша од другой?

— Но і што з того. Ви не зберате ся танцювати з нвом!

* * *

— То ти такий! Перед шлюбом обіцяв мі рай, а тепер не хочеш купити мі навет просту ядвабну сукню!

— Моє серце, што ти хочеш од мене? Ци ти чула хоц коли, же в раю носили сукні, та до того ици ядвабні?

* * *

На якимси симпозиумі вчені сперечали ся, до якої народности належали перші люди Адам і Єва. Єврейські вчені доводили, же они були євреями, бо то єст найдавніший народ, інші, же греками, єгиптянами...

До трибуни добрав ся якийси молодий вчений:

— Протестую! Адам і Єва були українцями!

— Откаль такі доводи?!

— А хто, опріч українців, будучи голема і маючи едно ябко на двох, буде доводити, же він в раю?

* * *

Ворожка:

— В скорім часі познайомите ся з чорнявим паробком і щасливі ся пожените...

— А ци можете мі поворожити, што мі на то повіст мій муж?

ПРИСЛІВ'Я ЛЕМКІВ

За рідну мову злож і голову.
 На рідній землі і терпя не коле.
 Не глядай правди в другого, як ей сам не маш.
 Лемко все грошами обертат: в одного позжичат, а другому вертат.
 Нее мяся без кости, а человека без злости.
 Як сой постелиш, так будеш спати.
 Не крич «гоп», покаль не перескочиш.
 Яке коріння, таке і насіння.
 Так тя там треба, як пса до неба.
 Што можеш зробити гнесь, не одкладай на заран.
 Хто на другого яму копат, сам до пвой впаде.
 Линивий два рази ходит, скуний два рази тратит.
 З чужого коня серед болота злізай.
 Сім раз змірай, а еден раз одріж.
 Біда навчит шилом кашу їсти.
 Волин не дати, як потім вигваряти.
 Біда біду найде, коли і сонце за гору зайде.
 Дармовому коньови в зуби не зазерают.
 Під лежачий камін вода не тече.
 Не слухаш вітця і матери, то слухай псьой скорі.
 Свій як не заплаче, то хоц ся скривит.
 Ліпше з мудрим стратити, як з дурньом найти.
 На злодію шанка горит.

ЗМІСТ

Дорогий читачу	3
Церковний календар	4
Історичний календар	17
СТЕЖКАМИ ІСТОРІЇ	
<i>Іван Красовський</i>	
Народне світорозуміння (міфологія) у лемків	25
<i>Петро Козут</i>	
Історія і культура лемків Короснянського «острівця»	31
<i>Іван Красовський</i>	
До питання про етнографічні межі українців Карпат	40
<i>Роман Вархол</i>	
Сплять в землі із вами ваші тайни	49
Воедино з рідним народом	50
<i>Петро Козут</i>	
Славний співак і композитор Дмитро Бортнянський	50
Шляхом національного відродження	52
<i>Андрій Козюк</i>	
Наші серця, наші пісні — Тарасові Шевченку	53
Слідами Лесі Українки	56
Український академік-дослідник Лемківщини	57
Філарет Колесса	59
«Нашому слову» — 45 років	59
Свято українського лемківського музею в США	60
З ІСТОРИЧНОЇ ХРОНІКИ ФДЛ	
Розповідають фотодокументи	62
Вітаємо фундацію дослідження Лемківщини з її 10-річчям	70
<i>Андрій Сухорський</i>	
Зусилля ентузіастів і активу	72
Хроніка дій ФДЛ у Львові (2000 рік)	75
З нагоди 10-річчя	77
ВОНИ ЛЮБИЛИ РІДНУ ЛЕМКІВЩИНУ	
Пам'яті Йосифа Сембратовича	78
Микола Маліняк	79
Іван Филипчак	79
Різьбяр Іван Кишак	80
Михайло Черешньовський	81
Іван Тибляк	82
Скульптор Василь Одрехівський	83
Іван Красівський — народний різьбяр	84
Любомир Олесевич	85
Іван Кирпан	86

НАШІ ЮВІЛЯРИ

Архієпископ Адам	87
Ярослав Дуда	88
Активіст на Лемківській культурній ниві	89
Орест Чабан — науковець і громадський діяч	91
Марія Байко	92
Іван Орисик	93
Анатоль Кобеляк	94
Наша справа ще не пропала	95
Микола Горбаль	99
<i>Микола Горбаль</i>	
Хата вигнанців	100
<i>Микола Горбаль</i>	
Моя Лемківно!	101
<i>Іван Красовський</i>	
Села Лемківщини, про які лише пам'ять збереглася	102

ЛІТЕРАТУРНА ЧАСТИНА

<i>Володимир Барна</i>	
Кревне	112
<i>Роман Вархол</i>	
Давніх лемків побачити хочу	113
<i>Василь Холик</i>	
Лемківщині	114
<i>Іван Красовський</i>	
Андрій Савка	115
<i>Володимир Барна</i>	
Берімо приклад	158
Страждання болю	159
<i>Іван Головчак</i>	
У рідний край	159
<i>Іван Головчак</i>	
В Лемківськім Поля	160
<i>Йосип Жвірик</i>	
Мрія Лемка	161
Посмієме ся	162
Прислів'я лемків	164